

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Perusoikeuskollisiot sananvapausrikoksissa

Oikeusfilosofia (OTMU2353-1003))

Maisterintutkielma

Laatija:

Eero Knuutila

20.3.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -Tutkielma

Oppiaine: Oikeusfilosofia

Tekijä: Eero Knuutila

Otsikko: Perusoikeuskollisiot sananvapausrikoksissa

Ohjaaja: Raimo Siltala

Sivumäärä: 65 sivua

Päivämäärä: 20.3.2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tutkielmassa tarkastellaan sananvapauden suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin, erityisesti sekä suomalaisen-, että kansainvälisen oikeuskäytännön kautta. Huomion kohteena on erityisesti sananvapauden suhde kunnianloukkauksiksiin.

Tutkielmassa arvioidaan näiden hyvin kiinteästi poliittiseen vaikuttamiseen liittyvien perusoikeuksien kollisiotilanteita ja pyritään kriittisesti arvioimaan niitä koskevia ratkaisuja, minkä lisäksi tarjoamaan myös mahdollisia kehitysehdotuksia. Käsiteltävät kollisiotilanteet koskevat ennen kaikkea ratkaisuja, joissa on ollut kyse kunnianloukkauksista, mutta myös yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä.

Suomalainen keskusteluilmapiiri on noudattanut kansainvälisiä tendenssejä ja sen voidaan väittää muuttuneen 2010-luvulla polarisoituneemmaksi, mahdollisesti muiden syiden ohessa internetin tarjoaman anonymiteetin ja sitä seuranneen alentuneen julkaisukynnyksen vuoksi. Toisaalta yleistä julkista keskustelua on herättänyt samanaikaisesti se, miten paljon erityisesti julkisessa asemassa olevien ja julkista valtaa käyttävien ihmisten tulee sietää arvostelua ja minkälaista tällainen arvostelu saa luonteeltaan olla. Sananvapaus perusoikeutena on pysynyt sekä lainsäätäjän ja lainkäyttäjien kestoaiheena ja erityisesti tavanomaista poliittista keskustelua ajatellen rajat sille mitä osallistujat ovat valmiita asettamaan sananvapaudelle, vaihtelee valtaisesti. Toisaalta keskusteluun osallistuvat osapuolet eivät läheskään aina tarkoita samoja asioita tematiikasta keskustellessaan.

Kuten ilmenee jo perustuslain sananvapautta ja julkisuutta koskevan 12 §:n 1 momentissa: ”Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla”. Selvää lieneekin, että absoluuttinen sananvapaus ei ole tosiasiallisesti mahdollista toteuttaa, sillä sen alaan kuuluvat myös esimerkiksi laittoman uhkauksen kieltäminen ja kunnianloukkaus. Toisaalta keskustelu tosiasiallisesti koskee useimmiten poliittisen sananvapauden rajoja, mitä koskevat rajoitukset ovatkin luonnollisesti vakavia puuttumisia poliittisiin perusoikeuksiin. Sananvapauden merkitys on myös toisaalta huomattavan laaja, sen ollessa suorassa liitännässä kansanvaltaisuuteen ja oikeusvaltioperiaatteeseen.

Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen aikana annetussa mietinnössä esitettiin kannanotto, joka pohjaa nykyistä perusoikeusmyönteistä laintulkinnan periaatetta. Sen mukaisesti Tuomioistuinten tulisi valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoitusten toteutumista, ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.

Perusoikeusnäkökulma ei ole kuitenkaan näin yksioikoinen, sillä valtiovallalla on PL 22 §:n nojalla velvollisuus turvata kokonaisuudessaan perusoikeuksien toteutuminen ja toisaalta täysin rajoittamattomalla sananvapaudella voidaan pyrkiä kaventamaan muiden ihmisten sananvapautta. Yhtäkaikki valtiovallalla on velvollisuus huolehtia muidenkin perusoikeuksien toteutumisesta, kuten PL 10 §:n mukaiset yksityisyys, kunnia ja kotirauha.

Avainsanat: Sananvapaus, Perusoikeudet, Rikosoikeusteoria

Master's Thesis

Subject: Legal Theory and Legal Argumentation

Author: Eero Knuutila

Subject: Collision of fundamental rights in crimes of expression

Supervisor: Raimo Siltala

Pages: 65 pages

Date: 20.3.2025

The originality of this publication has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin Originality Check service.

The thesis examines the relationship between freedom of expression and fundamental and human rights, especially through both Finnish and international case law. In particular, it focuses on the relationship of freedom of expression to defamation offences. The thesis assesses the conflict situations of these rights, which are very closely linked to political activities, and seeks to critically evaluate the solutions adopted and to offer possible proposals for their development. The situations of collisions deal with, above all, solutions involving defamation, but also the dissemination of information that violates privacy.

The Finnish climate of political debate has followed international trends and can be argued to have become more polarised in the 2010s, possibly due to the anonymity offered by the internet and the subsequent lower publication threshold, among other reasons. On the other hand, the extent to which people, especially those in public positions and exercising public power, should be able to tolerate criticism, and the nature of such criticism, has become a matter of general public debate. Freedom of expression as a fundamental right has remained an enduring issue for both legislators and practitioners and, especially in the context of normal political debate, the limits to what participants are prepared to set for freedom of expression vary enormously. On the other hand, the parties involved in the debate do not always mean the same things when discussing the topic.

As already stated in Article 12(1) of the Constitution on freedom of expression and publicity: 'More detailed rules on the exercise of freedom of expression shall be laid down by law'. It should be clear that absolute freedom of expression is not possible in practice, as it also covers, for example, the prohibition of unlawful threats and defamation. On the other hand, the debate is mostly about the limits of political freedom of expression, and any restrictions on this are of course a serious interference with fundamental political rights. On the other hand, freedom of expression is also of considerable importance, since it is directly linked to democracy and the rule of law.

The report adopted during the 1995 reform of fundamental rights made a statement that underpins the current pro-fundamental rights principle of statutory interpretation. Accordingly, the Courts should choose among the justifiable alternatives for interpreting the law the one that best promotes the realization of the purposes of fundamental rights, and which eliminates alternatives that are considered unconstitutional.

However, the fundamental rights approach is not so one-sided, as the State has an obligation under Article 22 of the PL to fully safeguard the realization of fundamental rights, while on the other hand, a completely unrestricted freedom of expression may seek to restrict the freedom of expression of others. At the same time, the State has a duty to ensure the exercise of other fundamental rights, such as privacy, honor and domestic tranquility under article 10 of the Finnish constitution.

Keywords: Freedom of expression, Fundamental rights, Theory of criminal law

Sisällys

Perusoikeuskollisiot sananvapausrikoksissa.....	I
Lähteet.....	VII
Lyhenteet.....	XII
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Kysymyksenasettelu ja aiheenrajaus	5
1.3 Tutkimusmenetelmät	8
1.4 Tutkielman rakenne ja aiherajaus	9
2 Perusoikeuspunninnassa sananvapaus & yksityiselämän suoja.....	11
2.1 Taustaa	11
2.2 Yksityiselämän suojasta: kunnian ja yksityiselämää loukkaava tiedon määrittely	17
2.2.1 Kunnia.....	17
2.2.2 Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen	20
2.3 EIT:n käytäntö suhteessa kansalliseen oikeuskäytäntöön	26
2.4 Erityispiirteitä suhteessa moderneihin ongelmiin	29
3 Sananvapauden suhde rikoslakiin	31
3.1 Rikosoikeudellinen perusoikeuskeskustelu.....	31
3.1.1 Laillisuusperiaate ja ilmaisurikokset	31
3.1.2 Laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimus ja ilmaisurikokset	33
3.2 Rikoslain mukaiset kielletyt ilmaukset kansallisessa ja eurooppalaisessa kontekstissa	35
3.3 Vaihtoehtoisia näkökulmia, kieltoerehdys ja abolitionismi.....	41
3.4 Oikeuden väärinkäytön kieltö.....	45
4 Perusoikeuskollisoiden punnintatilanteissa huomioitavia seikkoja	49
4.1 Sananvapaus lehdistön kontekstista.....	49
4.1.1 Julkisen sanan neuvosto ja journalistiset ohjeet	49
4.1.2 Joukkoviestintää koskeva erityislainsäädäntö	51
4.2 Yleisestä mielenkiintoa herättävät aiheet.....	52

4.3	Sananvapauden välttämättömyden edellytys	54
4.4	Ilmaisun kohteen oma toiminta, tosiasia vai arvoasetelma	57
4.5	Kokonaisharkinta	59
5	Johtopäätökset	61

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Oikeussäntöjen systematisointi ja tulkinta s. 35–56 teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSOY 1997.
- Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta (2006)
- Arolainen, Teuvo: Julkisuus, yksilö ja toimittaja – entä sananvapaus? Teoksessa Kenestä saa kertoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2004. Forum Iuris. Helsingin yliopisto. Helsinki 2005. (Arolainen 2005)
- Frände, Dan – Hyttinen, Tatu – Kallio, Heikki – Korkka-Knuts, Heli – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset, 5. painos. 2023. Edita Publishing.
- Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. WSOY, Helsinki 2011.
- Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Hyttinen, Tatu, KKO 2012:58 – Kokiko Jussi Halla-Aho oikeusmurhan? Defensor Legis 6/2013 s. 940–950.
- Hyttinen, Voiko rikosoikeudellisen oikeustapauskommentin kirjoittaja syyllistyä kunnianloukkaukseen? Lakimies 6/2015, s. 879–897.
- Jonkka, Jaakko, Oikeusvaltion puolesta – Emeritusoikeuskanslerin puheenvuoroja. Edita Publishing 2020.
- Jyränki, Antero – Husa, Jaakko, Valtiosääntöoikeus. Lakimiesliiton kustannus 2012
- Kelsen, Hans, Puhdas oikeusoppi. Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapaino 1968
- Koivukari, Kristiina, Lakimies 6/2021 – Voisiko maalittaminen olla rangaistavaa? s. 963–992
- Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy 2020.
- Laine, Matti, Kriminologia ja rankaisun sosiologia, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Tietosanoma 2007.

- Lehdes, Hanna, Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta III - Rikosasian vastaajan yksityiselämän suojasta tiedotusvälineissä sekä erilaisilla verkkoalustoilla – yksityisyyden suojan loukkaamisen arvioinnista etu- ja jälkikäteisesti 2023, Helsingin hovioikeuden julkaisuja.
- Makkonen, Kaarle, Luentoja yleisestä oikeustieteestä. Yleisen oikeustieteen laitoksen julkaisuja 1998
- Mantila, Anu, Saako myös tämän sanoa? Milloin puhe muuttuu rangaistavaksi vihapuheeksi., *Oikeus* 2020 (49) s. 154–171
- Melander, Sakari: RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: *Rikosoikeus*. Alma Talent, Helsinki 2022.
- Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. 2008
- Melander, Sakari *Defensor legis* 4/2015, Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikosoikeudellinen tulkinta s. 644–661
- Melander, Sakari, Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa, *Oikeus* 2/2011.
- Mäenpää, Olli *Julkisuusperiaate*. 2020, Alma Talent
- Neuvonen, Riku, teoksessa *Mitä saa sanoa, viestintäoikeuden vuosikirja* 2003. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.
- Neuvonen, Riku, *Uudistettu yksityiselämän ja kunniansuoja Suomessa*. *Defensor Legis* N:o 5/2015. s. 864–882
- Neuvonen, Riku, *Sananvapauden historia Suomessa*. 2018, *Gaudeamus*
- Nieminen, Liisa, *Perusoikeudet Suomessa*. Lakimiesliiton kustannus 1999
- Nuotio, Kimmo – Yli-Hemminki, Esko (toim.) *Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus*, *Suomalainen lakimiesyhdistys* 2023
- Ollila, Riitta, *Sananvapaus*. *Tietosanoma* 2004
- Ollila, Riitta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen langettavien päätösten merkitys suomalaiselle sananvapaudelle. *Defensor Legis* 2/2005 s. 248–263
- Ollila, Riitta, *Lex Hymyn uudet tulkinnat – Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen merkitys yksityiselämän suojaan*. *Defensor Legis* 3/2011 s. 338–350
- Ollila, Riitta, *Vankeutta kunnianloukkauksista*, *Lakimies* 2/2012, s. 365–386
- Ollila, Riitta, *Vahingonkorvaus ja sovittelu kunnianloukkausasioissa*. *Defensor Legis* 5/2015 s.883–898

- Ollila, Riitta, Sananvapaus 2000-luvulla. Defensor Legis 2/2023 s. 331–337
- Paukku, Eelis – Puhakka, Essi, Kunnia 2020-luvun Suomessa – empiirinen tutkimus kunnianloukkaustuomioista, Edilex-artikkeli 6/2023
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus, Alma Talent 2018
- Pesonen, Pirkko, Viestinnän lait. Edita Publishing Oy 2017
- Saraviita, Ilkka, Suomalainen perusoikeusjärjestelmä. Talentum 2005
- Siltala, Raimo, Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. 2001
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen lait. Lakimies 1/2010 s. 90–93
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu, Rikosoikeuden yleinen osa, vastuuoppi. 3. painos, Alma Talent 2019
- Tiilikka, Päivi, Sananvapaus ja yksilön suoja WSOYpro 2007
- Tiilikka, Päivi, Journalistin sananvapaus. Alma Talent 2008
- Tuori, Kaarlo, Tuomarivaltio – uhka vai myytti? Lakimies 6/2003 s. 915–942
- Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset, 2001 Alma Talent
- Ylönen, Markku, Asianajajaoikeus - Laki, säännöt ja tapaohjeet 2008 Alma Talent
- Yli-Hemminki, Esko, Melander, Sakari, Nuotio, Kimmo, Rikoksen ja rangaistuksen filosofia: 2022, Gaudeamus.

Virallislähteet

- HE 19/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain, pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n ja poliisilain 5 luvun 9 §:n muuttamisesta
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta
- HE 84/1974 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 27 luvun, painovapauslain 18 ja 39 §:n sekä oikeudenkäytön julkisuudesta annetun lain 1 ja 2 §:n muuttamisesta.
- HE 184/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi
- LaVM 6/2000 Hallituksen esitys yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamista koskevien rangaistussäännösten uudistamiseksi

PeVL 5/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto Hallituksen esityksestä laiksi tietyn kolmannen maan lainsäädännön soveltamisen ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuville toimille suojautumisesta annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 2271/96 täydentävistä säännöksistä

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta

Valtakunnansyyttäjän ohje VSK: 2017:2 Menettely sananvapauserikosoissa.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus:

KKO 2000:83

KKO 2001:96

KKO 2002:55

KKO 2004:81

KKO 2005:82

KKO 2005:137

KKO 2006:10

KKO 2010:39

KKO 2011:72

KKO 2012:58

KKO 2013:69

KKO 2013:100

KKO 2018:51

KKO 2021:45

KKO 2022:1

Hovioikeus:

VHO 2.9.2015; Tuomio 15/135035; Asianro R 14/426

EIT:

Axel Springer AG v. Saksa

Cantoni v Ranska

Dabrovski v. Puola

Dink v. Turkki

Jersild v. Tanska

Kanellopuoluo v. Kreikka

Katrami v Kreikka

Lingens v. Itävalta

Lopes Gomes da Silva v. Portugali

Mariapori v. Suomi

Niskasaari ja muut v. Suomi

Oberschlick v. Itävalta (No. 2)

Ruusunen v. Finland

Selistö v. Suomi

Sidabras ja Dziautas v. Liettua

Stoll v. Sveitsi

Sunday times v. Yhdistynyt Kuningaskunta

Thorgeir Thorgeirson v. Islanti

von Hannover v. Saksa (no. 2) 7.2.2012, kohdat 108–113

Vajnai v. Unkari

X v. Suomi

Medialähteet

Strömberg, Jari, Jussi Halla-aho teki rikosilmoituksen koomikko likka Kivestä. Yle 19.12.2023. <https://yle.fi/a/74-20065893> (luettu 2.3.2025).

Pellinen, Tapio, Rikosoikeuden professori: Poliitikon nimittäminen fasistiksi ei ole automaattisesti kunnianloukkaus <https://www.ksml.fi/uutissuomalainen/6434897> (luettu 30.7.2024)

Muut lähteet:

Hyvä journalistinen tapa. Julkisen sanan neuvosto, Voimassa olevat journalistin ohjeet. <https://jsn.fi/journalistin-ohjeet/> (luettu 3.2.2025)

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
JSN	Julkisen sanan neuvosto
KKO	Korkein oikeus
KPO-sopimus	Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus 23.6.1975 107/76 SopS 7/1976
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
Sananvapauslaki	Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003)
Sovittelulaki	Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (2005/1015)
VahL	Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412
VHO	Vaasan hovioikeus
VKS	Valtakunnansyyttäjän ohje

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Sananvapautta voidaan pitää eräänä keskeisimpänä perusoikeutena, sillä sen toteutuminen on kytköksissä demokraattisen yhteiskunnan toimintaan muiden vapausoikeuksien ohella.

Sananvapauden merkitys on huomattavan laaja, sen ollessa suorassa liitännässä kansanvaltaisuuteen ja oikeusvaltioperiaatteeseen.¹

Se turvataan sekä kansallisella tasolla (esim. Suomen perustuslaki (PL) 12.1 §), että kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla, kuten KPO-sopimuksella², sekä Eurooppaoikeuden tasolla.

PL 12.1 § mukaisesti: *”Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Lailla voidaan säätää kuvaohjelmia koskevia lasten suojelemiseksi välttämättömiä rajoituksia.”*

Sananvapauden oikeusvaltiollisesta merkityksestä kertoo myös nk. sananvapauslain (laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, 460/2003) 1.2 §, jonka nojalla kyseistä lakia sovellettaessa ”ei viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa”.

Eurooppaoikeudellisesti sananvapaus on turvattu myös Euroopan unionin oikeudessa samoin kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (SopS 18–19/1990) ja esimerkiksi EU:n perusoikeuskirjan sananvapautta koskevan artikla 11:n mukaan: *”Jokaisella on oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja alueellisista rajoista riippumatta.”* Toisaalta samaan hengenvetoon todetaan, että näiden vapauksiin liittyy myös vastuuta, ja tästä syystä ne voidaan asettaa erilaisten ehtojen, tai rajoitusten ja myös sanktioiden alaiseksi, jos ne katsotaan perustelluista syistä välttämättömiksi. Tällaiset rajoitusperusteet voivat koskea esimerkiksi kansallista turvallisuutta tai alueellista koskemattomuutta. Muitakin

¹ Ollila, 2004, s. 45

² Tosin KPO-sopimukseen ei liity yksilövalitusmenettelyä, joten sen merkitys jää lähinnä laintulkintaa ohjaavalle tasolle. (Ollila, 2004, s. 13)

kansainvälisoikeudellisia аспектеjä löytyy sananvapauden soveltamiseen ja näillä kaikilla on oma vaikutuksensa myös kansalliseen perustuslain sananvapaussäännöksen tulkintaan.

Sananvapaus, tai toiselta nimeltään ilmaisunvapaus³, on runsasta keskustelua herättävä aihe Suomessa, sekä oikeudellisen kentän sisällä, mutta myös laajemmassa poliittisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Viime aikoina eräänlaista erityishuomiota on herättänyt se ajatus, minkälaista kieltä voidaan käyttää julkisessa keskustelussa, erityisesti tavalla, joka voisi olla omiaan herättämään rikoslain seuraamusjärjestelmän esimerkiksi kunnian tai yksityiselämää loukkaavan tiedon muodossa. Nämä kuuluvat nk. ilmaisurikosten kategoriaan, eli ne muodostavat järjestään poikkeaman sananvapauden perusoikeudelle. Ilmaisurikokset muodostavatkin selkeän poikkeuksen sananvapaudelle perusoikeutena, tarkoituksenaan suojata muita perusteltuja oikeushyviä. Ilmaisurikokset ovat yleisesti sellaisia rikoksia, joiden rankaistavuus perustuu julkaistun viestin sisältöön, ja jotka varsin tyypillisesti toteutuvat joukkoviestinnässä.⁴

Vastavoimina tässä kysymyksenasettelussa ovatkin nykyaikaisessa kontekstissa tyypillisesti sananvapaus, erityisesti joukkotiedotuksen, ml. sosiaalisen median alueella ja tämän kollisiosuhde kunnian ja yksityiselämän suojaan, kun yksityisen tai julkisuudessa olevan ihmisen käyttäytyminen on julkisen huomion kohteena.⁵

Tällaisessa kontekstissa rajoitus tähän perusoikeuteen on luonnollisesti teoriatasolla helppo hyväksyä, mutta esimerkiksi koskien poliittisia henkilöitä, joita arvostellaan arvoperusteisesti esimerkiksi termeillä ”rasisti” tai ”fasistinen”, tulee rikosoikeuden ja sananvapauden dynamiikasta hieman mutkikkaampi. Arvioitavana voisi olla siis esimerkiksi sellainen tilanne, voidaanko poliittisen toimijan harjoittamaa politiikkaa arvostella rasistiseksi ja samassa asiayhteydessä kutsua jotain poliitikkoa rasistiksi. Korkein oikeus on ainakin ratkaisussaan KKO 2022:1 katsonut tällaisessa tilanteessa, että sinänsä toisen henkilön kutsuminen rasistiksi tai esimerkiksi natsiksi ovat ainakin yksittäin arvioituna halventavia termejä, mutta toisaalta halventavatkaan ilmaisut eivät välttämättä merkitse rikoslain mukaisen kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttymistä, kun niitä tarkastellaan asiayhteydessään. Tässä yhteydessä

³ Ks. esim Koivukari 2021 s. 983

⁴ Ollila 2004, s. 137

⁵ Saraviita 2005, s. 369

esimerkiksi asianomistajan itsensä julkisuudessa esittämät kannanotot saivat merkitystä asiassa. Tämä ennakkotapaus on keskeinen tämän tutkielman kannalta.

Yleisesti myös mielletään, että tietyssä yhteiskunnallisessa asemassa olevilla henkilöillä on tai ainakin tulisi olla korkeampi toleranssi kestää kritiikkiä ja kärkeäkin arvostelua. Tämä lähtökohta saa tukea lain kirjaimesta ja oikeuskäytännöstä siinä suhteessa, että yhteiskunnallista valtaa käyttävien henkilöiden on katsottu nauttivan alemmaa yksityisyyden suojaa suhteessa yksityiseen henkilöön tai sellaiseen julkisuuden henkilöön, erityisesti sellaiseen, joka aktiivisesti pyrkii julkisuuteen. Tästä esimerkkinä toimi EIT:n ratkaisu *Axel Springer AG v Saksa*, jota käsitellään yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevassa luvussa tarkemmin, mutta lyhyesti todettakoon jo tässä yhteydessä, että asian kantajan aktiivinen hakeutuminen julkisuuteen oli merkityksellistä tapauksen arvioinnissa.

Tästä huolimatta on selvää, että myös julkisuuden henkilöillä ja erityisesti yhteiskunnallista valtaa käyttävillä ihmisillä on jossain oikeus kunnian ja yksityiselämänsä suojaan. Kun näitä oikeuksia peilataan vasten ilmaisunvapautta, päästään nopeasti hyvin perustavanlaatuisen perusoikeuspunninnan äärelle, jossa on vaikeaa ennustaa tuomioistuinratkaisun lopputulosta, ratkaisujen ollessa hyvin tapauskohtaisia. Tiettyjä trendejä on toki havaittavissa ja perinteisesti eurooppalaiset tuomioistuimet ovat painottaneet sananvapauden merkitystä kunnian ja yksityiselämän suojan kustannuksella, kotimaisten tuomioistuinten taas painottaessa perinteisesti päinvastaisempaa ratkaisukäytäntöä.

Oikeudellista keskustelua on aiheen ympärillä toisaalta juuri aiheen syvän perusoikeusulottuvuuden vuoksi, mutta toisaalta siitä syystä, että korkeimmankin oikeuden viimeaikainen käytäntö on painottanut enemmän sananvapauden merkitystä, kuten ratkaisussa KKO 2022:1, jossa eräs hyvin keskeinen huomionarvoinen seikka oli se, että A:n käyttämä ilmaisu B:stä, eli esimerkiksi ”tunnettu rasisti” ja ”natsipelle”, olivat sinänsä ainakin yksittäin arvioituna toista halventavia ja täyttävät tältä osin rikoslain mukaisen kunnianloukkauksen tarkoittaman toisen halventamisen.⁶ A ei kuitenkaan saanut korkeimmassa oikeudessa tuomiota rikoksesta, sillä KKO huomioi erityisesti B:n itse julkisuudessa esittämät yhteiskunnalliset kannanotot, ja tästä syystä kirjoitusta ei kokonaisuutena arvioiden voitu pitää selvästi sen ylittävänä, mitä on pidettävä rikoslain silmissä hyväksyttävänä.⁷ A:n menettely ei siten täyttänyt kunnianloukkauksen tunnusmerkistöä, vaikka yksittäin arvioituna ilmaisu olisikin katsottu

⁶ KKO 2022:1 perustelukohta 21

⁷ Ks. mm. KKO 2022:1 perustelukohta 41

halventavaksi. Ilmaisurikoksissa kontekstisidonnaisuus onkin keskeinen osa rikosoikeudellista arviota. Ratkaisua KKO 2022:1 käsitellään vielä tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

Toisaalta tässä tutkielmassa käsiteltäviin ilmaisurikoksiin, eli kunnianloukkaukseen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen suhtaudutaan myös ajoittain melko abolitionistisesti ja keskustelua on herännyt myös siitä, tulisiko nämä teot käsitellä ennemmin esimerkiksi siviiliprosessissa vahingonkorvausasioina tai joitain muita väyliä pitkin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kunnianloukkausasiat ovat lähtökohtaisesti siviilioikeudellisia kysymyksiä, eikä lähtökohtaisesti rikosprosessi tule niissä kyseeseen. Aihepiiriä koskevaan keskusteluun kuuluu luonnollisesti usein myös se ajatus, ovatko yksityiselämän suoja tai erityisesti kunnia sellaisia oikeushyviä, joilla tulisi antaa erityisen suurta painoarvoa, ainakaan siinä määrin että rikosprosessi on näiden käsittelyyn paras väylä. Erityisesti on huomioitava se, että tyypillisesti itsevaltaisissa tai autoritäärisissä yhteiskunnissa kunniansuojaa voidaan käyttää poliittisten vastustajien hiljentämiseen.^{8 9}

Toisaalta huomionarvoista on se, että kunnianloukkausrikosten määrä on 2010-luvulla kasvanut ja niiden luonne on muuttunut voimakkaasti internetin leviämisen myötä, sen tarjotessa paljon vaihtoehtoja esittää kantoja anonyymisti tai esimerkiksi valeprofiilien takaa. Oman lisänsä tuovat tähän ongelmavyöhyttiin tämän anonyymiteetin tarjoama madaltunut julkaisukynnys ja helposti saatavilla oleva laaja levikki.

Näiden ilmaisurikosten kehitystendenssien vuoksi on perusteltua käydä keskustelua siitä, miten niihin tulisi oikeudellisesti suhtautua tulevaisuudessa. Samanaikaisesti on suurta muutospainetta siihen, että sananvapaus saisi voimakkaampaa painoarvoa suhteessa kunnian ja yksityiselämän suojaan, mutta toisaalta yksittäisten kansalaisten oikeusturvatarve on edellä mainituista syistä noussut. Internetin tarjoamat massavoimat ja edellä mainitut modernimmat ongelmat tarjoavat hyvä kasvualustan myös maalittamiselle, ja tämä itsessään on omiaan luomaan uhkaa demokraattiselle oikeusvaltiolle. Vaikka tässä tutkielmassa ei ole tarkoitus käsitellä maalittamista erityisen tarkasti ilmiönä, on sitäkin tematiikkaa aiheellista sivuta, näiden sananvapausteemojen liikkeessa hyvin lähellä toisiaan. Näistä yleisistä lähtökohdista pyrin tässä tutkielmassa tarkastelemaan ilmaisuvapauden ja ilmaisurikosten välistä problematiikkaa rikosoikeusfilosofisesta näkökulmasta.

⁸ Neuvonen 2018, s.324

⁹ Strömberg 19.12.2023

1.2 Kysymyksenasettelu ja aiheenrajaus

Edellä mainitun valossa on selvää, että tämän problematiikan äärellä päästään helposti nk. ”kiperien ratkaisujen” äärelle, jossa on voimakasta perusoikeuskollisiota ja puhtaan oikeuspositivistinen ratkaisun perustelu on erittäin vaikeaa. Kuten Aulis Aarnio toteaa: ”Lakipositivisti joutuu myöntämään, että pelkkä lakiteksti ei vie häntä ratkaisuun. Hänen on turvauduttava myös muihin oikeuslähteisiin mm. oikeudenmukaisuutta koskeviin arviointeihin”.¹⁰ Tästä toimii eräänä esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2012:58, jota on arvosteltu mm. sen vihapuhe-termin yhteensopimattomuudesta positivistisen näkemyksen kanssa, erityisesti ottaen huomioon rikosoikeudellisen laillisperiaatteen asettamat vaatimukset.

Tämä tapaus tarjoaa mielenkiintoista taustaa ilmaisuvapauden ja rikoslain väliselle systematiikalle, vaikka tutkimukseni tavoitteena onkin tutkia ensi sijassa sitä, miten kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen suhteutuvat perusoikeuksiin, erityisesti viimeaikaisen oikeuskäytännön kautta. Sinänsä tästä syystä tapauksessa kyseessä oleva tunnusmerkistö, kiihottaminen kansanryhmää vastaan, jää tarkastelun ulkopuolelle, vaikka eräitä analogioita onkin johdettavissa.

Kuten Tatu Hyttinen on käsitellyt referee-artikkelissaan ”KKO 2012:58 – kokiko Jussi Halla-Aho oikeusmurhan?”¹¹ mielenkiinnon kohteena on se, miten perus- ja ihmisoikeussensitiivinen rikoslain soveltaminen voi olla uhka syytetyn oikeusturvalle. Vaikka tyypillisesti rikoksien tunnusmerkistön täytyminen voidaan todentaa melko ongelmattomaksi, ovat juuri esimerkiksi ilmaisunvapausrikokset herkästi nk. tunnusmerkistön harmaalla alueella.¹² Tällä perusoikeussensitiivisellä soveltamisella viitataan sellaisiin tapauksiin, jossa syyllisyyskysymyksen arviointi edellyttää myös perus- ja ihmisoikeusargumentaation huomioimista, erityisesti sananvapausrikoksissa.¹³

Tämän ajankohtaisen tematiikan valossa tämän tutkielman tarkoitus on analysoida oikeustilaa ensin perus- ja rikosoikeusfilosofisesta viitekehyksestä ja vertailla oikeuskäytännön kehitystä kotimaisen ja eurooppalaisen tuomioistuinkäytännön välillä. Tavoitteena on siis pyrkiä eri

¹⁰ Aarnio 2006, s. 41

¹¹ Hyttinen 2013 s. 940

¹² Hyttinen 2013, s. 942

¹³ Hyttinen, 2013, s. 940, 950

näkökulmien kautta selvittämään nykyisen ilmaisurikoslainsäädännön suhdetta hyvin perustavanlaatuisin KPO-ihmisoikeuksiin.

Suomalaisessa oikeustieteessä on tehty aiemmin jonkin verran tutkimusta rikoslain ja perusoikeuksien välisestä suhteesta, erityisesti sananvapausperspektiivistä. Toisaalta viime vuosina keskustelu on koskenut hieman enemmän vihapuhetta, erityisesti varsin suurta julkista huomiota herättäneen ratkaisun KKO 2012:58 jälkeen. Toisaalta viimeaikainen yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on jotakuinkin koventunut ja yleisesti ottaen yksityishenkilöiden esittämät loukkaavat viestit ovat yleistyneet verkkoviestinnässä, erityisesti sosiaalisen median alustoilla.¹⁴

Toisaalta punninnassa on otettava huomioon, että vallassa olevien tahojen intressissä voi olla rajoittaa keskustelua ja ilmaisunvapaudesta on vaikea keskustella ilman, että käsitellään samassa yhteydessä lehdistönvapautta ja sen erityispiirteitä. Journalismin rooli ”vallan vahtikoirana” on erityisen tärkeä aspekti ilmaisunvapauden kollektiivisesta perspektiivistä ja tästä syystä tässäkin tutkielmassa tarkastellaan ilmaisurikoskäytäntöä myös lehdistön näkökulmasta ja sen merkityksestä tulkintakäytännössä.

Ilmaisurikosten perusoikeuspunnintaa koskevalle oikeusfilosofiselle tutkimukselle on siis yhteiskunnallisen tilan perusteella selkeä tarve. Lähestyn tutkimusaihetta seuraavin taustoittavin tutkimuskysymyksin:

1. Miten arvioidaan valittujen ilmaisurikosten (kunnianloukkaus & yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen) suhdetta ilmaisunvapauteen? 2. Miten valittuja ilmaisurikoksia ja sananvapautta koskeva oikeuskäytäntö on muuttunut kotimaisessa ja eurooppalaisessa tuomiokäytännössä 2000-luvulla? Varsinainen päätutkimuskysymykseni on: 3. Millainen on oikeustila koskien hyväksyttäviä ilmaisuja sananvapauden nimissä yksityishenkilöitä ja journalistisia tahoja koskien ja ilmeneekö tästä jonkinlaisia muutostarpeita?

Käsittelen myös lyhyesti ja tutkielman tarkoitusta tukevin osin myös muita ilmaisurikosratkaisuja. Vaikka tutkielmassa puhutaan monessa suhteessa yleisesti ilmaisurikoksista, rajaan esimerkiksi laittoman uhkauksen ja kiihottamisen kansanryhmää vastaan-tunnusmerkistöt sen fokusalueen ulkopuolelle, sillä ne eivät nähdäkseni palvele tämän

¹⁴ Ollila, 2015 s. 885

tutkielman tarkoitusta, sillä niitä koskeva perusoikeuspunninta lähtee liikkeelle koko lailla eri paikasta.

Oikeusvertailun osalta rajaan käsittelyni Suomen ohella maantieteellisesti Eurooppaan ja tarkemmin pitkälti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin. Tässä fokuksena on erityisesti se, että eurooppalainen oikeuskäytäntö ja kansallinen käytäntö eroavat siten, että Suomessa kunnian ja yksityisyyden suoja on saanut voimakkaampaa painoarvoa sananvapauden kustannuksella, kuin mitä yleiseurooppalaisella kentällä. Tutkimukseni lähtökohtana ovat siis ennen kaikkea tilanteet, joissa luonnollinen henkilö syyllistyy rikoslain mukaiseen kunnianloukkaukseen tai yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen, tilanteissa joissa tapahtuu perusoikeuskollisia sananvapauden kanssa. Fokuksena ovat siis ennen kaikkea nk. ”kiperät tapaukset”. Siltala määrittelee kiperiksi oikeustapauksiksi oikeudelliset ongelmat, joihin voimassa olevan oikeuden säännöt eivät anna yksiselitteistä ratkaisua, vaan jonka ratkaisemiseksi on turvauduttava oikeusperiaatteiden punnintaan.¹⁵

Vaikka tutkielman fokus onkin rikosoikeudellisessa vastuussa, käsitellään siinä myös muita mahdollisia keinoja puuttua kunniaan tai yksityiselämää loukkaaviin tekoihin esimerkiksi siviilioikeudellisin keinoin. Tämä on nähdäkseni tarpeellista suhteessa käytävään perusoikeuskeskusteluun ja rikosoikeuden toimiessa ultima ratio-keinona ihmisten välisiin konfliktitilanteisiin.¹⁶ On olennaista huomioida, että tutkielman oikeudenalakohtainen lähtökohta on painotetun rikosoikeusfilosofinen. Täten tutkielman laajuuden ulkopuolelle jää muiden vaihtoehtoisten näkökulmien tarkempi selvitys liittyen tematiikkaan, esimerkiksi tarkempi tarkastelu viestintäoikeudellisesta tai median itsesääntelyn näkökulmasta – vaikka nämä aspektit ovat sinänsä yhtä lailla keskeisiä. Aihetta on syytä käsitellä oikeuskäytännön näkökulmasta jo suoran lain kirjaimen epämääräisyyden vuoksi. Toisaalta se on tarpeellista myös siksi, että korkeimpien oikeuksien vuosikirjaratkaisujen ja EIT:n ratkaisujen tosiasiallisen ohjaava vaikutus on yleisesti tiedossa, vaikkei niiden rinnastaminen tässäkin yhteydessä lainsäädäntöön ole mahdollista.¹⁷

¹⁵ Siltala, 2001 s.150

¹⁶ Frände ym. 2023, s. 119

¹⁷ Jyränki & Husa 2012 s. 327

1.3 Tutkimusmenetelmät

Lähestyn tutkimuskysymystäni oikeusdogmatiikan eli lainopin keinoin. Lainopin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus ja jonka tehtävänä on tulkita ja systematisoida oikeusnormien sisältöä.¹⁸ Oikeudellinen ratkaisu tulee perustella tavalla, joka täyttää lainmukaisuuden vaatimukset kansalaisten oikeudenkäyttöön kohdistaman perustellun oikeusturvaodotuksen.¹⁹ Lainopillisen tutkimuksen intressi on tulkinnallinen, mikä soveltuu hyvin myös tähän tutkimukseen.²⁰ Lainopillisen tutkimuksen tehtävän voidaan katsoa olevan käytännön tarpeiden tyydyttämisen, sen tulosten palvellessa oikeuselämässä toimivien juristien, kuten tuomioistuinten jäsenten työtä.²¹

Siltala on määritellyt lainopin metodin olevan ”oikeudellista argumentointia, eritasoisten oikeusnormien keskinäisten suhteiden määrittämistä sekä oikeusperiaatteiden ja vastaavien oikeudellisten ratkaisustandardien punnintaa”.²² Oikeudellinen tulkinta on merkityssisällön antamista lakitekstin ja muiden kirjallisten oikeuslähteiden kielellisille ilmauksille.²³ Aarnion mukaan lainoppi voidaan jakaa käytännölliseen ja teoreettiseen lainoppiin, joista ensimmäinen on oikeussääntöjen tulkintaa ja toinen sen sijaan koskee niiden systematisointia.²⁴ Tämän tutkielman painopiste kohdistuu enemmän käytännölliseen lainoppiin, joskin rikosoikeusfilosofisella lisämausteella.²⁵ Makkonen toteaaakin, että yleistä oikeustiedettä ei ole mahdollista kokonaan irrottaa lainopista, vaan yleisen oikeustieteen ongelmat saattavat kasvaa jonkin erityisalan piiristä.²⁶

Tutkielmassa on myös toinen näkökulma, mikä ilmenee de lege ferenda – tyylinä kannanottoina omiksi tulkintasuosituksiksi. De lege ferenda - tutkimus määritellään lainvalmistelua tukevaksi oikeuspoliittiseksi tutkimukseksi, joka laatii analyysin pohjalta toimenpidesuosituksia tulevan lainsäädännön kannalta. De lege ferenda-tutkimusta voidaan pitää osin oikeuspoliittisena.²⁷ De lege ferenda -tutkimuksella pyritään luomaan

¹⁸ Hirvonen 2011, s. 21–23

¹⁹ Siltala 2001, s. 17

²⁰ Siltala 2010, s. 92.

²¹ Makkonen 1998, s.2

²² Siltala 2003, s.328.

²³ Siltala 2001, s. 22

²⁴ Aarnio 1997, s. 37–53

²⁵ Aarnio toteaa myös seuraavaa: *Oikeussääntöjen rakenne on kaikkialla sama: Tiettyihin tosiseikastojen kuvauksiin liitetään kuvauksia oikeudellisista seuraamuksista. Käytännöllisen lainopin perustehtävä on selvittää näitä oikeustositseikka/oikeusseuraamussuhteita.* Aarnio 2006, s. 240.

²⁶ Makkonen 1998, s.3

²⁷ Siltala 2003, s. 104

muutosehdotuksia oikeustilaan, jolla luotaisiin selkeämmät pelisäännöt julkisen keskustelun käymiselle kiristävissä keskusteluilmapiiirissä, erityisesti kansainvälisen paineen vaatiessa suurempaa painoarvoa ilmaisunvapaudelle kunnian ja yksityiselämän suojan kustannuksella. Tämän tutkielman taustalla vaikuttaa viimeaikainen sananvapautta koskeva yleinen yhteiskunnallinen keskustelu ja sen vuoksi tämän tutkielman de lege ferenda -kannanottoon vaikuttavat myös yleispreventiiviset, moraaliset ja yhteiskunnalliset aspektit. Tämän tutkielman näkökulmasta intressinä on mm. pyrkimys reagoimaan siihen, ettei olemassa olevia sananvapautta korostavia tulkintoja käytetä väärin. Tältä osin tematiikkaa lähestytään myös oikeuden väärinkäytön kiellon näkökulmasta.

1.4 Tutkielman rakenne ja aiherajaus

Tässä tutkielmassa esitän siis lainopillisen tutkimuksen avulla tekemieni havaintojen perusteella erilaisia tulkintavaihtoehtoja ilmaisurikosten tulkinnalle perusoikeuskollisiotilanteissa, pyrkimyksenä löytää mahdollisimman pitkälle oikea tasapaino eri suuntaan vetävien perusoikeusintressien välillä.

Tutkielmassa käsitellään erilaisia tulokulmia sananvapauden ja kunnian, sekä yksityiselämän suojaan ja esitetään molempiin tulkintasuuntiin vetäviä argumentteja. Tätä argumentointia tuetaan käsittelemällä oikeuskäytäntöä ennen kaikkea korkeimman oikeuden ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen näkökulmista.

Esitän tutkimukseni pohjalta kannanottoja siihen, miten tätä perusoikeuspunnintaa tulisi mahdollisesti jatkossa soveltaa, tiedostaen samalla, että pohjimmiltaan kyse on ainakin osittain myös yksilöllisistä arvoasetelmista.

Johdantoluvun lisäksi tutkielmani on tarkoitus koostua neljästä pääluvusta, joiden jälkeen esitän tutkimukseni johtopäätökset. Luvussa 2 käsitelen tematiikkaa perusoikeuslähtöisesti, käsitellen sananvapauden merkitystä poliittisena perusoikeutena. Tässä punninnassa vastavoimana toimiva kunnian ja yksityiselämän suoja käsitellään niiden oikeushyvällisestä näkökulmasta ja pyritään määrittelemään tarkemmin, minkälaisilta teoilta näiden suojelemiseksi säädetyiltä teoilta pyritään ihmisiä suojaamaan. Lisäksi luvussa pyritään pohtimaan moderneja ongelmia koskien tätä perusoikeuspunnintaa, punniten mahdollista korostunutta suojelelun tarvetta, mikä ilmenee myös maalittamislainsäädännön ajankohtaistuessa.

Luvussa 3 käsittelen rikosoikeudellista näkökulmaa tematiikkaan, ennen kaikkea laillisuusperiaatteen näkökulmasta, koskien esimerkiksi riittävän ennakoitavuuden vaatimusta. Lisäksi aihetta käsitellään myös kieltoerehdyksen ja oikeuden väärinkäytön kiellon näkökulmasta. Lisäksi tässä luvussa pohditaan myös tarkemmin abolitionistista näkökulmaa tematiikkaan ja sen suhdetta muihin saatavilla oleviin oikeussuojakeinoihin.

Luvussa 4 käsittelen tarkemmin oikeuskäytännössä huomioituja kontekstisidonnaisia tekijöitä, kuten median/lehdistön suhdetta käytyyn keskusteluun ja miten sille asetettu standardi eroaa tavallisesta yksityishenkilöstä. Tässä asiayhteydessä on myös nähdäkseni aiheellista ainakin sivuta alan itsesääntelyä, eli JSN:n asettamia journalistisia ohjeita. Luvussa 5 on luvussa johtopäätökset sisältävä päätösluku, jossa nostan esiin mahdollisia jatkotutkimuskohteita, joita ei tässä tutkielmassa ole ollut mahdollista käsitellä.

Aihetta tutkitaan rikoslainsäädännön ja perusoikeusnormiston valossa ja lisäksi tarkastellaan tarpeellisessa määrin eri tuomioistuinratkaisuita sekä lainvalmisteluaineistoa. Rikosoikeusnormistoa tutkimalla selvitetään nykylainsäädännön sallimia vaihtoehtoja rajoittaa ilmaisunvapautta ja tutkimusaineistona käytetään rikosoikeudellista, perusoikeudellista ja oikeusfilosofista oikeuskirjallisuutta, unohtamatta kansainvälisoikeudellisia trendejä. Tutkielmassa tarkastellaan myös oikeustieteilijöiden esittämiä kannanottoja oikeasta lain tulkinnasta erilaisten artikkelien kautta.

Hyödynnän tulkinnassa käsiteltäviä rikoksia koskevia esitöitä sekä niihin liittyvää oikeuskirjallisuutta. Aiheen perusteellinen rikosoikeudellinen käsittely on perusteltua, ilmaisurikosten omatessa tiettyjä erityispiirteitä suhteessa perinteisempiin rikoksiin, kuten esimerkiksi väkivaltarikollisuuteen. Eräs erityispiirre on kuvatulla tavalla voimakas perusoikeuslinkittyneisyys, mistä syystä näitä risteäviä perusoikeuksia on yhtä lailla perusteltua tarkastella lain ja oikeuskäytännön kautta. Lisäksi on tarpeellista arvioida näitä käsiteltäviä perusoikeuksia niiden käsitteiden itsensä kautta ja pohtia niiden merkitystä suojeltavina oikeushyvinä osana oikeusjärjestelmäämme.

Mainitsen tutkielmassa kuitenkin eräitä muita ilmaisurikoksia kuvaavia oikeustapauksia, silloin kun se on tämän tutkielman tematiikan kannalta perusteltua, esimerkiksi jos perustelut ovat analogisesti hyödynnettäviä. Systematisoin ja punnitsen edellä mainittuja keskeisiä oikeuslähteitä hyödyntäen rikosoikeuden yleisiä oppeja ja oikeusperiaatteita.

2 Perusoikeuspunninnassa sananvapaus & yksityiselämän suoja

2.1 Taustaa

Suomen oikeusjärjestyksessä noudatetaan perusoikeusmyönteistä laintulkintaa, mikä ilmenee jo perusoikeusuudistuksen mietinnöstä (PeVM 25/1994) kannanotossa, jonka mukaan ”tuomioistuinten tulee valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista, ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot”.²⁸ Tämä lähtökohta tarjoaa tosin heikosti vastauksia siihen kysymykseen, miten tulee kohdella tilannetta, jossa kaksi keskeistä perusoikeutta ovat kollisiossa keskenään. Sananvapaus ja yksityisyyden- sekä kunnian suoja muodostavat tällaisen keskeisen konfliktin, jossa perusoikeuksien välinen jännite on sosiaalisen median kasvun ja yhteiskunnallisen keskustelun polarisoitumisen seurauksena kireämpi kuin aiemmin.²⁹

Oman lisämausteensa tematiikkaan tuo rikosoikeusfilosofinen arviointi, sillä kysymyksessä on perusoikeuskonfliktin lisäksi siitä, missä menee rikoslain laillisuusperiaatteen soveltamisen raja suhteessa sananvapauden rajoituksiin ja myös abolitionistisesta näkökulmasta se, pitäisikö erinäisten ilmaisurikosten edes olla kriminalisoituja, vai tulisiko esimerkiksi kunnianloukkauksia käsitellä enemmän siviilioikeudellisina vahingonkorvausasioina tai jossain muussa vaihtoehtoisessa prosessissa.

Oma haastava kysymyksensä koskee perusoikeuspunninnan lähtökohdasta sitä, tuleeko ylipäänsä kaikki perusoikeudet arvottaa samalla tasolle ja jos niillä on olemassa erilaisia arvojärjestyksiä, millainen tämä arvojärjestys on? Sekä ihmis-, että perusoikeuksia koskien lähtökohta on oikeuksien samalle tasolle arvottaminen. Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että perus- ja ihmisoikeuksilla ei ole mitään ”arvojärjestystä”.³⁰

Vaikka EIT ja mm. Oikeusministeriön näkökulma kaikkien perusoikeuksien sinänsä lähtökohtaisesti samanarvoisuudesta on selkeää, on tätä ymmärrettävää periaatteellista lähtökohtaa helppo myös kritisoida. On selvää, että kansallisessa kontekstissa esimerkiksi PL 18 § ja 20 §:n mukainen oikeus työhön ja vastuu ympäristöstä jäisivät hyvin todennäköisesti

²⁸ PeVM 25/1994 s. 4

²⁹ Neuvosen näkökulmasta erityisesti yksityisyyden suojasta muodostui keskeinen sananvapauden vastaperusoikeus perusoikeusuudistuksen jälkeen. Neuvonen, 2018 s. 321–323

³⁰ Pesonen 2017, s. 37

konkreettisuuden puutteensa vuoksi perusoikeuspunninnassa muiden jalkoihin kollisiotilanteessa.^{31 32}

Konkreettisempänä esimerkkinä voidaan todeta punnintatilanteita silmällä pitäen, että esimerkiksi PL 7.2 mukainen kidutuksen kieltö on olosuhteista riippumatta aina kiellettyä, oli sen puolesta esitettävillä argumenteilla kuinka hyvä perustelu hyvänsä.³³ Selkeyden vuoksi on syytä todeta, että tätä ei ole pidettävä moitittavana asiana, mutta se osoittaa omalta osaltaan perusoikeuksien lähtökohtaisen samanarvoisuuden olevan enemmän teoreettinen, julistuksenomainen periaate ja lähtökohta, kuin tosiasiallinen oikeudellinen tosiasia.

Tästä tematiikasta ei kenties riittävällä tavalla käydä merkittävää keskustelua oikeustieteen kentällä. Tämä ottaen erityisesti huomioon sen, että perusoikeuksia koskevilla säännöksillä on oma sisällöllinen ydinalueensa, mutta ydinalueesta loitotessa perusoikeuksiin sekoittuu mukaan arvosidonnaisuutta.³⁴ Tällöin voidaan ajatella lainkäyttäjän saavan myös lisää valtaa yksittäisen tulkintatilanteen ratkaisijana, jolloin tilanteelta puuttuu ainakin välitön demokraattinen hyväksyntä³⁵. On keskeinen kysymys voidaanko tuomarille myöntää tällaista valtaa.

Kun lähtökohtana kuitenkin pidetään perusoikeuksien samanarvoisuutta, on kansallisten tuomioistuinten tehtävä löytää riittävällä tavalla tasapaino eri suuntiin vetävien oikeuksien välillä. Sananvapautta ja sen rajoituksia koskevissa perusoikeuspunnintatilanteissa on otettava huomioon se dynamiikka, että PL 12 §: nojalla jokaisella on oikeus hankkia, vastaanottaa, sekä lähettää tietoa ja nämä oikeudet ovat jokaisella, vaikka niistä ei erikseen tavallista lakia olisi säädettykään. Sen sijaan saman pykälän nojalla sananvapauden rajoituksista on säädettävä erikseen lailla, eli sellainen sananvapauden rajoitus, jolla ei ole riittävää yhteyttä voimassa olevaan lainsäädäntöön, on lähtökohtaisesti oikeudenvastainen.³⁶ Tämä lähtökohta puoltaa ensi sijassa ilmaisunvapauden korostamista kollisoiden sattuessa.

Muita asetettuja kriteereitä sananvapauden rajoittamiselle löytyy perusoikeuksien yleisistä rajoitusperusteista.³⁷ Nämä rajoitusperusteet muodostavat seitsenkohtaisen listan, johon

³¹ HE 309/1993vp, s. 66. Tällöin on todettu nykyistä PL 20 § vastaavaa pykälää koskien, että säännös on luonteeltaan lähinnä julistuksenomainen. Tästä syystä se ei voisi toimia sellaisenaan yksilön rikosoikeudellisen vastuun perustana.

³² Ks. myös esimerkiksi Pirjatanniemi 2023 s. 134, teoksessa Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus

³³ Viljanen, 2001 s. 133

³⁴ Jonkka 2020 s. 298–299

³⁵ Tästä teemasta mm. Tuori 2003, s. 942

³⁶ Ollila, 2004 s. 41

³⁷ Ollila, 2004 s. 47–49

kuuluvat ”1. Lailla säätämisen vaatimus, 2. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, 3. Rajoitusperusteen hyväksyttävyyysvaatimus, 4. Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus, 5. Suhteellisuusvaatimus, 6. Oikeusturvavaatimus ja 7. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus.”³⁸

Rajoitusperusteiden tulee olla siis muun ohessa hyväksyttäviä, painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimia. EIS 10.2 artiklan nojalla hyväksyttäviä rajoitusperusteita sananvapaudelle ovat mm. ”kansallinen turvallisuus, yleinen turvallisuus, epäjärjestyksen tai rikoksen estäminen, terveyden tai moraalin suojelu, maineen tai oikeuksien turvaaminen, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estäminen ja tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden turvaaminen.” Toisaalta on huomattava myös se, että perusoikeuksien yleisiä rajoitusperusteita tulee tarkastella kokonaisuutena ja jotta perusoikeusrajoitus voitaisiin katsoa hyväksyttäväksi, tulee sen täyttää kaikki seitsenkohtaisen listan osat.³⁹

Suomalainen sananvapautta koskeva tulkintakäytäntö on varsin pitkään ollut ongelmallisessa suhteessa EIT:n tulkintojen kanssa, kansallisen oikeuden painottaessa historiallisesti enemmän kunnian ja yksityisyyden suojaa, kun taas EIT on antanut enemmän painoarvoa sanan- ja ilmaisunvapaudelle, antaen Suomelle myös langettavia tuomioita tematiikka koskien.⁴⁰ Suomalaisen tuomioistuimen näkökulmasta punninta on toki vaikeaa, sillä sekä sananvapautta, että yksityisyyden suojaa tulisi perusoikeuksina tulkita laajasti. Toisaalta ilmaisunvapausrajoitusten tulkinnassa pääsääntönä voidaan pitää painoarvon antamista sananvapaudelle ja rajoitus sen sijaan olisi lähtökohtaisesti poikkeus.⁴¹

Tämä problematiikka konkretisoituu vasta yksittäisten kollisiotilanteiden kautta ja siksi on syytä tarkastella oikeuskäytäntöä tarkemmin. Mielenkiintoisen, konkreettisen esimerkin kotimaisen esimerkin tästä perusoikeuspunninnasta tarjoaa jo lyhyesti sivuttu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2022:1, joka koski halventavaa ilmausta kunnianloukkauksena. Tapauksessa toimittaja A oli Facebook-kirjoituksessaan nimitellyt poliitikko B:tä halventavasti, käyttäen B:stä esimerkiksi termiä ’natsipelle’. Korkein oikeus katsoi, että

³⁸ Viljanen, 2001 s. 37–38

³⁹ Viljanen, 2001 s. 61

⁴⁰ Samaan aikaan on syytä pitää mielessä EIT:n dynaaminen tulkintatraditio ja ratkaisukäytäntö pyrkii toimimaan vuorovaikutuksessa sekä kansallisten, että kansainvälisten muutosten kanssa. Neuvonen 2015 s. 866

⁴¹ Manninen 2011. 484 (Teoksessa Hallberg, ym. Perusoikeudet. WSOY, Helsinki 2011.)

kirjoituksessa oli kyse arvostelusta, joka koski yleistä mielenkiintoa herättävää aihetta, sillä se kohdistui B:n menettelyyn politiikassa tai siihen rinnastettavassa julkisessa toiminnassa.

Tapauksessa otettiin huomioon mm. B:n julkisesti esittämät tiettyjä ihmisryhmiä halventavat ja vihamieliset kannanotot. KKO katsoi, että ”kirjoitusta kokonaisuutena arvioitaessa siinä käytettyjen ilmaisujen ei katsottu selvästi ylittäneen sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.” Syyte kunnianloukkauksesta siis hylättiin.

Käräjäoikeus oli tuominnut A:n kunnianloukkauksesta ja hovioikeus ei ollut muuttanut tätä tuomiota. Huomionarvoista onkin nähdäkseni käräjäoikeuden esille tuoma seikka siitä, että B:hen kohdistunut arvostelu oli irtaantunut B:n politiikasta ja kohdistunut pikemminkin tämän henkilöön. Tätä seikkaa taas korkein oikeus arvioi seuraavasti: B:n kutsuminen ”tunnetuksi rasistiksi” ja ”natsiksi” sekä maininta, että kirjoitus koski ”suomalaisia natsipellejä”, olivat nimenomaan arvoarvostelmia, joiden osalta ei ollut mielekäästä puhua lausuman totuudellisuudesta. Tällaiset ilmaisut olivat ainakin yksittäin arvioituina toista halventavia ja täyttivät siten RL 24 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdan tarkoittaman halventamisen tunnusmerkistön.

A:n käyttämät ilmaisut olivat KKO:n näkökulmasta myös siis sinänsä B:tä kohtaan loukkaavia, mutta niitä tuli tarkastella siinä yhteydessä, jossa ne oli esitetty. Provosoivia tai vihamielisiä kannanottoja julkisuudessa esittänyt taikka ääriajattelusta tunnettu poliitikko altisti itsensä kovallekin kritiikille, ja hänen sietokynnyksensä tuli tämän vuoksi olla tavanomaista korkeampi.

Koska B oli esittänyt julkisessa toiminnassaan tiettyjä ihmisryhmiä halventavia ja vihamielisiä näkemyksiä, hänen tuli itsekin sietää kovempaa kritiikkiä toimintaansa ja oletettua häirintätarkoitustaan kohtaan. Taustalla oli myös tieto laajemmasta toimittajiin kohdistuneesta häirintätarkoituksesta. Vaikka A:n esittämä kritiikki ei olisi edellyttänyt loukkaavien ilmaisujen käyttämistä, kirjoituksen ”ei kokonaisuutena arvioituna voitu katsoa RL 24 luvun 9 §:n 3 momentissa tarkoitettulla tavalla ylittävän selvästi sitä, mitä on pidettävä hyväksyttävänä.”⁴² Kiinnostavaksi arvioitavaksi teemaksi luonnollisesti seuraa tästä se, mitä on pidettävä *hyväksyttävänä*.

⁴² KKO 2022:1 perustelukohta 41

Ratkaisussa KKO 2022:1 annettiin kokonaisuutena enemmän painoarvoa sananvapaudelle, lähestyen EIT:n ratkaisukäytäntöä, vaikka perustelut hieman eroavatkin siitä, miten EIT on vastaavia ratkaisuja perustellut. Merkitystä asiassa oli kuitenkin annettu teon kohteeksi joutuneen henkilön poliittiselle toiminnalle, mille myös EIT on antanut merkitystä useissa tuomioissaan. Esimerkiksi ratkaisussa *Lopes Gomes da Silva v. Portugali* arvioitiin poliitikkoihin kohdistuvaa arvostelua seuraavasti:

”A politician inevitably and knowingly lays himself open to close scrutiny of his every word and deed by both journalists and the public at large, and he must display a greater degree of tolerance, especially when he himself makes public statements that are susceptible of criticism.”

Sananvapauden rajoitustilanteissa onkin otettava huomioon useita eri seikkoja haastavasta perusoikeuspunninnasta lähtien osapuolten yhteiskunnallisesta asemasta, siihen asiayhteyteen, jossa ilmaisu on esitetty⁴³.

Toisaalta suuri merkitys on myös sillä, kuulukko sananvapauden rajoitus sen ydin- vai reuna-alueelle. Ydinalueelle kuuluu ennen kaikkea poliittinen ja yhteiskunnallinen keskustelu ja tiedonvälitys.⁴⁴ Esimerkiksi poliitikkojen toimintaa koskeva arvostelu on luonnollisesti tämän ydinaluetta, mutta ydinalueeseen katsotaan myös kuuluvaksi *yleistä kiinnostusta herättävät aiheet*. Tällaisia aiheita ovat mm. taloudellisista, kulttuurisista ja sosiaalisista yhteiskuntaolosuhteista käyty keskustelu. Vaikka on selvää, että monien viestintätuotteiden toiminta perustuu kaupalliseen toimintaan, ei tällä ole vaikutusta arviointiin siitä kuuluuko se sananvapauden ydinalueelle osana poliittista- ja yhteiskunnallista viestintää.⁴⁵

Toisin sanoen esimerkiksi journalistisesta näkökulmasta ei ole merkitystä, käyttäisikö sananvapauttaan toimittaja yleisradioyhtiöstä tai jostain vastaavasta kaupallisesta toimijasta. Toisaalta, mikäli mediatoimija on enemmän luonteeltaan sensaatiohakuista ”löoppiuutisointia”, voi lehdistötoiminnan luonteella olla merkitystä yksittäistapauksen harkinnassa. Kuitenkin esimerkiksi iltapäivälehdissä myyvät erityisen hyvin aiheet, jotka herättävät dramatiikan kautta voimakkaita tunteita, kuten rikollisuus tai julkisuuden henkilölle tapahtuneet moraalittomuusepäilyt.⁴⁶

⁴³ HE 19/2013 vp. s. 16

⁴⁴ Manninen 2011 s. 482, (Teoksessa Hallberg, ym. Perusoikeudet. WSOY, Helsinki 2011.)

⁴⁵ Ollila, 2004 s. 53

⁴⁶ Arolainen 2004 s. 184–185

Jos ilmaisu käsitteleeekin pelkästään yksityisasiota eli ”asioita, joilla ei ole yleistä tai yhteiskunnallista merkitystä, ilmaisun suoja on luonnollisesti kapeampi.”⁴⁷ Joskus näiden välisen rajan piirtäminen on vaikeaa, sillä esimerkiksi poliittista valtaa käyttävän henkilön yksityiselämä ja erityisesti mahdollinen paheksuttava käyttäytyminen sen puitteissa on usein merkityksellistä myös valtaa käytettäessä. Sinänsä tässä ei ole mitään erikoista, koskeehan monia muitakin ammattiryhmiä, kuten asianajajia velvollisuus käyttäytyä arvokkaasti myös vapaa-ajallaan.⁴⁸

Myös EIT:n ratkaisukäytännön valossa on selvää, että kaikkein heikoin suoja arvostelua kohtaan on hallituksella ja kansallinen perustuslakimme antaa tälle näkökulmalle myös tukensa. PL 60 §:n mukaan valtioneuvostoon kuuluvien ministerien on oltava rehelliseksi ja taitaviksi tunnettuja Suomen kansalaisia. Sinänsä tämän rehellisyyden raja ei ole itsessään selvä ja herättää vastaisuudessakin epäilemättä keskustelua, mutta koko lailla kiistatonta on se, että esimerkiksi ministerin tapauksessa melko lievätkin rikokset on hyvin vaikea nähdä kuuluvan heidän yksityiselämänsä saraan ja siten katsottava arvostelulta tai julkistamiselta suojatuksi.

Teuvo Arolainen on todennutkin: ”Kuitenkin sananvapauteen kuuluu myös oikeus julkaista ja ottaa vastaan viihdykettä, jopa tyhjänpäiväisyyksiä ja typeryyksiä”, lisäten: ”Raja viihteen ja yhteiskunnallisesti merkittävien asioiden kesken on kaikkiaan hyvin häilyvä”.⁴⁹ Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2010:39, jossa oli kyse yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä omaelämäkerrallisessa kirjassa, arvioitiin kantajana olleen entisen pääministerin yksityiselämän suojaa. Tapauksessa pääministerin entinen seurustelukumppani oli käsitelty kirjassa heidän seurustelusuhdettaan ja arvioitavana oli se, minkä verran kirjan kirjoittaja voi omasta elämästään kirjoittaessaan paljastaa myös muiden ihmisten yksityiselämän yksityiskohtia. Ratkaisussa katsottiin, että kirjassa esitetyistä tiedoista vain sukupuolielämää ja intiimiasioita koskevien tietojen levittäminen katsottiin rangaistavaksi ja esimerkiksi todettiin, että poliitikon perhe-elämään, seurusteluun ja muuhunkin toimintaan yksityishenkilönä voi kohdistua oikeutettua yleistä kiinnostusta.

Tapauksen perustelukohdan 40 arvioinnissa pidettiin yhteiskunnallisen keskustelun kannalta merkityksellisinä aiheina mm. pääministerin ja yksinhuoltajaäidin välistä elintasokuilua, pääministerin tietoturvaa tai valtiojohdon turvallisuutta yleisemminkin sekä pääministerin

⁴⁷ HE 19/2013 vp s. 16

⁴⁸ Ks. Ylönen 2018, s. 324–325, asianajajia velvoittavan hyvän asianajotavan kohta 3.5.

⁴⁹ Arolainen, 2004 s. 183

asumistapaa. Vaikka nämä tiedot eivät olleetkaan sellaisia, joiden perusteella alemmassa oikeusasteessa oli vastaajien syyksi luettu, on näillä merkitystä yleisesti keskustelussa siitä, millaiset ilmaisut ovat sallittuja yhteiskunnallisen merkittävyyden nojalla. Samaa tapausta käsiteltiin myöhemmin EIT:ssä nimellä Ruusunen v Finland. EIT ei kuitenkaan katsonut aiheelliseksi muuttaa tuomiota.

2.2 Yksityiselämän suojasta: kunnian ja yksityiselämää loukkaava tiedon määrittely

2.2.1 Kunnia

Kriminalisointien näkökulmasta on tarkasteltava niillä suojattavaa oikeushyvää ja sen perusteltavuutta suhteessa sen aiheuttamiin haittoihin on punnittava tarkasti. Rikosoikeudellisen järjestelmän on siis täytettävä hyväksyttävän tarkoitussidonnaisuuden vaatimus.⁵⁰ Tämä näkökulma painottaa rikosoikeudellisen suojan kohteen hyväksyttävyyttä. Tästä syystä on tämän tutkielman tarkoituksena ajatellen perusteltua käsitellä hieman kunniaa ja yksityiselämän suojaa suojattavina oikeushyvinä. Samankaltaista keskustelua on ajoittain käyty suhteessa siihen, onko esimerkiksi uskonrauha sellainen oikeushyvä, jota tulisi suojata nimenomaan rikosoikeudellisin perustein, ainakaan uskonrauhan rikkomisen tunnusmerkistön ensimmäisessä momentissa tarkoitettulla tavalla.⁵¹

Kunnian tunnustaminen suojelun arvoiseksi oikeushyväksi voi vaikuttaa itsestään selvältä, ilmenehän jo oman perustuslakimme 10 §:stä, vaikka se tarkalleen ilmaistaan yksityiselämän suojan nimen alaisuudessa. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklan nojalla jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta.

Toisaalta kunnia on omalla tavallaan erityislaatuinen perusoikeus, sillä sen määrittelyminen ei ole yhtä selkeää ja vaivatonta, kuin monen muun perusoikeuden kohdalla asia on. Yleisesti voidaan katsoa, että kunnian ulottuvuuteen kuuluu esimerkiksi yhteiskunnallinen arvonto tai

⁵⁰ Melander 2008, s. 398

⁵¹ Rikoslain mukaan ”Uskonrauhan rikkomiseen syyllistyy, mikäli julkisesti pilkkaa Jumalaa tai loukkaamistarkoituksessa julkisesti herjaa tai häpäisee sitä, mitä uskonnonvapauslaissa tarkoitettu kirkko tai uskonnollinen yhdyskunta muutoin pitää pyhänä.”

maine, jotka yksityiselämän suojaan verrattuna ovat leimallisesti yhteisöllisiä kuin yksityisiä asioita.⁵²

Kunnia voi tarkoittaa arkikielisessä merkityksessään hyvin monenlaisia asioita, sen ollessa hyvin kulttuuri-, - sekä kontekstisidonnainen ja subjektiivinen määre.⁵³ Kunnianloukkauksen tunnusmerkistön näkökulmasta tätä oikeushyvää voidaan vahingoittaa kolmella eri tavalla. 1. esittämällä jokin valheellinen tieto, 2. esittämällä vihjaus ja 3. muulla tavoin halventamalla. Huomionarvoinen seikka on myös se, että kunnia voi oikeushyväksi tulla kyseeseen myös jo menehtyneen vainajan osalta. Hallituksen esityksessä vuodelta 1999 on katsottu, että ”tekijän menettelyn moitittavuuden kannalta ei ole suurta eroa sillä, esitetäänkö valheellisia tietoja elävästä vai äskettäin kuolleesta ihmisestä, sillä vainajan kunnian loukkaaminen herättää mielipahaa vainajan lähipiirissä.”⁵⁴ Tällöinkin suojattava oikeushyvä on toki silloin käytännössä vainajan omaisen tunteet. Vaikka tämä on itsessään hyväksyttävänä pidettävä peruste, ei sillä voitane perustella kovinkaan pitkälle vietyjä ilmaisunrajoituksia.

Kunnian suoja perusoikeutena muodostuu lähinnä kunnianloukkauksrikosten kautta⁵⁵ ja tulee käsitellä koko kontekstissaan osana yksityiselämän suojaa. Kunnianloukkaukskriminalisoinnin onkin katsottu riittävän siihen, että valtion voidaan katsoa sille asetetun perusoikeuden turvaamisvelvollisuuden tämän kyseisen perusoikeuden osalta⁵⁶.

Tyypitapauksena kunnianloukkauksesta voidaan pitää perättömien seikkojen levittäminen totena. Eräänä tämän teon tyypillisenä muotona voidaan pitää esimerkiksi väitteenä henkilön syyllistymisestä rikokseen. Tästä eräänlaisena esimerkkinä toimii KKO:n ratkaisu 2006:10, jossa henkilöstä oltiin esitetty poliisille ja lastensuojeluviranomaiselle lukuisia väitteitä joissa vihjattiin henkilön syyllistyneen seksuaali- ja muihin rikoksiin eikä väitteiden esittäjä asiaa koskevasta näyttövelvollisuudestaan huolimatta ollut osoittanut, että hänellä olisi ollut vahvoja perusteita tai todennäköisiä syitä pitää esittämiään väitteitä totena. Hän oli menettelyllään siten syyllistynyt kunnianloukkaukseen.

Hyttinen on käsitellyt tematiikka kiinnostavalla tavalla pohtimalla rikoksesta syytetyn kunnian suojaa tilanteessa, mikäli häntä koskevaan rikosasian ratkaisuun otettaisiin julkisesti kantaa. Jos

⁵² Jyränki & Husa 2012, s. 418

⁵³ Paukku & Puhakainen 2023, s. 1, 3–4

⁵⁴ HE 184/1999 vp, s. 36

⁵⁵ Saraviita 2005, s. 369

⁵⁶ Neuvonen, 2015, s.865

siis esimerkiksi KKO:n antamaa vapauttavaa tuomiota rikosasiassa kommentoitaisiin oikeustieteellisessä julkaisussa siitä näkökulmasta, että lainkäyttäjä on ratkaissut asiassa syyllisyyskysymyksen väärin, voi tällä vihjata syytetyn tosiasiallisesti syyllistyneen siihen tekoon, mistä hänelle on vaadittu rangaistusta.⁵⁷

Toisaalta Hyttinen nostaa esille myös sen olennaisen arviointiperusteen siitä, että kunnianloukkaus on määritelmällisesti rikos vain tahallisenä. Hyttinen toteaa, että kunnianloukkauksen tahallisuusarvioinnissa relevanssia ei ole kuitenkaan sillä haluaako esimerkiksi oikeustapauskommentaarin kirjoittaja loukata toista henkilöä, kuten ei myöskään sillä pitäkö kirjoittaja aiheutunutta vahinkoa tai kohteelle aiheutuvaa halveksuntaa todennäköisenä.⁵⁸ Sinänsä kunniaa loukkaavan ihmisen motiivilla ja intentioilla ei ole siis arvioinnissa suurtakaan merkitystä. Tästä syystä monessa tilanteessa kunnianloukkauksesta epäillyn näkökulmasta teon tahallisuusvaatimus voi jäädä koko lailla teoreettiseksi kysymykseksi.

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistö edellyttää siis vastaajan esittämän tiedon tai vihjauksen olevan epätosi tai valheellinen. Tässä arvioinnissa olennaista on siis, onko esitetty väite tai vihjaus katsottava todenmukaiseksi vai perättömäksi. Mikäli esitetty väite voidaan katsoa todenmukaiseksi, ei sen esittäjää voida katsoa lähtökohtaiseksi RL 24 luvun 9 §:n 1. momentin 1 kohdassa tarkoitettuun tekoon.⁵⁹ Tämänkaltaisen tilanne kuitenkin on käytännön tilanteissa erityisen mutkikas, sillä asianomistajan tai syyttäjän todistusteemana tällöin on se, että jokin esitetty väite ei ole paikkansa pitävä. Tällaista väitettä voi olla erittäin vaikeaa, ellei jopa käytännössä mahdotonta todistaa.

Esimerkiksi törkeää kunnianloukkausta koskevassa tapauksessa KKO 2021:45 arvioitiin, oliko A esittänyt B:stä valheellisen tiedon kertomalla opiskelijapiireissä usealle henkilölle B:n raiskanneen hänet. Vaikka väite raiskauksesta on lähtökohtaisesti hyvin vakava ja sellainen, jota ei tule syyttä esittää, oli esimerkiksi kyseisessä tapauksessa itse raiskausepäilyä koskien epäselvyyttä siitä, oliko B lopettanut oman toimintansa heti kun A oli sitä vaatinut.

Kuvatunlainen tilanne voi siis johtaa joissain tilanteissa uhrin rikosvastuuseen siitä, kun hän on keskustellut rikoksen uhrina rikosentekijästä, – vaikka rikos olisi voinutkin tapahtua, mutta

⁵⁷ Hyttinen, 2015, s. 881–883

⁵⁸ Hyttinen, 2015 s. 893

⁵⁹ KKO 2021:45, perustelukohta 14

näyttökynnysnäkökulmasta johtuen tekijä ei olisikaan saanut asiasta tuomiota. Ratkaisua 2021:45 ja tähän liittyvää ongelmaa käsitellään jäljempänä tarkemmin.

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistössä onkin huomattava sen monimutkainen suhde sananvapauteen, erityisesti suhteessa lehdistönvapauteen. Vielä vuonna 2013 korkeimman oikeuden ratkaisussa yhtenä kvalifiointiperusteena kunnianloukkauksen törkeydelle oli rikoksen tekeminen joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla tieto tai vihjaus lukuisten ihmisten saataville. Tämä merkitsi sitä, että tiedotusvälineitä koskevia tapauksia arvioitiin käytännössä automaattisesti törkeää kunnianloukkausta koskevan säännöksen valossa.⁶⁰ Nykyisellään törkeysarvioinnissa painavat kärsimyksen vakavuus, teon pitkäkestoisuus ja törkeyden kokonaisharkinta.⁶¹

Kunnia voi siis olla mielletävissä hyvin eri tavoin ja suhtautuminen siihen riippuu myös paljon historiallisesta kontekstista, ja siitä millaisissa oloissa ihmiset elävät. Esimerkiksi Neuvonen on katsonut, että erityisesti modernissa yhteiskunnassa kunnia viittaa ennen kaikkea omaan käsitykseen perustuvasta arvosta, eli omasta minäkuvasta. Tällä voi olla vaikea perustella teon rangaistavuutta, ainakin siitä näkökulmasta, jos suojattavana intressinä katsotaan olevan ihmisten oikeus päättää omasta vaikutelmastaan ulkopuolisten silmissä.⁶²

2.2.2 Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen kriminalisoidaan RL 24:8 §:ssä. Vaikka tunnusmerkistö on kunnianloukkausta huomattavasti tuoreempi, kohtaa se hieman samankaltaisia vaikeuksia määrittelytasolla. Yksityiselämää suojataan ennen kaikkea sinänsä totuudenmukaisten tietojen levittämiseltä,⁶³ erona kunnianloukkaukseen, jolloin toisesta esitetään lähtökohtaisesti valheellinen tai paikkansa pitämätön tieto.⁶⁴ On syytä huomioida, että tämä lähtökohta ei ole poikkeukseton ja sinänsä todenmukaisen väitteen esittäminen voi tulla arvioiduksi myös kunnianloukkauksena, mikäli teko on sellainen, että se halventaa toista⁶⁵. Toisaalta kunnianloukkauksen tunnusmerkistön 2 momentin mukaiset tilanteet voivat HE:n mukaisesti olla sellaisia, että sen mukaisissa tilanteissa väitteiden totuudellisuudesta ei ole

⁶⁰ HE 19/2013 vp, s. 21

⁶¹ Pesonen 2017, s. 217

⁶² Neuvonen 2018 s.323–325

⁶³ HE 184/1999 vp s. 31

⁶⁴ LaVM 6/2000 vp s. 6

⁶⁵ HE 184/1999 vp, s. 9–10. (Tämä jo aiemman kunnianloukkaustunnuksmerkistön perusteella)

välttämättä mielekästä edes puhua, sillä väitteen totuudellisuutta ei jokaisessa kuvatussa tilanteessa voida ratkaista, ainakaan riidattomasti.⁶⁶

Yksityiselämää koskevassa pykälässä on oma erityispiirteisyytensä sen kautta, että sitä soveltaessa syntyy tietynlainen rankaisemisen perus- ja ihmisoikeuksien mukaisuuden kaksoiskontrolli. Tämä merkitsee sitä, että säännöstä ei voida soveltaa (eli määrätä sen nojalla rangaistusta) siten, että jotain sananvapauden aspektia ei otettaisi lainkaan huomioon, eli sananvapauden ydinsisällön täytyy säilyä koskemattomana.⁶⁷ Tämä tekee käytännön soveltamistilanteista hyvin vaikeita ja tulkinnanvaraisia.

Tästä huolimatta yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen siis koskee määritelmällisesti ennen kaikkea sellaisen totuudenmukaisen tiedon julkaisemista, joka koskee jonkun henkilön yksityiselämää, mikä toki on itsessään kovin laaja käsite. Kuitenkin yleisesti mielletään, että tämän tiedon levittäminen loukkaa toista tai aiheuttaa vahinkoa tai halveksuntaa häntä kohtaan. Tällainen tieto voi olla luonteeltaan esimerkiksi terveystietojen paljastamista, kuten että henkilö käy psykologilla, tai jo sekin, että henkilö on saanut tuomion rikoksesta.

Mielenkiintoinen seikka rikoksia ja rikoksentekejiä koskevien tietojen julkistamista koskien on se, että vaikka tuomiot lähtökohtaisesti ovat julkisia, ei tämä tarkoita sitä, että tuomioita saa vapaasti levittää. Oikeuskäytännössä onkin katsottu, että rikostuomion julkaiseminen kuuluu tunnusmerkistön alaan ja ongelmaa on käsitelty mm. korkeimmassa oikeudessa. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2002:55⁶⁸ katsottiin, ettei X:n saama sakkorangaistus pahoinpitelystä ollut ”laadultaan sellainen rikosoikeudellinen seuraamus, että se olisi oikeuttanut hänen nimensä mainitsemiseen julkisuudessa.” Tämä lähtökohta on sinänsä mielenkiintoinen, ainakin ottaen huomioon Suomessa muutoin sinänsä melko vahvan julkisuusperiaatteen, jo asiakirjajulkisuudesta lähtien.

Vaikka yksityiskohtaista ja yksiselitteistä määrittelyä yksityiselämän käsitteelle ei olekaan löydettävissä, voidaan perustuslain esitöistä saada hieman osviittaa siitä millaiset seikat sen alaan kuuluvat. Hallituksen esityksen 309/1993 vp. mukaisesti yksityiselämän alaan kuuluvat mm. ”yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön, ja oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan.”⁶⁹ Toisaalta oikeushistoriallisemmin tarkasteltuna

⁶⁶ HE 184/1999 vp s. 33

⁶⁷ Keskeiset rikokset, 2023. s.444

⁶⁸ Tällöin rikosmerkistö oli toki eri nimikkeelle, A tuomittiin tällöin yksityiselämän loukkaamisesta.

⁶⁹ HE 309/1993 vp. s. 52–53

vuoden 1974 hallituksen esityksessä (HE 84/1974) katsottiin, että ”yksilöllä tulee olla tietty rauhoitettu ala, johon kuuluvat asiat hänellä on oikeus pitää omana tietonaan, jos hän haluaa.”⁷⁰

Vaikka yksityiselämän suojan laajuutta on arvioitava tapauskohtaisesti, yleisesti mielletään sen pääasialliseen suojaan kuuluvan perhe- ja ihmissuhteita koskevat tiedot, sekä terveystiedot. Toisaalta tunnusmerkistössä erikseen todetaan, että pykälän tarkoittamana rikoksena ei pidetä sellaisen tiedon esittämistä, joka ”kohdistuu politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimintaan, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi”. Henkilön yhteiskunnallisella asemalla on siis keskeinen merkitys yksityiselämän suojan arvioinnissa. Suojattavan intressin ja tunnusmerkistön oikean tulkinnan kannalta olennaista onkin siis sinänsä yksityisen tiedon levittämisen oikeutus, mistä syystä suurin kiinnostus yksittäisissä ratkaisutilanteissa kohdistuu oikeastaan enemmän tunnusmerkistön poikkeustilanteisiin, kuin pääsääntöön.^{71 72}

Oikeuskäytännön näkökulmasta voidaan todeta esimerkiksi ratkaisu KKO 2005:82, joka koski yksityiselämän loukkausta tilanteessa, jossa lehtiartikkelissa oli kerrottu presidentinvaaliedokkaan keskeisenä kampanja-avustajana toimineen henkilön avioliiton ulkopuolisesta suhteesta erään TV-toimittajan entiseen puolisoon. Ratkaisussa todettiin, että ”tunneperäisiä suhteita, seurustelua ja perhe-elämää koskevat tiedot kuuluvat epäilyksettä yksityiselämän piiriin ja suojan ydinalueeseen.”⁷³

Ratkaisun arviossa oli olennaista A:n statuksen arviointi julkisuuden näkökulmasta, eli siis se, oliko hän pykälän tarkoittaman rajoitussäännöksen mukaisesti politiikassa mukana oleva vai ”tavallinen” henkilö. KKO ei ollut arvioinnissaan yksimielinen, mutta päätyi siihen tulkintaan, että A ei ollut itse pyrkinyt poliittiseen virkaan ja muiden, häntä tunnetumpien henkilöiden osuus asiaan ei ollut merkityksellistä. A ei ollut myöskään itse hakeutunut julkisuuteen. Eri mieltä ollut KKO:n jäsen tulkitsi tilannetta eri tavoin ja katsoi, että tasavallan presidentinvaaliin liittyi erittäin merkittävä julkisuusarvo ja tästä syystä myös A:han kohdistui kampanja-

⁷⁰ HE 84/1974 vp. s. 3

⁷¹ Pesonen 2017, s. 207

⁷² Frände ym. 2023 s. 444

⁷³ Huomioitavaa on, että EIT arvioi samaa asiaa koskevassa ratkaisussa (*Saaristo ja muut v. Suomi 12.10.2010*), että artikkelilla ei oltu ainoastaan tyydytetty tiettyjen lukijoiden uteliaisuutta, vaan sillä oli myös ollut tärkeä julkisesti kiinnostava intressi poliittisten taustatietojen muodossa. Erityistä merkitystä tässä asiassa oli ollut ehdokkaan itsensä ajama perhearvoja korostava politiikka. Tiedotusvastaavana toimineen henkilön on tehtävän vastaanottaessaan täytynyt ymmärtää, että hänen oma henkilönsä herättäisi julkista huomiota vaalikampanjaan liittyen.

avustajana perusteltua julkista mielenkiintoa. Sama vähemmistöön jäänyt KKO:n jäsen myös totesi nähdäkseni oivaltavasti, että moraalikysymyksillä on merkitystä politiikassa, tässä tapauksessa kampanjan uskottavuuden näkökulmasta.⁷⁴ Tästä johtuen A:n sinänsä yksityiselämään kuuluvien asioiden käsittely voisi olla perusteltua tämän asemasta vaalikampanjassa johtuen. Tämän vähemmistöön jääneen oikeusneuvoksen kanta läheni EIT:n antamaa tuomiota sisällöllisesti.

Tapausta KKO 2005:82 koskevassa langettavassa tuomiossa Saaristo ja muut v. Suomi 12.10.2010 EIT katsoikin, että KKO:n enemmistö ei riittävästi painottanut asianomistajan tehtävien poliittista luonnetta. Vallankäyttäjien lähipiiriin kuuluneiden toimijoiden poliittista luonnetta tai paikallisen tason toimijoiden toimintaa ei ole aina osattu riittävästi arvioida vallankäytön kannalta.

Toisaalta tapausta voidaan verrata jo yllä käsiteltyyn tapaukseen KKO 2010:39, jossa katsottiin, että vaikka laajalti entisen pääministerin yksityiselämää voitiin käsitellä, tästä huolimatta sukupuolielämä ja seksuaaliset taipumukset kuuluvat yksityiselämän perusalueelle ja tästä syystä näiden tietojen julkistaminen on vain harvoissa tilanteissa katsottava perustelluksi.⁷⁵ Tähänkin näkökulmaan voitaisiin toki nähdä olevan tietyissä tilanteissa perusteltuja poikkeuksia, esimerkiksi mikäli seksuaaliset taipumukset liittyisivät rikolliseen toimintaan tai jos olosuhteet vastaisivat esimerkiksi KKO:n ratkaisun 2005:82 olosuhteita.

Yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei pidetäkään yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Huomattavaa on, että yhteiskunnan normien vastaisen teon julkisen jakamisen voidaan katsoa oikeuttavan kertomaan tietoja itse tekijästä ja teosta, mutta ei muita tietoja yksityiselämän piiriin kuuluvia tietoja rikoksesta tuomitusta.⁷⁶

Oikeushyvän näkökulmasta asiaa voidaan tarkastella esimerkiksi rikosasian vastaajan yksityiselämän suojaa oikeudenkäynnissä. Vahva lähtökohta on kuitenkin julkisuusperiaatteen

⁷⁴ Ks. tuomion tuomiolauselman kohta ”eri mieltä olleen jäsenen lausunto”, tarkemmin kohdassa ”Oliko tiedon julkistaminen tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi”.

⁷⁵ Melander 2022 s. 822

⁷⁶ Lehdes, 2023 s.35

mukainen⁷⁷ oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuus. Vastapainona tietysti myös rikosasian vastaajan yksityiselämä katsotaan suojelun arvoiseksi oikeushyväksi.⁷⁸

Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2018:51 tarjosi mielenkiintoisen tulokulman tähän monitulkintaiseen asiaan. Tapauksessa oli kyse siitä, että A oli julkaissut internetissä Facebook-palvelimen avoimella Pedofilian uhrien puolesta -sivustolla B:n valokuvan ja linkittänyt sen uutiseen, jossa kerrottiin B:n syyllistyneen törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja saaneen siitä 2 vuoden 2 kuukauden mittaisen vankeusrangaistuksen. B katsoi, että julkaisu koski hänen yksityiselämäänsä ja oli lainvastainen.

Yleisesti ajatellaan, että erityisesti vakaviin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden tulee ymmärtää se mahdollisuus, että heidän henkilöllisyytensä tulee yleiseen tietoisuuteen. Tämä sai myös KKO:n ratkaisusta tukea, tarkemmin perustelukohdassa 37:

Kuten ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään (esim. Sidabras ja Dziautas v. Liettua, kohta 49) todennut, yksityiselämän suojaa turvaavien säännösten ei ole tarkoitettu antavan suojaa sellaista maineen menetystä vastaan, joka johtuu omaan rikolliseen tekoon liittyvistä tavanomaisista seuraamuksista. Mitä vakavamasta rikoksesta henkilö tuomitaan, sitä todennäköisempää on, että rikoksenteelijän nimeä ja henkilöllisyyttä koskeva tieto tulee julkisuuteen.⁷⁹

Tämän perustelun valossa on hieman kyseenalaista, miksi kaikki oikeusasteet kuitenkin päätyivät katsomaan, että tapauksessa oli kyse yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä. B:n olisi voinut katsoa varautuneen julkisuuteen teon luonteen ja vakavuuden vuoksi, ottaen huomioon myös sen, että seksuaalirikollisuus on yleisestikin yhteiskunnallisesti merkittävä keskustelunaihe.⁸⁰ Vaikka julkistamisessa olisikin käsitelty vain yksittäistä tuomiota ja tuomion saanutta henkilöä osana kyseistä uutista, eikö seksuaaliväkivaltaa koskevien tuomioiden pituudesta käytävä keskustelu olisi pidettävä yleisellä tasolla yhteiskunnallisesti merkittävänä keskustelunaiheena?

⁷⁷ Mäenpää 2020 s. 377–378

⁷⁸ Lehdess, 2023 s.33

⁷⁹ Huomionarvoista toki on, että kokonaisarvioinnin perusteella tapauksessa A:n katsottiin syyllistyneen yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen.

⁸⁰ Tämä näkökulma saa tukea mm. HE 19/2013 vp s. 42–43 ja 48–49, sekä erityisesti KKO 2021:42 perusteluista, mm. perustelukohta 27.

Korkein oikeus katsoi perusteluissaan, että B:n henkilöllisyydellä ei ollut merkitystä julkaisun ilmoitetun tavoitteen kannalta, eikä B:n valokuvan paljastaminen edistänyt tätä sinänsä merkittävää julkista keskustelua. Tätä näkökulmaa voidaan nähdäkseni kritisoida, lähtökohtaisestikin jo perustelukohdan 37 tulokulmasta, eli kuuluuko ylipäänsä vakava rikos yksityiselämän suojaan, mutta myös siitä näkökulmasta, että henkilöllisyyden paljastaminen tämänkaltaisessa asiassa nimenomaan edistää asian julkista käsittelyä sen henkilöityessä siihen syyllistyneisiin tahoihin. Toisin sanoen arviointi kohdistuisi siihen, että vaikka muissa olosuhteissa tämä olisikin katsottu yksityiselämään kuuluvaksi, onko kyseessä kuitenkin sellainen merkittävä yhteiskunnallinen teema, joka tekisi sen julkisesta käsittelystä hyväksyttävää. Omasta näkökulmastani asia on näin.

Nähdäkseni relevantimmaksi perusteluksi nousi se, että kyse ei ollut varsinaisesta ajankohtaisesta rikosuutisoinnista ja se, että A ei ollut käynyt itse keskustelua tästä aiheesta, jolloin sen merkitys hänen levittäessä kyseistä tietoa kaventuu. Tästä syystä julkaisun pääpaino on ollut B:n henkilössä, jolloin seurauksena on kostomieliala. Tämä ei ole luonnollisestikaan tarkoituksenmukaista ja tästä syystä ratkaisua voidaan pitää yksittäistapauksellisesti oikeana. Kuitenkin KKO:n perustelut ovat nähdäkseni tapauksessa osittain ontuvat.

Yksityiselämän suojasta keskustellessa on painoarvoa annettu ratkaisukäytännössä myös sille, mikäli loukkauksen kohde on itse oma-aloitteisesti tuonut yksityiselämänsä esiin julkisuudessa. Näin oli mm. tapauksessa Axel Springer AG v Saksa.⁸¹ Vaikka nk. julkisuuden henkilöt eivät täysin olekaan rinnastettavissa poliittisen, taloudellisen tai muun yhteiskunnallisen vallan käyttäjiksi, muodostavat esimerkiksi kulttuurielämän ja huippu-urheilun edustajat myös kotimaisessa lainsäädännössä oman erityisryhmänsä, johon RL 24:8 §:n 2 momenttia voidaan soveltaa, perustuen nimenomaan heidän omaan hakeutumiseensa ja suostumiseensa julkisuuteen. Samaan aikaan on myös huomioitava se, että suostumus ammatilliseen julkisuuteen ei ole sama asia kuin suostumus yksityiselämää koskevaan julkisuuteen.⁸²

Kotimaista oikeuskäytäntöä tässä punninnassa edustaa KKO:n ratkaisu 2011:72, jossa katsottiin, että yksityiselämän ydinalueella kuuluvia asioita voidaan käsitellä julkisuudessa,

⁸¹ Ratkaisussa katsottiin, että näyttelijä oli itse paljastanut yksityiskohtia yksityiselämästään useissa haastatteluissa ja oli siis aktiivisesti pyrkinyt julkisuuteen. Kun otetaan huomioon hänen tunnettavuutensa, hänen "perusteltu luottamuksensa" siihen, että hänen yksityiselämänsä suojellaan tehokkaasti, oli tästä lähtien vähentynyt. (perustelukohta 101)

⁸² Ollila 2004, s. 177–178

mikäli tietojen kohde on itse tuonut näitä esille ja kyseisiä tietoja on käsitelty aikaisemmin muissa medioissa. KKO katsoi ratkaisussa, että ”yksityisasiotaan julkisuuteen tuovan ja julkisuutta jopa hyväkseen käyttävän henkilön on lähdettävä siitä, että hänen yksityiselämänsä on ainakin aiemmin julki tuoduilta osilta tullut yleisön tietoon ja julkisen keskustelun kohteeksi. Tämän vuoksi tällaisen henkilön velvollisuus sietää yksityiselämänsä koskevaa kirjoittelua ja kommentointia on tavallista yksityishenkilöä suurempi, vaikkakin myös viihdejulkisuutta hyödyntävän henkilön on voitava saada suojaa yksityiselämänsä ja etenkin sen ydinalueen turvaamiseksi.”⁸³

Suojatun yksityiselämän alaan kuuluvassa harkinnassa on siis aina otettava huomioon kunkin yksittäistapauksen erityisolosuhteet: tilannekontekstista ja henkilön asemasta riippuu paljon, voidaanko jokin tietty seikka katsoa henkilön kohdalla kuuluvaksi hänen yksityiselämänsä piiriin vai ei. Neuvonen on von Hannover ja Axel Springer-tapausten perusteella käsitellyt yksityiselämän suojan arviointia erilaisista näkökulmasta: onko loukkauksen kohde yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa, liittyykö teko tai asia julkiseen paikkaan tai tietoon, joka on julkinen, onko tapahtumalla yhteiskunnallista merkitystä tai kohdistuuko siihen yleistä yhteiskunnallista mielenkiintoa, ja onko henkilö antanut vähintään hiljaisen suostumuksen sille, että hänen yksityiselämäänsä kuuluvia asioita voidaan käsitellä julkisuudessa.⁸⁴

Tästä asiassa sinänsä mielenkiintoisena sivutoteamuksena voidaan viitata jo vanhempaan KKO:n ratkaisuun 2000:83, jossa ei ollut edes väitetty, ettei A olisi suostunut kuvansa ottamiseen tietoisena siitä, että sitä tultiin käyttämään kaupallisessa tarkoituksessa.

Kummassakaan kunnianloukkauksia, että yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevissa korvausvaatimuksissa ei vaadita sitä, että uhri antaa selvitystä aiheutuneesta loukatusta tunnereaktiosta, vaan teon luonne ratkaisee vahingon. Loukkaavan teon on syytä olla sellainen, että se objektiivisesti tarkasteltuna on omiaan aiheuttamaan uhrille kärsimystä.⁸⁵

2.3 EIT:n käytäntö suhteessa kansalliseen oikeuskäytäntöön

EIT:n ratkaisukäytäntö vaikuttaa eri tavoin omaan järjestelmäämme, ensisijaisena tehtävänä ratkaista se, onko yksittäisessä asiassa tapahtunut ihmisoikeussopimuksen mukainen oikeudenloukkaus vai ei. EIT ei kuitenkaan muuta tai kumoa kansallisen tuomioistuimen

⁸³ KKO 2011:72, perustelukohta 32

⁸⁴ Neuvonen 2015, s.879

⁸⁵ Ollila 2015 s. 885

alkuperäistä tuomiota sinänsä, mistä johtuen ne ovat pääsääntöisesti luonteeltaan ”vahvistustuomioita”.⁸⁶ Valtio voidaan kuitenkin velvoittaa maksamaan ihmisoikeusloukkauksen kokeneelle osapuolelle korvausta tälle aiheutuneesta vahingosta, minkä lisäksi oikeudenkäyntikulut voivat tulla valtion korvattavaksi.⁸⁷ Suurin merkitys EIT:n antamalla ratkaisulla on kuitenkin niiden ennakkotapausluonteisella luonteella ja niillä onkin kansallista oikeudenkäyttöä ohjaava vaikutus samankaltaisiin tapauksiin, erityisesti kun tuomioistuinten tulisi tehdä punninta oikein kilpailevien intressien välillä ja arvioida, onko sananvapautteen puuttuminen välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa.⁸⁸ Tämän lisäksi EIT:n antama tuomio voi johtaa lakimuutoksiin, kuten on tapahtunut esimerkiksi langettavan tuomion *X v. Suomi* perusteella, joka johti kansallisen mielenterveyslain muuttamiseen.⁸⁹

Yllä mainitulla tavalla EIT:n oikeuskäytäntö on painottanut historiallisesti hieman eri oikeushyviä suhteessa kansalliseen oikeuteemme, EIT:n painottaessa sanan- ja lehdistönvapauden merkitystä, kunnian ja yksityiselämän suojan kustannuksella. EIT:n vaikutus näkyy kuitenkin myös muilla tasoilla ja koskien myös lainsäätäjää: eräitä ilmaisurikoksia koskevien tunnusmerkistöjen kehityksessä EIT:n käytännössä ja Suomelle antamalla tuomioilla. Käytännössä EIT:n tuomioilla oli merkitystä juuri nykykuotoisten kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen luonnostelussa. EIT on arvioinut sananvapauden rajoituksen lailla säätämisen ja lain ennakoitavuuden vaatimusta kaikissa Suomen yksityiselämän suojaa koskevissa tulkintaratkaisuisissa.⁹⁰

EIT:n antamat tuomiot ovat koskeneet mm. liian ankaria sakkorangaistuksia, sekä korkeita vahingonkorvausmääriä, tai kuten tapauksessa *Mariapori v. Suomi*, vankeusrangaistusta herjaustapauksessa. EIT on pitänyt vankeusrangaistusta herjauksen seuraamuksena yhteensopimattomana ja hyväksyttävänä vain hyvin poikkeavissa olosuhteissa erityisesti silloin, kun sananvapauden käytöllä oli loukattu vakavasti ja olennaisesti muita perusoikeuksia. *Mariapori*-tapaus oli sen sijaan esimerkki sinänsä yksilöön kohdistuvasta herjauksesta, mutta keskustelun kohdistuessa hyväksyttävää julkista mielenkiintoa koskevaan asiaan eli veroviranomaisten toimintaa kohtaan⁹¹. Asiassa näin ollen vankeusrangaistuksen määrääminen

⁸⁶ Pellonpää, ym. 2018, s. 274 & 305

⁸⁷ Tiilikka, 2008 s. 65

⁸⁸ Ollila 2005 s. 261

⁸⁹ Pellonpää ym. 2018, s.309

⁹⁰ Ollila 2011 s. 340

⁹¹ *Mariapori* oli saanut neljän kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen. Rangaistus annettiin hänen kirjassaan esittämästään väitteestä, että verotarkastajat olisivat syyllistyneet väärään valaan vannomalla verotarkastuskertomuksen oikeaksi.

ei ollut EIT:n näkökulmasta mitenkään oikeutettua vankeusrangaistuksen ehkäistessä väistämättä julkista keskustelua ehdollisenakin.

Eräänä esimerkkinä suhteettomista korvauksista taas on Suomelle langettava tuomio *Niskasaari ja muut v. Suomi*, jossa katsottiin annettujen sanktioiden olleen kohtuuttomia, ottaen huomioon sen, että asiaan liittyi yleistä mielenkiintoa. Kotimaiset oikeudet olivat myös epäonnistuneet riittävällä tavalla osoittamaan sen, että rajoitus oli ”välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa”.⁹² Suomen saamat tuomiot ovat olleet lukumäärällisesti runsaita, mutta niihin on myös reagoitu, esimerkiksi KKO:n osalta perusoikeuskollisoiden punnintamalleja kehittämällä.⁹³

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella olikin merkittävä vaikutus yksityiselämää loukkaavan tiedon ja kunnianloukkauksen rangaistussääntöjä koskeviin muutoksiin vuonna 2013.⁹⁴ Vasta tästä vuoden 2013 muutosehdotuksesta lähtien edellä mainittujen kriminalisointien seurauksena oli vain sakkotuomio potentiaalisen vankeusrangaistuksen sijasta. Lisäksi edellä mainittu niitä koskeva pykälän 2. momentin rajoitussäännös (*ilmaisia, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä*) tuli tällöin mukaan tunnusmerkistöihin.

EIT:llä on mahdollisuus arvioida eräissä tilanteissa sen ratkaistavia tapauksia tietyn kansallisen harkintamarginaalin sisällä. Esimerkkinä erilaisesta linjasta toisia eurooppalaisia maita kohtaan voisi toimia vuoden 2006 tapaus *Dabrowski*, jossa oli kyse journalistin sananvapauden loukkauksesta, kun hänet tuomittiin sakko- ja korvausseuraamukseen hänen arvosteltuaan kunnallispoliitikkoa tätä vastaan ajettua rikosjuttua koskeneissa artikkeleissaan. Tapauksessa katsottiin, seuraavasti: ”*Vaikka sananvapauteen voidaankin soveltaa poikkeuksia, niitä ”on tulkittava suppeasti ja rajoitusten tarpeellisuus on osoitettava vakuuttavasti”.* Kansallisten viranomaisten on tosin ensisijaisesti arvioitava, onko rajoitukselle ”pakottava yhteiskunnallinen tarve”, ja arvioinnissa niillä on tietty harkintavalta. *Lehdistöä koskevissa asioissa kansallista harkintavaltaa rajoittaa demokraattisen yhteiskunnan intressi varmistaa ja ylläpitää lehdistön vapaus. Samoin tämä etu painaa voimakkaasti, kun 10 artiklan 2 kohdan*

⁹² EIT:n ratkaisun perustelukohdasta 78 “Even accepting that X. had suffered damage, the Court considers that such severe penal sanctions as imposed in the present case together with an obligation to pay damages, viewed against the circumstances, were disproportionate having regard to the competing interest of freedom of expression.

⁹³ Neuvonen, 2015 s.864.

⁹⁴ HE 19/2013 vp., esim s. 3, 5–6

mukaisesti määritetään, onko rajoitus ollut oikeassa suhteessa tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden”.

Harkintavallasta huolimatta jotkin piirteet ovat EIT:n näkökulmasta yhteisiä ja esimerkiksi erityisen kriittisesti EIT on suhtautunut vankeusrangaistukseen tai sen uhan käyttämiseen sananvapautta rajoittaessa. Tähänkin on luonnollisesti poikkeuksia ja sen EIT on katsonut, että vankeusrangaistuksen käyttäminen ilmaisurikoksien rangaistuksena muissa tilanteissa, kuin mahdollisesti ilmaisun ollessa vihaan yllyttämistä, jolla aiheutetaan konkreettista vaaraa yhteiskunnalle tai mikäli ilmauksella kielletään pluralistiseen demokratiaan kuuluvat olennaiset piirteet.⁹⁵ Tämä ajatus lähestyy jo oikeuden väärinkäytön kieltoa, mistä keskustellaan luvussa 3.4.

2.4 Erityispiirteitä suhteessa moderneihin ongelmiin

Vaikka hieman yksinkertaistaen voidaan sanoa, että yleistrendi on ollut vähentää kunnian ja yksityiselämän suojaa suhteessa niiden välistä perusoikeuspunnintaa sananvapautteen nähden, on myös perusteltua tarkastella vastavoimia, joiden kautta kunnian ja yksityisyyden suojaa on perusteltua suojata sananvapaudenkin kustannuksella.

Erytishaasteita koskien mainittuja ilmaisurikoksia on mm. mainitulla tavalla anonymiteetin tuomat haasteet. Jos henkilö esimerkiksi haluaa aloittaa vihapuhekamppanjan julkisesti toimivaa henkilöä kohtaan keinoin, jotka täyttäisivät kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön, rajoittuu tämä vastuu vain henkilön omiin kirjoituksiin. Näiden kyseisten ilmaisurikosten tyyppitapaus, eli internetissä tapahtuva rikos saattaa siis hyvin herkästi jäädä käytännön syistä vastuuseen asettamatta. Lisäksi sananvapausrikokset ovat pääasiassa asianomistajarikoksia ja ilman asianomistajan rangaistusvaatimusta syyttäjä ei voi nostaa syytettä, ellei läsnä ole jotain yhteiskunnallisesti tärkeää syytä. Tämä johtaa siihen, että tietyt ammattiryhmät eivät pysty tekemään tutkintapyyntöä jääväämättä itseään, kuten asianajaja ei voisi vireillä olevan asian yhteydessä tehdä tutkintapyyntöä vastapuolelta tai asiaan liittyvästä henkilöstä jääväämättä itseään, mikä tarkoittaa, että käytännössä se jää helposti tekemättä.

Huomionarvoinen seikka on myös se, että sananvapausrikoksista ei tule lain nojalla määrättäväksi kärsimyskorvausta tai muita mahdollisia korvauksia valtiolta tekijän ollessa

⁹⁵ Ollila 2012, s. 372

varaton, mikä taas on melko tavallinen tilanne. Tämä on poikkeus pääsääntöön, sillä normaalitilanteisessa rikosvahinkolain (1204/2005) mukaan rikoksella luonnolliselle henkilölle tai kuolinpesälle aiheutettu vahinko korvataan valtion varoista, sen ylittävältä osalta mitä rikosentekijä ei kykene suorittamaan.

Rikosvahinkolain 9.1 §:n mukaan loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä suoritetaan korvaus sille: 1) jonka seksuaalista itsemääräämisoikeutta on rikoksella loukattu tai jonka vapautta muuten on rikoksella loukattu; 2) jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on erityisen vakavasti loukattu tapon, murhan tai surman yrityksellä, törkeällä pahoinpitelyllä tai sen yrityksellä taikka muulla näihin rinnastettavalla rikoksella.

Vaikka siis on selvää, että sananvapauden rajoittaminen erityisesti yhteiskunnallista keskustelua koskevan kontekstin kautta on lähtökohtaisesti asia, johon tulee suhtautua perustellusti suurella varauksella, voidaan pohtia myös sitä, että johtaako nykyinen lainsäädäntötilanne siihen, että nyt kyseessä olevat tunnusmerkistöt jäävät osittain tyhjiksi lain kirjaimiksi ja voiko tilanne johtaa siihen, että tosiasiallinen sananvapaus kaventuu sen johdosta, mikäli ihmiset jäävät osallistumatta yhteiskunnalliseen toimintaan epäasiallisen käytöksen pelossa, mikäli tähän ei ole tosiasiallisia reagoimismahdollisuuksia.

Tästä syystä useat valtion organisaatiot ovat puoltaneet nk. ”maalittamisen” kriminalisointia erikseen⁹⁶. Syy tälle on se, että yksittäisiin tekoihin (ml. kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen), keskittyvät tunnusmerkistöt eivät ole riittäviä torjumaan maalittamisen kaltaisia ilmiöitä, eikä rikoslaki kykenekään tältä osin tunnistamaan riittävällä tavalla metsää puilta.⁹⁷ Tässä mielessä sananvapauden merkitystä painottava tulkinta kohtaa vastavoiman, johon tulevaisuudessa lainsäätäjä voi joutua reagoimaan.

⁹⁶ Koivukari, 2021 s. 965

⁹⁷ Koivukari, 2021 s. 965–966

3 Sananvapauden suhde rikoslakiin

3.1 Rikosoikeudellinen perusoikeuskeskustelu

3.1.1 Laillisuusperiaate ja ilmaisurikokset

Oman lisähaasteensa yllä kuvatulla tavalla ilmaisunvapauden ja yksityiselämän perusoikeuspunnintaan tuo kiellettyjen ilmaisujen rikosoikeudellinen puoli. Nyt kyseessä olevassa arvioinnissa ei ole kyse ainoastaan siitä, kumpi kilpailevista oikeushyvistä saa etusijan tapauskohtaisessa arviossa, vaan myös siitä, tuleeko mahdollisessa kollisiotilanteessa ilmaisun tekijälle rikosvastuu ilmaisustaan. Tässäkin arviossa pysytään perusoikeuksien äärellä laillisuusperiaatteen, kuten myös rikoslain perusoikeussensitiivisen tulkinnan vuoksi.

Laillisuusperiaatteen näkökulmasta syntyy perusoikeuspunninnan kannalta erittäin hankala tilanne, sillä ilmaisurikokset operoivat usein sananvapauden harmaalla vyöhykkeellä ja rikokseen syyllistynyt saattaa myös tietoisesti koetella sen rajoja. Lisäksi samanaikaisesti sananvapauden tosiasialliseen rajoitukseen voi vaikuttaa sen konteksti kokonaisuutena, jolla on useissa kansallisissa tai EIT:n ratkaisuisissa ollut ratkaiseva merkitys sananvapauden rajoituksen välttämättömyden arvioinnissa. Kuitenkaan erityisesti rikosoikeuden syyllisyyttä koskeviin kysymyksiin ei voi olla samanaikaisesti kahta eriävää kannanottoa, jotka olisivat totta yhtä aikaa. Kuten yllä on todettu, teko on joko sallittu tai se ei ole, välimaastoon ei jää vaihtoehtoja. Normatiivisesti pätevien ja normatiivisesti valheellisten lausumien erottaminen toisistaan voi olla kiperissä tapauksissa käytännössä mahdotonta.⁹⁸

Rikoslain tulkinnassa tulee tähdätä perusoikeussensitiiviseen tulkintaan, millä mm. Hyttinen tarkoittaa sellaista syyllisyyskynnyksen ratkaisemista, jossa tuomioistuinten tulee huomioida myös perus- ja ihmisoikeusargumentaatio.⁹⁹ Mahdollisessa tulkintatilanteessa tuomioistuimen tulee syrjäyttää ne lain tulkintavaihtoehdot, jotka olisivat ristiriidassa perustuslain kanssa, vaikka ne voisivatkin sinänsä olla lain sanamuodon mukaan mahdollisia.¹⁰⁰

Laki tunnistaa tietyt ilmaukset kielletyiksi, ja ne määräytyvät ennen kaikkea rikoslain, mutta myös muiden lakien nojalla, jotka aiheuttavat sanktioita eri ilmaisujen käytöstä. Tällaisia kriminalisointeja voidaan kutsua edellä kuvatulla tavalla ilmaisurikoksiksi tai

⁹⁸ Hyttinen, 2015 s. 884–885

⁹⁹ Hyttinen, 2013 s. 940

¹⁰⁰ Hallberg, ym. 2011 (s.125–127)

sananvapausrikoksiksi.¹⁰¹ Ilmaisuvapauden rajoitukset kohdistuvatkin pitkälti rikoslakiin.¹⁰² Vaikka tässä tutkielmassa tarkastellaankin ainoastaan kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä, on ilmaisurikosten skaala sinänsä moninaisempi sisältäen mm. kiihottamisen kansanryhmää vastaan, julkisen kehottamisen rikokseen, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen ja uskonrauhan rikkominen, listan ollessa ei-tyhjentävä.¹⁰³

Eräänlainen vastavoima asian rikosoikeudellisessa analyysissä on myös sananvapauden erityinen rooli ensisijassa poliittisena perusoikeutena.¹⁰⁴ Toisaalta edellä mainitulla tavalla sananvapausrikokset tulee käsitellä siten, että huomioon otetaan perus- ja ihmisoikeussensitiivinen tulkinta, mihin liittyy oma ominaispiirteensä, eli se että niissä harvoin joudutaan pohtimaan sitä, mitä reaali maailmassa on tapahtunut, vaan sen sijaan arvioinnin keskiössä on se, onko tapahtunut teko (eli tässä tapauksessa ilmaisu) ollut oikeusjärjestyksen vastaista.¹⁰⁵

Laillisuusperiaate on rikosoikeuden kantavia periaatteita, sekä rikosoikeusjärjestelmän perusvaatimuksia,¹⁰⁶ jonka ytimekäs sisältö on se, että rikoksesta saa katsoa syylliseksi vain sellaisen teon perusteella, jotka tekohetkellä on nimenomaisesti säädetty rangaistavaksi. Toisaalta on keskeistä muistaa, että laillisuusperiaate ei ole ainoastaan rikosoikeudellinen periaate, vaan samaan aikaan keskeinen perusoikeus, joka löytyy yhtä lailla perustuslaistakin.¹⁰⁷ Periaate estää esimerkiksi rikossäännösten analogisen venyttämisen lain sanamuodon ulkopuolelle.¹⁰⁸

Laillisuusperiaatteen ja esitettyjen ilmaisurikosten välinen suhde muodostuu ongelmalliseksi. Mm. Kelsen toteaaakin, että ”ei ole mahdotonta, että eri tuomioistuimet yleistävät prejudikaattiratkaisun eri tavoin; mikä ei ole omiaan edistämään prejudikaattisäännösten tarkoitusta: oikeuskäytännön yhtenäisyyttä.¹⁰⁹

¹⁰¹ VKS: 2017:2; menettely sananvapausrikosasioissa: ”Sananvapausrikoksina voidaan nimittäin pitää vain sellaisia rikoksia, joiden rangaistavuudessa on kyse sananvapauden rajoittamisesta.”

¹⁰² Ollila, 2004, s.137

¹⁰³ Manninen 2011 s. 483, (Teoksessa Hallberg, ym. Perusoikeudet. WSOY, Helsinki 2011.)

¹⁰⁴ HE 309/1993 vp s.56

¹⁰⁵ Hyttinen, 2013 s. 941–942

¹⁰⁶ Hallberg, ym. 2011 s. 303–304

¹⁰⁷ Melander 2011, s.179

¹⁰⁸ Pirjatanniemi 2023, s.134, teoksessa ”Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus”.

¹⁰⁹ Kelsen 1968, s. 268

Laillisuusperiaate on ilmennyt myös mm. ratkaisussa KKO 2004:81,¹¹⁰ jossa katsottiin, että rikosoikeudellinen laillisuusperiaate huomioiden, on rangaistussäännöstä tulkittava suppeasti. Tämä periaate on helposti hyväksyttävissä ja saa tukea formalistisesti useasta lähteestä, esimerkiksi kansallisella tasolla PL 8 ja RL 3:1:stä.

3.1.2 Laillisuusperiaatteen täsmällisyysvaatimus ja ilmaisurikokset

Laillisuusperiaatteeseen kuuluu myös eräitä alaperiaatteita, joista eräs on täsmällisyysvaatimus. Periaatteen mukaisesti jokaisen tunnusmerkistön on oltava ilmaistu sellaisella täsmällisyydellä, että säännöksen sanamuodosta on pääteltävissä, onko jokin toiminta tai toiminnan laiminlyönti rangaistavaa.¹¹¹ Vaatimuksen tavoitteena on tila, jossa henkilö voi ennakoida tunnusmerkistön sanamuodon perusteella, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa rikosoikeudellisesti.¹¹²

Vaikka muutoin ilmaisurikokset eivät kohdanne laillisuusperiaatteen osalta suurta ongelmallisuutta, keskustelua voidaan käydä erityisesti täsmällisyysvaatimuksen näkökulmasta. Tästä Tatu Hyttinen mm. DF 6/2013. Nk. kiperissä tapauksissa tuomari operoi tunnusmerkistön harmaalla alueella, mutta tästä huolimatta ratkaisulla voi olla vain yksi ratkaisu. Toisin sanoen syytetty joko todetaan rikokseen syylliseksi tai sitten syyttömäksi.¹¹³

Kuitenkin ilmaisurikoksissa tunnusmerkistön täsmällinen täytyminen on usein vaikeammin selvitettävissä ja Makkosen mukaan kielellisten ilmaisujen merkityssisällön tulkinnanvaraisuus on eri asteista ja tästä riippuu se, miten vaikeaa asiassa on saavuttaa yhtenäinen tulkinta. Tämä on erityisen vaikeaa, kun on kyse termeistä, jotka ovat tunneperäisestä latautuneita.¹¹⁴ Tällöin kyse ei oikeastaan ole niinkään edes tarkoituksesta esimerkiksi ilmaista totuudenmukaisia tai sen vastaisia tietoja, vaan kyse on *arvoasetelmasta*.

Tässä suhteessa edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2022:1 tuo jälleen mielenkiintoisen lisämausteen kysymyksenasetteluun. Vastaavalla tavalla kuin tapauksessa

¹¹⁰ Asiassa kyse siitä, että ”A oli sallinut rakentamisen omistamalleen kiinteistölle varmistumatta siitä, että rakennuslupa oli hankittu. Kysymys siitä, toteuttiko tuottamuksellinen menettely rakentamisrikkomuksen tunnusmerkistön.”

¹¹¹ Esim. Melander 2015 s. 649, puhe myös epätäsmällisyyskiellosta.

¹¹² Jyränki & Husa 2012, s. 415

¹¹³ Hyttinen, 2013 s. 940–950

¹¹⁴ Makkonen 1998, s. 116

ratkaisussa KKO 2013:69 (koskien yksityiselämän suojaa),¹¹⁵ katsoi korkein oikeus tapauksessa olleen merkityksellistä sen kontekstin, missä nämä lausumat oli esitetty. Arvioitaessa tekstin sisältöä, on huomioon otettavia seikkoja esimerkiksi julkaisun kohteen aikaisempi käyttäytyminen, asiayhteys, missä kirjoitus on julkaistu, kirjoituksen esittämistapa sekä seuraukset kirjoituksen kohteelle. Huomioon otettiin B:n häirintätarkoitus tulevassa tapahtumassa ja taustalla vaikutti myös tieto B:n harjoittamasta aiemmasta toimittajiin kohdistuvasta häirinnästä.

Toisaalta kirjoituksen pääpaino sinänsä on ollut B:n menettelyssä, eikä hänen henkilökohtaisissa ominaisuuksissaan. Sillä, että tämä kirjoitus on sisältänyt myös yksittäisiä asialliseen keskusteluun kuulumattomia ja sinänsä loukkaavia ilmaisuja, ei ollut kokonaisuarkinnassa ratkaisevaa merkitystä.

Laillisuusperiaatteen näkökulmasta olennaisempaa tämän ratkaisun osalta on toki sillä, että jos näitä yleisiä ilmaisuja hyväksyttäväksi tekeviä olosuhteita ei olisi ollut, olisi ilmaisun esittäjä voitu tuomita ilmaisujensa perusteella rangaistukseen. Olennaista onkin siitä näkökulmasta se, että missä lineaarisessa kohdassa tapauksen asianomistajan oma käytös on ylittänyt tietyn pisteen, jolloin tämän omalla käytöksellä on riittävä merkitys sille, ettei hänen voida katsoa vaativan perustellusti suojaa kokemalleen oikeudenloukkaukselle.

Sinänsä on syytä todeta, etten pidä KKO:n perusteluita asiassa epäonnistuneina, mutta jo ylipäänsä se voiko tällaisessa tilanteessa edes teoreettinen rikosoikeudellisen vastuun uhka olla aito vaihtoehto, herättää ajatuksia mahdollisten muiden prosessuaalisten väylien suuremmasta tarkoituksenmukaisuudesta. Vaihtoehtoihin prosesseihin ja arvioon oikeudenloukkauksen kohteen toiminnan merkityksestä arvioinnissa palataan kumpaankin myöhemmissä luvuissa.

Aihe on luonnollisesti erittäin vaikea yksittäiselle lainkäyttäjällekin, eikä laillisuusperiaatteen mukaisesta täsmällisyys- tai tarkkarajaisuusvaatimuksista voida antaa täysin yleispätevää

¹¹⁵ KKO 2013:69: Lehdessä julkaistut tiedot ja vihjaukset koskivat X:n ja Y:n yksityiselämää ja niiden julkaisemisella ei ole ollut RL 24:8.2:ssa tarkoitettua tehtävää, vaan kysymys on vain tietyn lukijakunnan uteliaisuuden tyydyttämisestä. Kuitenkin KKO:n arvion mukaan rangaistusvastuu ei tältä osin toteudu, sillä teon tulee olla omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, eikä tämä vaatimus ei ollut tässä tapauksessa täytynyt, sillä nimenomaan X ja Y yhdessä tässä tapauksessa olivat vain kaksi päivää myöhemmin antaneet haastattelun toisessa laajalevikkisessä lehdessä ja kertoneet suhteestaan.

ohjeistusta. Sen sijaan tuomioistuinten tulee pysyä tunnusmerkistöjen ydinalueella ja välttää ensi sijassa laajentavaa tulkintaa, vaikka epätäsmällisiä tunnusmerkistöjä ei voidakaan automaationa jättää soveltamatta.

Kuten todettu, täsmällisyysvaatimuksen täytyminen olisi erittäin olennaista laillisuusperiaatteen tosiasiallisen toteutumisen kannalta, mutta käytännössä tilanne usein on niin, että ilmaisurikosten tunnusmerkistön kannalta todellisuus ei ole aivan näin auvoinen.¹¹⁶

Täsmällisyysvaatimukselle onkin tunnistettu kotimaisessa, että kansainvälisessä käytännössä myös poikkeuksia ja perustuslakivaliokunta on esimerkiksi aikanaan pitänyt tämän perustuslainkohdan estämättä mahdollisena säätää esimerkiksi ”säännöstelyrikosta koskevan rikoslain säännöksen muuttamisesta niin, että se ulottuu yleisesti tietyt tunnusmerkit täyttäviin EY:n perustamissopimuksen nojalla annettuihin EY:n pakoteasetuksiin.”¹¹⁷

EIT:n ratkaisukäytännössä on lisäksi katsottu, että lainsäädäntö ei välttämättä voi olla jokaisessa tilanteessa erityisen täsmällistä, johtuen lainsäädännön yleisestä sovellettavuudesta. Näin on mm. katsottu *Cantoni v Ranska*.¹¹⁸ Tällainen pragmaattinen lähtökohta lienee todellisuutta kotimaisenkin lainsäätäjän osalta, vaikkei se olekaan oikeusturvan kannalta aina toivottavaa.

3.2 Rikoslain mukaiset kielletyt ilmaukset kansallisessa ja eurooppalaisessa kontekstissa

Perusoikeuksien näkökulmasta rikoslakimme jättää melko avoimeksi kunnianloukkausta ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen tunnusmerkistön, jonka lisäksi merkitystä on kuvatulla tavalla hyvin paljon kontekstilla. Toisin sanoen sillä, onko kyseessä poliittisen sananvapauden käyttöä, kuluttajanoikeudellinen kysymys tai jokin muu yleinen ristiriitatilanne, on hyvin paljon, jopa ratkaisevaa merkitystä yksittäistapauksessa.

¹¹⁶ Melander 2015 s. 647 & 660

¹¹⁷ PeVL 5/1998 vp. (Tämä hallituksen esitys koski ”lakiehdotusta koskien tietyn kolmannen maan lainsäädännön soveltamisen ekstraterritoriaalisilta vaikutuksilta sekä siihen perustuvilta tai siitä aiheutuvilta toimilta suojautumisesta annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 2271/96 täydentävistä säännöksistä”)

¹¹⁸ Perustelukohta 31: “As the Court has already had occasion to note, it is a logical consequence of the principle that laws must be of general application that the wording of statutes is not always precise. One of the standard techniques of regulation by rules is to use general categorizations as opposed to exhaustive lists. The need to avoid excessive rigidity and to keep pace with changing circumstances means that many laws are inevitably couched in terms which, to a greater or lesser extent, are vague. The interpretation and application of such enactments depend on practice”.

Tästä syystä on perusteltua perehtyä jälleen aihetta koskevaan oikeuskäytäntöön. Jälkimmäinen kriminalisointi on tullut osittain käsitellyksi jo yksityiselämää perusoikeutena koskevan luvun yhteydessä, mistä syystä tässä osiossa huomio on ensisijaisesti kunnianloukkausta koskevissa ratkaisuisissa. Kunnianloukkauksia koskevat tilanteet ilmenevät myös ainakin oikeuskäytännön perusteella moninaisempina erilaisina tilanteina, joissa arvioinnissa on muitakin aspekteja kuin tapahtuneen ilmaisun hyväksyttävyyttä.

KKO: ratkaisussa 2005:137 käsiteltiin melko tyypillisen oloista suusanallista kunnianloukkausta, jossa ravikilpailutilanteessa sattuneessa onnettomuudessa kilpailija A oli nimittänyt toista kilpailija B:tä ”saatanan huoraksi”, mikä yleisesti mielletään erityisesti naisia halventavaksi ilmaisuksi. Näytön arvioinnissa todettiin A:n pyrkineen arvostelemaan B:tä tämän kilpailun aikana tekemän suorituksen perusteella, mutta KKO katsoi tämän ilmauksen kohdistuvan B:n arvoon ja maineeseen naisena eikä raviohjastajana. Ilmaisulla ei ollut siten välitöntä yhteyttä tapahtuneeseen ajosuoritukseen. Huomionarvoista on se, että tapauksessa ratkaistiin tarkalleen sitä, oliko asiassa edellytyksiä rangaistukseen tuomitsematta jättämiselle. Hovioikeus olikin katsonut, että rangaistuksen tuomitseminen olisi ollut epätarkoituksenmukaista B:lle maksettavan korvauksen lisäksi ja huomioiden epävirallisemmat seuraamukset kilpailukiellon muodossa.

Edellä kuvatun laisen nimittelyn lisäksi kunniaa voidaan loukata väittämällä henkilön syyllistyneen johonkin rikoksen. Tämä ilmeni mm. ratkaisussa KKO 2021:45, jossa A oli kertonut usealle henkilölle henkilö B:lle keskeisessä opiskelijayhteisössä B:n raiskanneen A:n. Tapauksessa oli ollut epäselvyyttä tapahtumankulusta, sillä tilanne oli molempien kertoman mukaan alkanut yhteisymmärryksessä, mutta erimielisyyttä oli siitä, milloin B olisi lopettanut oman toimintansa A:n tätä pyydettyä. Kysymys oli korkeimmassa oikeudessa erityisesti siitä, oliko A:n väite raiskauksesta valheellinen, ja mikäli näin olisi, voitaisiinko sitä pitää hyväksyttävänä ilmaisuna sananvapauden nauttiman suojan vuoksi. Kyse oli myös sen arvioinnista, oliko kunnianloukkaus törkeä.

Törkeäksi kunnianloukkauksen tekee rikoslain mukaan se, jos kunnianloukkauksella aiheutetaan suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Tässä asiassa opiskelijayhteisön merkityksellä B:lle oli merkitystä.¹¹⁹ Raiskaus mielletäänkin yleisesti myös vakavaksi seksuaalirikokseksi, jonka

¹¹⁹ KKO 2021:45, perustelukohta 30

perustunnusmerkistön täytyminen edellytti tuomion hetkellä väkivallan käyttämistä tai sillä uhkaamista ja sen avulla tapahtuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon. Yleisessä kielenkäytössä raiskauksella tarkoitetaan yleensä vakavuudeltaan vastaavan tasoista tekoa, mikä on omiaan aiheuttamaan suurta paheksuntaa tekijää kohtaan.

Korkein oikeus totesi, ettei A:n esittämässä raiskausväitteessä ole ollut kysymys lainkohdassa tarkoitettusta yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitetystä ilmaisusta, eikä valheellisen väitteen esittämistä edellä todetuin tavoin ei voida pitää hyväksyttävänä myöskään yksinomaan sillä perusteella, miten A on subjektiivisesti kokenut tapahtuman. A:n väitteen sisältöön, tarkoitukseen tai siihen, kenelle väite on esitetty, ei ole muutoinkaan liittynyt seikkoja, joiden perusteella sen esittämistä voitaisiin pitää hyväksyttävänä sananvapauden tai muulla perusteella. Vaikka yleisesti arvioiden seksuaalirikokset kuitenkin voisivat itsessään olla KKO:n mukaan merkittävä keskustelun aihe ja siten yleiseltä kannalta merkittävänä asiana RL 24:9 § 4 momentin mukaisena ilmaisuna, ei A:n esittämässä raiskausväitteessä ollut kysymys yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitetystä ilmaisusta.

Asiassa voitaisiin tietysti keskustella siitä, että miksei tämä momentin kunnianloukkauspykälän ”varaventtiili” ole riittävä, jotta seksuaalirikosten kohteeksi joutuneiden ihmisten kynnys nostaa asiaa esille ei korottuisi suhteettomasti.¹²⁰ Toisaalta on syytä huomata, että tuomion aikaan oli voimassa nykyisin jo vanhentunut rikoslain pykälä koskien raiskausta ja muitakin seksuaalirikoksia.

Kunniaa loukkaavan ilmaisun moninaisuuteen voi kuulua myös vihjaukset esimerkiksi seksuaalisesta suuntautumisesta. Vaasan hovioikeus on vuonna 2015 käsitellyt asiaa, jossa X oli oikeudettomasti muuttanut naispuolisen Y:n profiilia siten, että tämä olisi kiinnostunut naissukupuolen edustajista ja etsisi naisseuraa. Käräjäoikeudessa menettely täytti tietomurron ja kunnianloukkauksen tunnusmerkistöt ja hovioikeus ei nähnyt tarpeelliseksi muuttaa tuomiota ja hylkäsi valituksen. Tässä tapauksessa olennaisempaa on arvioida kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttymistä.¹²¹

¹²⁰ Pitäen toki mielessä ratkaisun (KKO 2021:45) perustelukohdan 26, jonka mukaisesti A oli kertonut väitettä useille ihmisille yli vuoden ajan, jopa uusille ja tuntemattomille opiskelijoille. Tästä syystä hänen toimintaansa ei voitu pitää uskoutumisesta luotetuille ystäville, jonka perusteella tapausta voitaisiin arvioida toisin.

¹²¹ Vaasan hovioikeus 2.9.2015; Tuomio 15/135035; Asianro R 14/426

Vaikka nykyaikana seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluminen mielletäänkin yleisesti hyväksyttävämmäksi kuin kenties koskaan historian aikana, voi selkeästi tällainen tiedon muuttaminen henkilön sosiaalisen median profiilissa täyttää kunnianloukkauksen tunnusmerkistön. Tässä asiassa kunnianloukkausta koskevan syytteen mukaan mies olikin esittänyt naisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, ”että teko oli omiaan aiheuttamaan tälle vahinkoa tai kärsimystä tai tähän kohdistuvaa halveksuntaa tai muulla tavoin halventanut tätä”.

On mielenkiintoinen kysymys, olisiko toisenlaisessa yhteiskuntatodellisuudessa tapauksessa tullut ratkaistavaksi pelkästään tietomurron perusteella ja suhtauduttaisiinko oletetun seksuaalisen suuntautumisen muuttaminen profiilissa jonkin muun ominaisuuden, kuten pituuden muuttamiseen rinnastettavalla tavalla. Vaikka ratkaisussa todetaan, että teko olisi omiaan aiheuttamaan uhrille vahinkoa, kärsimystä tai tähän kohdistuvaa halveksuntaa (tai muulla tavoin halventanut tätä), ovat nämä ajatukset sinänsä kiinnostavia suhteessa nykyisin vallitsevaan varsin liberaalisti seksuaaliseen moninaisuuteen suhtautuvaan ilmapiiriin.

Toisaalta voidaan keskustella siitä, voisiko jonkinlainen muu toiminta kuin ilmaisu tulla kyseeseen kunnianloukkauksena. Erityisesti deepfake-videot ovat omiaan tuottamaan kärsimystä niiden uhreille, erityisesti aikakaudella, kun ajoittain niiden tunnistaminen aidosta voi olla hyvin haastavaa. Lähtökohtaisesti valheellinen tieto voidaan esittää kirjallisen muodon lisäksi myös kuvamuodossa,¹²² joten videomuodossa tehty väärennös täyttäneekin kunnianloukkauksen tunnus-merkistön. Erityisesti jos nk. kostopornon levittäminen tapahtuisi nimikkeellä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, olisi mahdollista ajatella vastaavan materiaalin levittämistä kunniaa loukkaavana ja merkittävää ahdistusta ja kärsimystä aiheuttavana, vaikkei materiaali olisikaan aitoa. Teko voisi siis olla katsottavissa hyvinkin kunnianloukkaukseksi, sen toki mahdollisesti täyttäessä muitakin tunnusmerkistöjä.

Yhteiskunnallisen merkityksen näkökulmasta väärennösvideoiden merkitys korostuu tulevaisuudessa. On olemassa viitteitä siitä, että ihmisten asenteisiin voidaan vaikuttaa sosiaalisessa mediassa esiintyvien uutisten tai vaikuttajien toimesta ja tällaisilla toiminnoilla voi olla vaikutuksia jopa vaalituloksiin.¹²³ Uutena ilmiönä onkin ollut laadullisesti parantuvat

¹²² Melander, teoksessa Rikosoikeus, kappaleessa 13. RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset 2022.

¹²³ Neuvonen 2018. s. 333

väärennösvideot, joilla tavoitellaan henkilön äänen toisintamista, mutta siten että videolla pyritään välittämään jokin oma, usein humoristinen viesti.

On kuitenkin tullut tavalliseksi ilmiöksi, että sosiaalisessa mediassa levitetään videoita levitetään mustamaalaustarkoituksessa, jossa poliitikko esittää kannanoton, jonka takana hän ei seiso. Ilmiötä ei ole vielä laajalti tutkittu, mutta tämän tutkielman tarkoituksena varten voidaan todeta, että esimerkiksi Slovakian vuoden 2023 parlamenttivaalien yhteydessä on epäilty käytettävän deepfake-tekniikkaa, jonka perusteella luotiin kuvaa siitä, että eräs ehdokas olisi ilmaissut äänestäneensä vaaleissa äärioikeistolaista ehdokasta.¹²⁴ Tämänkaltaiset yritykset harhauttaa äänestäjiä voivat nähdäkseni yleistyä tulevaisuudessa ja tällaisissa tilanteissa en näe syytä miksei väärennöksen kohteeksi joutunut henkilö voisi hakea oikeussuojaa kunniansa puolesta.

Tämä näkökanta on nähdäkseni perusteltu yksilötasolla, mutta myös asian yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi. Vaikka myöhemminkin väärennösvideot todettaisiin epäaidoksi, voi tällaisella toiminnalla olla merkittävää vaikutusta äänestäjien käyttäytymiseen.

Tulevaisuudessa kollisio poliitikon nauttiman kunnian suojan laajuus pysynee muistakin syistä, kuten yhteiskunnallisesta polarisaatiosta johtuen keskeisenä aiheena. *Oberschlick v Itävalta (No. 2)* taustoittaa hieman poliittisemmän sananvapauden käytön rajoja ja siksi sitä on myös syytä käsitellä esimerkinomaisesti tarkemmin. Tapauksessa A, joka toimi toimittajana Wienissä, oli kritisoinut itävaltalaista puoluejohtaja B:tä tämän pidettyä julkisen puheen, jossa puhui toisen maailmansodan aikana toimineista sotilasta ihannoivasti, katsoen että he ovat myös taistelleet vapauden puolesta, vaikka toimivatkin nykyvalossa arveluttavien tavoitteiden puolesta saksan armeijan riveissä.

Lisäksi B oli todennut samassa yhteydessä, että vain ne, jotka olivat riskeeranneet elämänsä kyseisessä sodassa olivat oikeutettuja mielipiteen vapauteen. A oli kommentoinut B:n puhetta mm. sanoin: ”*I will say of Jörg Haider, firstly, that he is not a Nazi and, secondly, that he is, however, an idiot (Trottel). That I justify as follows: [L.] [...] wholly convinced me that being called a Nazi is an advantage to Jörg Haider. That is why I ask my friends to forgive my abstaining from using that description for that very good reason*”.

¹²⁴ <https://yle.fi/a/74-20056699>

Tapauksesta voidaan havaita kiinnostavia linjanvetoja koskien arvostelussa käytettyjä solvauksia. Alioikeudessa tuomioistuimen kannan mukaan sana (”Trottel”, vapaasti käännettynä ”idiootti”) oli loukkaus (Schimpfwort) ja sitä voitiin käyttää vain halventamistarkoituksessa (Herabsetzung); sitä ei siis voitu käyttää ns. objektiiviseen kritiikkiin (sachliche Kritik). Tähän myös Itävalta vetosi EIT:n käsittelyssä, todeten, että tuomio ei koskenut A:n kritiikkiä B:tä kohtaan, vaan ainoastaan sanan ”Trottel” käyttöön. Itävalta pysyi kannassaan, että tämän sanan käyttöä ei voida pitää mielipiteen ilmaisuna, vaan se on ainoastaan loukkaus, jota käytetään yksilöiden mustamaalaamiseen ja halventamiseen julkisesti.

Tuomio ei muuttunut muutoksenhakutuomioistuimessa ja se lisäsi, että poliitikkojen, jotka kannattivat kritiikille alttiita mielipiteitä, oli hyväksyttävä, että he joutuisivat erityisen kovien, jopa henkilökohtaisten hyökkäysten kohteeksi. Oikeus mielipiteenvapautteen ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että loukkaukset korvaavat poliittisessa keskustelussa asialliset argumentit. Se, että poliitikko turvautuu solvauksiin, ei oikeuta hänen vastustajiaan tekemään samoin, ellei hänellä ole henkilökohtaista syytä siihen. Tuomioistuimen mukaan yleissopimuksen 10 artiklan ottaminen loukkausoikeuden perustaksi merkitsisi, että johtaisi poliittisen keskustelun yleiseen heikentymiseen.

Itävalta pysyi samalla linjalla myös EIT:n argumentoinnissaan, jossa katsoi, että loukkaukset, halventamiset ja loukkaava kielenkäyttö eivät voi nauttia yleistä, rajoittamatonta suojaa yleissopimuksen nojalla, koska niillä ei ole myönteistä vaikutusta poliittiseen yhteiskunnan kehitykseen. Poliittisen keskustelun ”vähimmäistason” säilyttämiseksi oli noudatettava tiettyjä perussääntöjä.

EIT lähestyi asiaa eri näkökulmasta ja katsoi, että väittäessään, että kaikki toisessa maailmansodassa palvelleet sotilaat, olivatpa he millä puolella tahansa, olivat taistelleet rauhan ja vapauden puolesta ja vaikuttaneet osaltaan nykyisen demokraattisen yhteiskunnan perustamiseen ja rakentamiseen, ja ehdottaessaan, että vain niillä, jotka olivat vaarantaneet henkensä tuossa sodassa, oli oikeus nauttia mielipiteenvapaudesta, B:n tarkoituksena oli selvästi olla provokatiivinen ja herättää voimakkaita reaktioita. Artikkelissaan A oli selittänyt lyhyesti, miksi B:n huomautukset olivat saaneet hänet kuvaamaan B:tä pikemminkin ”Trotteliksi” kuin natsiksi - lähinnä siksi, että B oli puheessaan sulkenut itsensä pois mielipiteenvapauden piiristä.

EIT:n mukaan A:n artikkelia ja erityisesti sanaa ”Trottel” voidaan toki pitää poleemisena, mutta se ei kuitenkaan perusteeton henkilökohtainen hyökkäys, koska kirjoittaja on antanut sanan käytölle objektiivisesti ymmärrettävän selityksen, joka on peräisin B:n puheesta, joka itsessään oli provosoiva. Sellaisenaan ne olivat osa poliittista keskustelua, jonka B:n puhe herätti. Tällainen ilmaisu on luonteeltaan mielipide, jonka todenperäisyyttä ei voida todistaa. Tällainen mielipide voi olla kohtuuton erityisesti silloin, kun sille ei ole minkäänlaista tosiasiallista perustaa, mutta EIT:n näkemyksen mukaan edellä esitettyjen näkökohtien valossa näin ei ollut tässä tapauksessa. Tuomioistuin lisäsi, että on totta, että poliitikon kutsuminen julkisesti ”Trotteliksi” voi loukata häntä. Nyt käsiteltävässä tapauksessa sana ei kuitenkaan vaikuta kohtuuttomalta suhteessa B:n tietoisesti herättämään närkästykseen. Mitä tulee B:n poleemisoivaan sävyyn, jota tuomioistuimen ei pidä katsoa hyväksyvän, on todettava, että 10 artikla (10 artikla) ei suojele ainoastaan ilmaistujen ajatusten ja tietojen sisältöä, vaan myös niiden muotoa. EIT katsoi, että kantajan sananvapauden käyttämiseen puuttumisen välttämättömyyttä ei ollut osoitettu.

3.3 Vaihtoehtoisia näkökulmia, kieltoerehdys ja abolitionismi

Yllä kuvatut tilanteet maalaavat melko rikkonaisen kuvan ratkaisukäytännöstä tilanteissa, jossa rikosvastuuseen asettaminen on jäänyt kiinni syistä, jotka eivät ole kovinkaan hyvin ennakoitavissa. Tästä näkökulmasta on syytä tarkastella lyhyesti, miten tilanne suhtautuu kieltoerehdyksen soveltuvuuteen tilanteessa. Kieltoerehdyksessä on kyse tilanteesta, jossa ihminen erehtyy pitämään tekoaan sallittuna, vaikka teko ei tosiasiallisesti olisikaan sallittu ja esimerkiksi olisi säädetty rikoslaissa rangaistavaksi.¹²⁵ Nyt kyseessä olevissa tunnusmerkistöissä tematiikka on usein läsnä, sillä usein ihmiset kokeilevat ns. ”kepillä jäätä”, erityisesti kun kyseessä on sananvapauden käyttäminen vallassa olevien toimijoiden tai sananvapauden tilanteen arvosteluun. Tästä esimerkkinä toimii KKO 2012:58.

Vahvana lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tekijä ei voi vedota tehokkaasti tietämättömyyteen oikeusjärjestyksen normeista välttääkseen rikosvastuun.¹²⁶ Tätä voidaankin pitää perusteltuna lähtökohtana, joskin nyt kyseessä olevien rikosten, erityisesti kunnianloukkauksen näkökulmasta asiantilaa voidaan pitää jokseenkin arveluttavana, sillä ihmisten on pääpiirteissään tunnettava lainsäädäntö, jotta olisi ylipäänsä mahdollista välttää rangaistavaksi säädettyjen rikosten tekeminen. Ongelmaksi muodostuu tässä yhteydessä

¹²⁵ Tolvanen 2022, s. 292, teoksessa ”Rikoksen ja rangaistuksen filosofia”

¹²⁶ Tapani 2019 s. 432–433

tunnusmerkistöjen yllä mainittu yleispiirteisyys ja suojattavien oikeushyvien käsitteellinen subjektiivisuus.

Keskustelua herättää ajatus myös siitä, tulisiko kunnianloukkauksen tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen olla rikoksia, vai tulisiko niiden käsittely tapahtua jotain muuta väylää pitkin, ottaen kyseessä oleva suojattava intressi huomioon.¹²⁷ Yhteiskunnallisesti ajateltuna ei voida pitää hyväksyttävänä sitä lähtökohtaa, että kaikki sopimaton tai ei-toivottava käyttäytyminen olisi voitava sisällyttää rikosoikeudellisen vastuun alaiseksi ilman tarkempaa tarkastelua.¹²⁸

Vaikka kuvatulla tavalla kummatkin edellisessä luvussa käsitellyt ilmaisurikokset ja niiden soveltaminen ovat korostetun kontekstisidonnaisia, on näiden tunnusmerkistöjen oikeutusta käsiteltävä myös sellaisenaan. Tässä käsittelyssä on otettava erityisesti huomioon tyypillinen rikoksen tekijän intressi lainkohdan rikkomiseen ja siitä uhrille tosiasiallisesti aiheutuvat seuraukset. Vaikka on kiistatonta, että ihmiselle voi aiheutua esimerkiksi henkistä kärsimystä kuvattujen tunnusmerkistöjen uhriksi joutumisesta, on kriminalisoinneilla suojattava intressi ihmisen maine, eli hieman yksinkertaistaen se, miten ihminen haluaa tulla nähdyksi toisten ihmisten toimesta.¹²⁹

Toisaalta taas rikoksen tekijän intressi lienee tavalla tai toisella yksityisen tai julkisen epäkunnioituksen osoittaminen toista kohtaan esimerkiksi erilaisilla haukkumasanoilla tai eleillä, teoilla, vihjauksilla tai paljastuksilla. Vaikka sinänsä ei ole syytä, miksei ihmisten tunteita ja mainetta voida tunnustaa yhtä lailla suojatuiksi oikeushyviksi kuin muitakin, ovat ne ainakin tässä muodossa pelkistettyinä vaikea asettaa tasapainoon sananvapauden, erityisesti poliittisen sananvapauden kanssa.

Tämä ajattelu johtaa rikostunnusmerkistöjen tarkasteluun siitä kulmasta, millaisia ne ovat luonteeltaan. Jotkin rikokset ovat mielleltävissä nk. *mala in se*, eli itsessään pahoiksi ja jotkut teot taas ns. *mala prohibita*, eli teoiksi, joista ei ole välttämättä suoraan aiheuteta kenellekään vahinkoa, vaan rangaistavuus perustuu esimerkiksi riskiarvioon käyttäytymisestä.¹³⁰ Kunnianloukkaus voidaan nähdä rikostyyppinä *mala in se*, siitä näkökulmasta, että sillä on välitön haitallinen seuraus uhrille. Tällöin tulee toisaalta edellä mainitulla tavalla mahdolliseksi

¹²⁷ Laine, 2007, s. 31–33

¹²⁸ Ks. Esim. Benthamin lähestymistapa: Laine, 2007, s. 212–214

¹²⁹ Neuvonen 2018 s. 323–325

¹³⁰ Kauppinen 2022 s. 56, Teoksessa Rikoksen ja rangaistuksen filosofia

kysyä, onko kyseessä riittävä oikeushyvä, jotta voidaan puhua varsinaisesta uhrillisesta rikoksesta tai onko rikoksessa jotain itsestään riippumatonta vääryyttä. Erityisesti ottaen huomioon näiden kriminalisointien tarjoamat mahdollisuudet mm. journalistisen toiminnan estämiseen, on vaihtoehtoisten ei-rikosoikeudellisten puuttumiskeinoja syytä harkita.

Tunnusmerkistön mukaiset asiat tuomioistuimeen joutuessaan eivät täytä varmastikaan sille asetettua odotusta yhteiskuntarauhan parantamisesta ja tästä syystä tilanne tulee kyseenalaiseksi myös rikosoikeuden viimesijaisuuden periaatteen näkökulmasta.

Mahdollinen kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen dekriminalisointi on sinänsä relevantti kysymys, sillä vaikka suojeltava oikeushyvä kohtaa esimerkiksi internetajan tuottamat uudenlaiset haasteet, voidaan dekriminilaisointinäkökulmaa perustella EIS:n velvoitteilla, EIT:n asettamilla Suomea koskevilla tuomioilla ja käytännönläheisemminkin koko oikeuslaitoksen ja poliisilaitoksen toimintaan koskevilla resurssipaineilla.¹³¹

Toisaalta dekriminalisoinnin näkökulmasta voidaan pohtia sitä, että ovatko muut vaihtoehtoiset keinot sitten sellaisenaan riittäviä, sillä sosiaalinen media ja tietojenkäsittelyn muuttuminen massaluontoiseksi ja nopeaksi on kasvattanut yksityisyyden suojan ja kunnian merkitystä,¹³² vaikka muu historiallinen kehitys yhteiskuntana onkin puhunut mahdollisen rangaistavuuden poistamisen puolesta.

Vaikka yleisesti asiaa tuleekin käsitellä lähtökohtaisesti periaatteellisella oikeuden tasolla, on asiassa luonnollisesti myös reaalityökalullisia puolia. Sillä seikalla, että käsitelläänkö esimerkiksi kunnianloukkausasiaa syyttäjän ajamana rikosprosessissa vai kantajan itse ajamana siviiliprosessissa on valtava merkitys kulurakenteen kannalta. Tällöin tulee ajankohtaiseksi kysymykseksi se, onko kohtuullista asettaa niin korkeaa kuluriskiä rikoksen uhrille, mikä voisi korottaa kynnystä hakea tämäntyyppisissä asioissa oikeutta.

Mikäli teon uhri asettaa vireille vahingonkorvauskanteen riita-asiana, tulee tällöin riskiksi oikeudenkäyntikulujen osalta maksuvelvollisuus, joka voi olla hyvinkin huomattava. Tällä hetkellä syyttäjän nostama syyte asianomistajarikoksessa toimii käytännössä vakuutuksena

¹³¹ Ollila 2015, s. 883

¹³² Neuvonen 2018, s. 333

sille, että oikeutta voidaan hakea ilman vastaavaa kulluriskiä, vaikka syyte tekijää kohtaan ei menisikään läpi.¹³³

Tämä seikka on otettava huomioon osaksi tarkastelua mahdollisesti dekriminisaatiota käsitellessä, sillä mahdollisuus tosiasiallisiin oikeudenmenetyksiin on olemassa, mikäli tekojen kohteet eivät ole valmiita ottamaan merkittävää taloudellista riskiä, varsinkin tilanteissa joissa oikeudellinen tila on korostetun epäselvä.

Toisaalta samaan aikaan Suomessa oikeuslaitos, syyttäjänlaitos mukaan lukien on jatkuvasti taloudellisen paineen alla ja silloin kysymys siitä, että onko tällaisessa tilanteessa syyttäjänlaitoksen tehtävä pitää huoli yksityisten ihmisten maineenhallinnasta sen tärkein tehtävä.¹³⁴

Tietysti valtiolliselta tasolta rikosvastuun toteuttamisen sijaan voisi olla perustellumpaa tähdätä kaikkiin mahdollisiin keinoihin sovintomenettelyä korostaviin mahdollisuuksiin, missä riitaoikeudenkäynnit voivat kokonaisuutena toimivat paremmin, kuin yleisen syyttäjän ajama rikosprosessi. Eräänä hyvänä puolena on sovintomenettelyissä se, että tällä voidaan saavuttaa joitain yksittäisiä kantajan näkökulmasta positiivisia tavoitteita, kuten ehdon, jonka mukaan asetetaan sivuston ylläpitäjälle velvollisuus oikaista virheellisiä tietoja tai julkaista vastine. Sananvapauslaki ei tällaista muutoin tunnista, sillä lain 3 §:n mukaan yksityisen henkilön pitäessä yllä sähköisen viestintäverkon kotisivua häneen sovelletaan vain tiettyjä määrättyjä pykäliä, joihin esimerkiksi 11 §:n vastine- ja oikaisuvaatimuksesta ei kuulu.¹³⁵

Tässäkin yhteydessä on syytä korostaa jo aiemmin esille tuotua ajatusta rikosoikeuden viimesijaisuudesta ja ilmaisuja koskevien kriminalisointien mahdollisuutta autoritääristen hallintojen välineenä kontrollointiin. EIT:n ratkaisukäytäntö on nähdäkseni ohjannut yleiseurooppalaisesti suurilta osin onnistuneesti ratkaisukäytäntöä rikosoikeudellisesti suppeaan tulkintaan, mikä ilmenee mm. kahdesta alla olevasta Kreikan valtiota koskevasta ratkaisusta.

Ratkaisussa *Katrami v. Kreikka* journalisti oli tuomittu ehdolliseen vankeuteen tämän kritisoitua oikeuslaitoksen jäsentä siten, että arvostelusta oli voinut seurata kielteisiä vaikutuksia kyseisen tuomioistuimen jäsenen maineelle, mutta myös yleisön luottamukselle

¹³³ Ollila 2015, s. 891

¹³⁴ Ollila, 2015 s. 891

¹³⁵ Ollila, 2015 s.893

oikeuslaitoksen toimintaan. EIT oli tapauksessa katsonut, että nämä kielteiset seuraamukset eivät kuitenkaan olleet riittäviä syitä tuomitsemaan valittajaa rikoksesta (erityisesti vankeusrangaistukseen, edes ehdollisena), sillä tuomarin mainetta voitiin suojata myös yksityisoikeudellisin keinoin.

Toisaalta EIT:n tapauksessa *Kanellopouluo v. Kreikka*¹³⁶ kantaja oli saanut ehdollisen vankeusrangaistuksen kunnianloukkauksesta hänen arvosteltuaan hänet operoinutta kirurgia, kommentoiden tämän työn jälkeä. Vaikka EIT otti ratkaisussa ennen kaikkea kantaa kriittisesti vankeusrangaistuksen hyväksyttävyyteen asiassa, voidaan ratkaisun kautta pohtia myös sananvapauden rajoituksen perusteita tilanteessa, jossa on kyse kuluttajan oikeudesta arvostella tuotetta tai palvelua, olkoonkin, että se tapahtuisi tavalla, jota voidaan pitää karkeana tai voimakkaana.

EIT on myös ansiokkaasti huomionnut mm. *Karhuvaara ja Iltalehti v. Suomi*- ratkaisussa kansallisen tuomioistuimen epäonnistumisen kilpailevien intressien välisen tasapainon asettamisessa. Ratkaisun perustelukohdan 53 mukaisesti todettiin kansallinen tuomioistuin oli asettanut varsin korkean sakkojen määrän, eli 80 päiväsakkoa, minkä lisäksi asetettujen vahingonkorvausten suuruus oli hyvin merkittävä. Asetettu sakon määrä, eli 175.000 markkaa vertautui huonosti vakavista väkivaltarikoksista annettuihin noin 100.000 markan korvauksiin.

Ratkaisut ovat nähdäkseni pääpiirteiltään onnistuneita, sillä erityisesti kuluttajan näkökulmasta ankarankin palautteen antaminen on kuluttajaoikeuksien ytimessä. Oikeustieteen kentällä varsin harva kuitenkaan pitää täyttä abolitionismia oikeana ratkaisuna ja ilmaisurikostenkaan osalta se tuskin sitä on, vaikka aiheesta rikosoikeuskirjallisuudessa käydäänkin.¹³⁷ EIT:n käytännön kanssa on kuitenkin helppo yhtyä käsitykseen siitä, että jotkin yksityisoikeudelliset keinot voisivat toimia paremmin rikosvastuun asettamisen sijaan, ottaen huomioon yhteiskuntarauha, asiassa suojattava intressi ja olemassa oleva mielivallan riski.

3.4 Oikeuden väärinkäytön kielto

Jo yllä käsitellyn KKO:n ratkaisun 2022:1 mukaisesti asiassa voidaan tunnistaa kaksi itsenäistä kysymystä: Minkälainen ilmaisu on itsessään sellainen, joka on omiaan loukkaamaan kunnian tai yksityiselämän suojaa. Toisekseen asiaa voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, onko

¹³⁶ Kreikan valtion katsottiin rikkoneen EIS 10 artiklaa.

¹³⁷ Esim Hirvonen s. 132–142, teoksessa Rikoksen ja rangaistuksen filosofia, vaikka hän keskittyykin ennen kaikkea vankilainstituution kritiikkiin.

loukkaavalle ilmaisulle ollut olemassa jokin hyväksyttävä peruste, vai onko kyse vaihtoehtoisesti sananvapauden rajoittamisen pyrkimyksestä.

On selvää, että eräissä tilanteissa voi olla poliittisen vallankäyttäjän etu haastaa häntä kritisoivat tai hänen toimistaan kertovat tahot oikeuteen kunnian tai yksityiselämän loukkaamisesta oikeuteen. Suomen konteksti kunniaa ja yksityisyyden suojaa perinteisesti korostavana maana näyttäytyy tästä näkökulmasta ongelmallisena ja mm. Neuvonen toteaaakin, että sananvapausrakenteen osalta Suomi on samassa vertailuryhmässä, johon kuuluu myös mm. entisiä ”itäblokin maita”, jossa kunniansuojan funktiona on ollut tarkoitus hiljentää poliitikkojen arvostelu.¹³⁸ Laillisuusperiaatteen ja sen suhteutuksen näkökulmasta poliittiseen ilmaisunvapauteen on ongelmallista, mikäli vallanpitäjien arvosteluun on mahdollista reagoida syytteellä.

EIT:n oikeuskäytännönkin (esim. *Dink v. Turkki*) mukaisesti sopimusvaltiolla on ”positiivinen velvollisuus suojata aktiivisesti sananvapautta ja luoda ympäristö, joka on suosiollinen julkiseen keskusteluun osallistumiselle.”¹³⁹

Vaikka kotimainen käytäntö onkin kuvatulla tavalla ollut kunnialle suojaa antavaa, voi mm. Melanderin mukaan julkisesti toisen nimittäminen fasistiksi, natsiksi, tai kommunistiksi ei luo automaationa kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttävää tilannetta.¹⁴⁰

Vaikka sinänsä lausuman kontekstin huomioiminen onkin erittäin tervetullutta, herättää se jatkokysymyksen siitä, koskevatko samat arviontiperusteet muita halventaviksi mielletäviä, mutta toisaalta mahdollisesti yhteiskunnallisesti tai poliittisesti latautuneita termejä. Perusoikeuksien näkökulmasta on syytä olla varovainen sen suhteen, ettei lain soveltamisen tilanteissa tule tosiasiallista vaikutusta ratkaisuharkinnassa painoarvoa sille poliittiselle aatteelle, jota syyteharkinnassa olevan henkilön toiminta on edustanut.

Toisaalta voidaan hyvin perustellusti omaksua se näkökanta, jonka perusteella kaikki poliittiset aatteet eivät nauti samankaltaista oikeussuojaa. Tätä tulokulmaa perusteltiin KKO:n ratkaisussa

¹³⁸ Neuvonen, 2018, s.321

¹³⁹ Tapauksen *Dink v. Turkki* perustelukohta 137: «*Elle estime aussi que les obligations positives en la matière impliquent, entre autres, que les Etats sont tenus de créer, tout en établissant un système efficace de protection des auteurs ou journalistes, un environnement favorable à la participation aux débats publics de toutes les personnes concernées, leur permettant d’exprimer sans crainte leurs opinions et idées, même si celles-ci vont à l’encontre de celles défendues par les autorités officielles ou par une partie importante de l’opinion publique, voire même sont irritantes ou choquantes pour ces dernières.*»

¹⁴⁰ Pellinen 20.12.2023

2012:58, vaikkakin nähdäkseni asian hovioikeusvaiheessa eri mieltä olleen hovioikeudenneuvoksen perustelu onnistuneimmin kiteytti asian ytimen. ”Sellainen sananvapauden väärinkäyttö, jolla pyrittiin tekemään tyhjäksi muiden ihmisoikeussopimuksessa turvattujen oikeuksien toteutuminen, voitiin ihmisoikeussopimuksen 10(2) artiklan nojalla säätää rangaistavaksi.” Tästä syystä siis sinänsä uskonnon hyväksyty arvostelu ei ollut tässä asiayhteydessä neuvoksen näkökulmasta ollut hyväksyttävää.

Tämä siis tarkoittaa pohjimmiltaan oikeuden väärinkäytön kiellon soveltamista, eli että omiin perusoikeuksiin kuuluvaa oikeutta ilmaisunvapauteen ei voi käyttää muiden perusoikeuksien kieltämiseen ja tämän vaatia tällaisille kannanotoille oikeussuojaa.

Tämä väärinkäytön kiellon soveltaminen ääri-ideologian nojalla sai KKO:n ratkaisukäytännössä jatkoa vuonna 2020 ratkaisussa 68, jossa oli kyse rekisteröimättömän yhdistyksen lakkauttamisesta. Asiassa oli ratkaistavana muitakin seikkoja, mutta tässä asiayhteydessä olennaista oli ennen kaikkea yhdistyksen toiminta, joka tähtäsi kansallissosialistisen valtion perustamiseen. Yhdistys katsoi tuomioistuimessa asian kuuluvan yhdistys- ja sananvapausoikeuden alueelle.

Korkein oikeus totesi, että vetoaminen yhdistymisvapauteen tai sananvapauteen parlamentaarisen demokratian alas ajamiseksi, kansallissosialistisen aatteen ajamiseksi taikka jonkin kansanryhmän solvaamisen tai panettelun oikeutukseksi on ensiksi mainittujen oikeuksien väärinkäyttöä, koska tavoitteena on kansanvaltaisten rakenteiden kumoaminen tai muiden perus- ja ihmisoikeuksien olennainen vähentäminen.¹⁴¹

Sananvapauden ulkopuolelle voidaan katsoa jäävän tietynlaiset ilmaisut nk. oikeuksien väärinkäytön kiellon perusteella. Suomen oikeusjärjestelmä ei säädetyllä tasolla tunnista tätä ilmiötä, mutta se saa kuitenkin institutionaalista tukea EIS:n 17 artiklasta¹⁴². Artikla ei aseta tyhjentävää listaa ilmaisuista, jotka eivät nauttisi sananvapauden suojaa, mutta esimerkiksi rasistiset ilmaisut voisivat tulla kyseeseen oikeuksien väärinkäytön kiellon nojalla. Toisaalta on huomioitava esimerkiksi EIT:n ratkaisusta *Jersild v. Tanska* ilmenevä ohje, jonka mukaan rasistisista asenteista ja maahanmuuttopolitiikasta keskustelu kuuluvat yleistä mielenkiintoa

¹⁴¹ KKO 2020:68, perustelukohta 41

¹⁴² EIS:n 17 artiklan sisältö menee seuraavasti: ”Minkään tässä yleissopimuksessa ei saa tulkita suovan millekään valtiolle, ryhmälle tai henkilölle oikeutta ryhtyä sellaiseen toimintaan tai tehdä sellaista tekoa, jonka tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin tässä yleissopimuksessa tunnustettu oikeus tai vapaus tai rajoittaa niitä enemmän kuin tässä yleissopimuksessa on sallittu.”

koskeviin asioihin. Tuomioissa katsottiin, että toimittajan saattaminen vastuuseen nuorten käyttämistä rasistisista ilmaisuista ei ollut välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa, vaikka nuorten itsensä käyttämät rasistiset ilmaisut eivät nauttineetkaan sananvapauden suojaa.

Anu Mantila käsittelee artikkelissaan oikeuksien väärinkäytön kieltoa ilmaisurikoksissa ja tuo esille mahdollisuuden lähestyä tilanteita sekä EIS:n artikloiden 10 ja 17 kautta, mutta toteaa suomalaisten tuomioistuinten lähestyneen tematiikkaa ennen kaikkea sitä kautta, että ilmaisut ovat jääneet sananvapauden alan ulkopuolelle.¹⁴³

Tämä ei Mantilan mukaan ole ilmennyt Suomen oikeuskäytännössä erona ja vaikka Mantila käsittelee asiaa erityisesti kiihottamisrikoksen näkökulmasta, voidaan kenties asiaa analogisesti verrata myös muihin ilmaisurikoksiin, mikäli niiden tarkoitus on kuitenkin ensisijaisesti esimerkiksi maalittamisen omainen toiminta. Tämän lisäksi Mantila nostaa nähdäkseni ansiokkaasti esiin sen näkökulman, että eikö tietyissä tilanteissa myös sellainen puhe, joka on luonteeltaan voimakkaan halventavaa tai nöyryyttävää, sekä riistää kohteeltaan ihmisarvoa, voisi tulla arvioitavaksi oikeuden väärinkäyttönä?¹⁴⁴

Tällöin arviointiperuste lähtisi aivan eri paikasta, esimerkiksi jos yhteiskunnallisessa toiminnassa mukana olevaa vähemmistöön kuuluvaa henkilö kritisoitaisiin ja osana tätä kritiikkiä henkilö solvattaisiin tavalla, mikä riistää teon kohteelta hänen ihmisarvoaan. Tällaisia ilmaisuja voidaan katsoa olevan esimerkiksi tietyt antisemitistiset, muutoin rasistiset tai homofobiset ilmaisut. Vaikka tällaiset tilanteet muodostaisivatkin lähinnä poikkeuksen, on tämä näkökulma sellainen, jota voidaan perustellusti sananvapaustematiikassa lähestyä. Tämä erityisesti siitä syystä, että tietoverkot ja viestintäpalvelut mahdollistavat toimintaympäristön, jossa tämän kaltainen normien vastainen toiminta on mahdollista tehdä uudella tavalla.¹⁴⁵

¹⁴³ Mantila 2020, s. 161

¹⁴⁴ Mantila 2020, s.165–168

¹⁴⁵ Pesonen 2017, s. 197

4 Perusoikeuskollision punnintatilanteissa huomioitavia seikkoja

4.1 Sananvapaus lehdistön kontekstista

4.1.1 Julkisen sanan neuvosto ja journalistiset ohjeet

Kuten yllä on huomattu useaan otteeseen, kohtaavat nyt kyseessä olevat ilmaisurikokset keskeisiä vaikeuksia määrittelytasolta niiden tarkempaan analyysiin ja lainkäyttäjä joutuu käyttämään merkittävää tulkintavaltaa arvioidessaan useassa suhteessa esimerkiksi hyväksyttävyyuskriteereitä. Tapaukset ovat tyypillisesti kiperiä ja joissa perusoikeuspunninnassa eri suuntiin vetäviä argumentteja pitää käsitellä sellaisenaan pitkälle.

Yksi keskeinen näistä on se, miten lehdistöä kohdellaan suhteessa kollisiotilanteisiin. EIT on korostanut toiminnassaan *erityisesti* lehdistön sananvapauden tärkeyttä, sekä lähdesuojan merkitystä osana lehdistön tosiasiallisia toimintaedellytyksiä. Toisaalta yhtä lailla keskeistä samaan aikaan on journalistinen vastuu.¹⁴⁶ EIT ei suojele esimerkiksi toimittajien sananvapautta tilanteessa, jossa nämä ovat käyttäneet lainvastaisia tiedonhankintamenetelmiä.¹⁴⁷

Eri asia on toki arvioida sitä, millainen mediataho on sellainen, jolle voidaan antaa tällainen journalistinen status osana tätä arviointia. Yhtenä arviokriteerinä voidaan pitää mahdollisesti esimerkiksi journalistisiin ohjeisiin ja periaatteisiin sitoutumisena. Tämä käytännössä toteutunee vain järjestäytyneen ja ammattimaisen median osalta, jota kautta karkea erottelu ”hyvään ” ja ”huonoon” journalismiin on mahdollista tehdä.¹⁴⁸, joten 2010-luvulla erityisen paljon yleistyneet vaihtoehtomediat esimerkiksi jäänevät näiden ohjeistusten soveltuvuuden ulkopuolelle. Koska kyseessä on pohjimmiltaan kuitenkin median itsesääntely, ei kaikkiin sisällöntarjoajiin soveltuvaa normistoa voida luoda, oli toiminta luonteeltaan miten epäformaalia hyvänsä.

Vaikka journalistisissa ohjeissa on toki kyse melko epäformaali kanavasta, voi sen vastainen toiminta johtaa epäformaaleihin sanktioihini julkisen sanan neuvoston (JSN) kanssa tekemisiin. Hyvä lehtimiestapa on saanut EIT:n ratkaisukäytännössä vähintään lievää tulkintamerkitystä

¹⁴⁶ Pellonpää ym. 2018, s.879

¹⁴⁷ Pesonen, 2017, s.27

¹⁴⁸ Neuvonen 2003 teoksessa ”Mitä saa sanoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2003” s. 128

käytännössään ja tämä ilmeni mm. tapauksessa *Stoll v. Sveitsi* (perustelukohta 104¹⁴⁹) Suomessa oikeuskäytännössä ei ole suuressa määrin viitattu journalistisiin ohjeisiin, mutta esimerkiksi KKO:n ratkaisussa 2000:83 katsottiin, että kyseessä olleessa uutisoinnissa ei oltu rikottu hyvää journalistista tapaa ja ettei A:n kuvan esittäminen uutisen yhteydessä ollut sisältänyt tämän yksityiselämästä sellaista vihjausta, joka olisi ollut omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä. A:lla ei ollut oikeutta vaatimaansa korvaukseen.

JSN on joukkoviestinnän julkaisijoiden ja toimittajien vapaaehtoisuuteen perustuva itsesääntelyelin. Se ei toimi viranomaisena, joten sen päätöksillä ei luonnollisestikaan voi olla oikeudellisesti sitovaa vaikutusta, joskin tulkintatilanteissa sen antamalla ohjeistuksilla ja päätöksillä voi olla ohjaavaa vaikutusta. Liikaa merkitystä tulkintavaikutuksen ulkopuolella näillä ei voida kuitenkaan antaa, koska luonnollisesti kyse olisi tällöin sellaisesta sananvapauden rajoituksesta, joka ei perustu lakiin. Merkityksen antaminen sen sijaan olisi ilmeisessä ristiriidassa sen PL 12 §:n lähtökohdan kanssa, että rajoitusten koskien sananvapauden käyttöä tulee perustua lakiin.¹⁵⁰

Sinänsä JSN:n status joukkotiedottamisen itsesääntelymekanismina ja sen suhde RL 24:8 §:n soveltamiseen ei ole lähtökohtaisesti ongelmallinen, näiden välillä on kuitenkin katsottavissa olevan tietynlaisessa riippuvuussuhde. Journalistin ohjeet ovat rikoslain tunnusmerkistöjä tiukempia, joten tahalliseen rikokseen syyllistyminen vaikuttaa epätodennäköiseltä, mikäli hyvää journalistista tapaa ei ole rikottu.¹⁵¹ Myös huomionarvoista on se, voitaisiinko itsesääntelyyn sitoutumaton toimija tuomita seuraamuksiin itsesääntelyaineiston perusteella. Institutionaalinen tuki tältä puuttuu.¹⁵²

Harkinnassa tulee ottaa myös huomioon alan sisällä yleisesti noudatettavien toimintatapojen ja toimintakulttuurin vaikutusta siihen, mitä tuomioistuimet osana muuta yhteiskuntaa voivat edellyttää yksittäiseltä toimittajalta, ja minkä mukaisesti ”huolellisesti toimivan journalistin” standardi asetetaan.¹⁵³

¹⁴⁹ “These considerations play a particularly important role nowadays, given the influence wielded by the media in contemporary society. Not only do they inform, they can also suggest by the way in which they present the information how it is to be assessed. In a world in which the individual is confronted with vast quantities of information circulated via traditional and electronic media and involving an ever-growing number of players, monitoring compliance with journalistic ethics takes on added importance”.

¹⁵⁰ Ollila 2004, s. 100

¹⁵¹ Keskeiset rikokset 2023 s. 444

¹⁵² Neuvonen 2003, teoksessa “Mitä saa sanoa? Viestintäoikeuden vuosikirja 2003” s.138–139

¹⁵³ Tiilikka 2007 s. 258

Huomionarvoista on myös se, että EIT:n käytännössä on tapauksia, joissa merkitystä on saanut journalistin vilpittömän mieli.¹⁵⁴ Kuten todettu, lakiin perustumattomien itsesääntelyllisten eettisten vaatimuksien perusteella on ongelmallista tehdä oikeudellista ratkaisua, mutta tulkinnallista vaikutusta silläkin voi luonnollisesti olla. EIS:n 10 artiklan mukainen sananvapauden suoja edellyttää toimittajien toimivan vilpittömässä mielessä eettisten vaatimusten mukaisesti. EIT:n käytännön ratkaisutoiminnassa tämä vilpittömyys on näyttäytynyt toki enemmänkin sen puutteena. Esimerkkinä tällaisesta vilpillisyydestä voisi olla esimerkiksi maksun vastaanottaminen salassa pidettävien tietojen paljastamisesta.¹⁵⁵

4.1.2 Joukkoviestintää koskeva erityislainsäädäntö

Lehdistö koskee kansallisessa kontekstissa muukin normisto kuin vain itsesääntely. Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (sananvapauslaki 460/2003) asettaa tarkempia sääntöjä perustuslaissa turvatus sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, koskien esimerkiksi vastuuta julkaistusta viestistä ja julkaisijan ja ohjelmanharjoittajan velvollisuuksia. Laki koskee Suomessa harjoitettavaa julkaisu- ja ohjelmatoimintaa ja sisältää spesifejä erityissääntelyitä, kuten päätoimittajarikkomuksen laki 13 §:n mukaan, jotka ilmentävät joukkoviestinnän erityisluonnetta, jolle on annettava myös tapauskohtaisessa harkinnassa merkitystä. Vaikka laki ei pääsääntöisesti koskekaan yksityishenkilöitä, sovelletaan tällaiseenkin esimerkiksi lain 12 §:n mukaista vastuuta yleisön saataville toimitetun viestin sisältöön perustuvasta rikoksesta.

Sananvapauslailla on erityinen merkitys siinä suhteessa, että sen 23 §:n mukaisesti mikäli aikakautisessa julkaisussa, verkkojulkaisussa tai ohjelmassa on syyllistytty kunnianloukkaukseen tai yksityiselämää loukkaavaan tiedon levittämiseen, tai näiden kvalifioituihin muotoihin, voi tuomioistuimien asianomistajan syyteasian käsittelyn yhteydessä esittämästä vaatimuksesta määrätä tiedon tuomiosta julkaistavaksi asianomaisessa aikakautisessa julkaisussa tai verkkojulkaisussa taikka ohjelmatoiminnan harjoittajan ohjelmassa.

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on katsottu toimittajien syyllistyneen kunnianloukkaukseen kvalifioitussa muodossaan esimerkiksi ratkaisussa KKO 2013:100, jossa toimittajat A ja B olivat uutisesta vastaavina toimittajina toimittaneet pääuutislähetysessä

¹⁵⁵ Ollila 2015 s. 890

erästä talousrikosasiaa koskevan uutiset, johon oli liitetty yritystoimintaa yhdessä harjoittaneiden puolisoitten kuvat ja nimet.

Merkityksellistä asiassa on ollut myös se, ettei uhreille X ja Y ollut annettu tosiasiallista mahdollisuutta ottaa kantaa uutisessa esitettyihin tietoihin. X oli voinut ainoastaan mainita uutisen esittämisen yhteydessä kiistävänsä syyllistyneensä mainittuihin rikoksiin.

Toisaalta kiinnostava elementti ratkaisusta löytyy myös sen tematiikan kautta, että X:ää ei voitu pitää oikeuden silmissä sellaisena julkisuuden henkilönä, jonka yksityiselämän suoja olisi ratkaisevasti rajoittunut, pelkästään sen johdosta, että hän on ollut aikaisemmin julkisuudessa verotustietojen perusteella, hänen saatuaan merkittäviä ansiotuloja¹⁵⁶.

EIT:n ratkaisukäytäntö on koskenut myös lehdistönvapauden ja kunniaa loukkaavien ilmaisujen suhdetta. Tapauksessa Scharsach ja News Verlagsgesellschaft v. Itävalta 13.11.2003 Itävallan tasavallan katsottiin loukanneen sananvapautta, kun toimittaja oli tuomittu herjauksesta ja lehtiyhtiö vahingonkorvausvelvolliseksi sen vuoksi, että toimittaja oli lehtiartikkelissaan nimittänyt poliitikkoa "kameronatsiksi". Tällainen ilmaisu voisi hyvinkin tulla arvioiduksi kunnianloukkauksen tunnusmerkistön mukaisena kiellettyinä ilmaisuna.

4.2 Yleisestä mielenkiintoa herättävät aiheet

Toinen keskeinen kysymys, joka tulee ennen kaikkea yksityiselämän suojaa koskevissa ratkaisuissa käsiteltäväksi on se, mitkä aiheet ovat sellaisia, jotka herättävät yleistä mielenkiintoa. Täsmennyksenä on todettava, että ratkaisussa KKO 2005:82 korkein oikeus katsoi, että yleinen mielenkiinto tarkoitti asiayhteydessä sitä, että onko kysymys ollut yleisen yhteiskunnallisen keskustelun kannalta relevantista julkistamisesta ja totesi, että ihmisen yksityiselämän hyödyntäminen vastoin hänen tahtoaan viihteellisen tai sensaatiohakuisten mediatoiminnan piirissä ei kuulu sananvapauden perusoikeussuojan tarkoitukseen.¹⁵⁷

EIT:n tuomiokäytäntö sananvapausasioissa pohjautuukin pitkälti ajatukselle siitä, että vaikka lehdistö ei saa ylittää tiettyjä rajoja, joilla suojellaan muiden oikeuksien ohessa ihmisten

¹⁵⁶ KKO 2013:100 perustelukohta 37.

¹⁵⁷ Myös Ratkaisussa KKO 2001:96 käsiteltiin aihetta: KKO katsoi, että pelkästään artikkelin taustalla ollut mahdollinen tarkoitus kiinnittää yksittäistapauksen kautta huomiota sosiaaliturvaetuksien väärinkäyttöön yleensä, sekä yhteiskunnalliseen merkittävään epäkohtaan ei ollut riittävä. Aiheen käsittelyn kannalta ei ollut tarpeen, eikä siis oikeutettua, luvatta julkaista yksittäisen yksityishenkilön henkilöllisyyden paljastava kuvitus. Kysymys ei ollut yhteiskunnallisesti merkittävästä asiasta, vaan yksittäisen kansalaisen eläkkeisiin liittyvästä väitetystä epäselvyydestä.

mainetta, on lehdistön velvollisuus jakaa tietoja ja ajatuksia kaikista yleisesti kiinnostavista aiheista.¹⁵⁸

Tätä on hieman käsitelty jo yllä tarpeellisilta osin erinäisten oikeustapausten kautta, mutta tarkempi analyysi on sen keskeisen luonteen vuoksi perusteltua. Aihepiiriä koskien on jonkin verran EIT:n ratkaisukäytäntöä, mikä tarjoaa hieman mahdollista osviittaa siitä, mitkä voisivat olla merkittäviä keskustelunaiheita.

Yleisesti merkittäviä keskustelunaiheita on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä katsottu olleen mm. poliittinen keskustelu,¹⁵⁹ väitteet poliisin harjoittamasta väkivallasta,¹⁶⁰ poliisin menettelytavat rikosasian tutkimisessa.¹⁶¹

Myös tiedot tuomioistuinlaitosta koskevasta toiminnasta, erityisesti kun syyttäjää epäiltiin sekaantumisesta laittomaan toimintaan, sekä valtion varojen hoitaminen ja tapa, jolla poliitikot täyttivät tehtävänsä ovat selvästi sellaisia aiheita, jotka herättävät yleistä mielenkiintoa.¹⁶²

Yhteiskunnallisesti merkittävä keskustelu voi yhtä hyvin koskea kaupallisempaakin toimintaa, kuten ratkaisussa *Bladet Tromsø ja Steensaas v. Norja*, jossa käsiteltävänä aiheena oli hylkeenpyynnissä käytetyt menettelytavat.

Luettelonomaisti todettakoon vastaavia aiheita olleen mm. potilasturvallisuus, (*Selistö v. Suomi*, 16.11.2004), nimeltä mainitun sairaalan tekemien kauneusleikkausten epäonnistuminen ja potilaiden tyytymättömyys hoitoon (*Bergens Tidende v. Norja*, 2.5.2000), poliittiseen puolueeseen kuuluneen henkilön mahdollinen nimittäminen opetusministeriön toimeen (*Rodrigues v. Portugali*, 29.11.2005) ja ympäristönsuojelua, väestön terveyttä ja ydinvoimalaonnettomuutta sekä säteilyturvakeskuksen entistä johtajaa koskenut kannanotto (*Mamere v. Ranska*, 7.11.2006).

¹⁵⁸ Tiilikka, 2008, s. 57

¹⁵⁹ *Lingens v. Itävalta*, 8.7.1986, *Jerusalem v. Itävalta*, 27.2.2001 ja *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Itävalta*, 26.2.2002),

¹⁶⁰ *Thorgeir Thorgeirson v. Islanti*, 25.6.1992, Kantaja oli islantilainen kirjailija, joka julkaisi islantilaisessa päivälehdessä kaksi artikkelia, joissa hän esitti väitteitä Reykjavikin poliisin raakuudesta. Asiassa oli erikoista se, että hänen katsottiin syyllistyneen kunnianloukkaukseen, kohdistuen määrittelemättömiin henkilöihin Reykjavikin poliisivoimissa.

¹⁶¹ *Pedersen ja Baadsgaard v. Tanska*, 19.6.2003

¹⁶² *Rizos ja Daskas v. Kreikka*, 27.5.2004 & *Dalban v. Romania* 28.9.1999)

Edellä kerrotun valossa, EIT ei ole rajannut yleisesti kiinnostavan keskustelun aiheita vain politiseen keskusteluun, vaan myös muut naiheet, joilla on yhteiskunnallista merkitystä, nauttivat verraten suurta suojaa kapean valtiollisen harkintamarginaalin puitteissa.

On syytä huomata, että EIT:n usein käyttämä termi ”*yleisesti kiinnostava keskustelu*” ei suinkaan tarkoita kaikkia asioita, jotka vain kiinnostavat ihmisiä yleisesti. Lisäedellytyksenä sen sijaan on, että keskustelunaiheella on jotain yleisempää yhteiskunnallista merkitystä.¹⁶³ Tätä seuraten myös Suomessa korkein oikeus on ratkaisussa 2005:82 katsonut, että puuttuttaessa yksityiselämän suojaan merkitystä on sillä, onko kysymys ollut *yleisen yhteiskunnallisen keskustelun kannalta relevantista julkistamisesta*. Termi on joka tapauksessa yhä hyvin yleisluonteinen ja kokonaistematiikalle hyvin tyypillisesti kontekstisidonnainen. Tämä yhdessä sen kanssa, että erityisesti journalistisessa yhteydessä yhteiskunnallisten asioiden käsittelyn viihteellistyminen on trendi, tulee punnintaongelmia epäilemättä jatkossakin.

4.3 Sananvapauden välttämättömyyden edellytys

Sananvapauslain ensimmäisessä pykälässä korostetaan useassa punnintatilanteessa keskeiseen asemaan noussutta sananvapauden rajoituksen välttämättömyyden vaatimusta. Tällä vaatimuksella korostetaan sananvapauden perusoikeusasemaa ja sen siihen puuttumiseen vaadittavaa oikeasuhtaisuutta. Sananvapauslain 1.2 §:n mukaan: *Tätä lakia sovellettaessa ei viestintään saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä ottaen huomioon sananvapauden merkitys kansanvaltaisessa oikeusvaltiossa.*

Perustuslakivaliokunnan mietinnössä PeVM 14/2002 katsottiin, että kyseinen suhteellisuusvaatimus tulee ottaa huomioon yhtä hyvin harkittaessa tässä tai muussa laissa säädettyjen pakkokeinojen käyttämistä tai syytteen nostamista kuin myös ratkaistaessa asioita tuomioistuimissa.¹⁶⁴ Kuitenkaan lain sanamuoto, eivätkä myöskään sen valmisteluaineisto kykene tarjoamaan kovinkaan seikkaperäistä vastausta siihen, miten lainkäyttäjän tulisi yksittäisessä tilanteessa soveltaa välttämättömyyden vaatimusta. Sinänsä sekä kansallisessa, että erityisesti EIT:n oikeuskäytännössä kuitenkin myös järkyttävät, provosoivat ja liioittelevat esitykset lähtökohtaisesti kuuluvat myös ilmaisunvapauden sisälle. Myöskään erityisesti merkittävää valtaa käyttäviin henkilöihin kohdistuvalta arvostelulta ei ole voitu edellyttää täyttä

¹⁶³ Tiilikka 2007 s. 205–206 & 231

¹⁶⁴ PeVM 14/2002 s. 4

totuudessa pysymistä, sillä tämä olisi voinut vaikuttaa negatiivisesti yleistä mielenkiintoa herättävistä aiheista käytävään keskusteluun.¹⁶⁵

Suuressa osassa EIT:n ratkaisukäytäntöä, jossa on päädytty toteamaan rikkomuksen tapahtuneen, on keskeisessä asemassa ollut tulkinta koskien sananvapauden rajoittamisen välttämättömyyttä. Tässä välttämättömyysharkinnassa EIT perustaa ratkaisunsa kolmeen eri osakysymykseen: Perustuuko rajoitus pakottavaan yhteiskunnalliseen tarpeeseen, onko rajoitus oikeasuhtainen asetettuun hyväksyttävään tavoitteeseen ja ovat viranomaisen syyt riittäviä, jotta rajoitus voidaan hyväksyä.¹⁶⁶

EIT:n ratkaisut siis perustuvat kokonaisharkintaan, jossa rajoituksen välttämättömyyden arviointiin vaikuttavat useat erilaiset tekijät. Lopputulos perustuu aina yksittäistapaukselliseen harkintaan, joten sen ennustaminen on hyvin haastavaa. Sinänsä kiehtova lisä niihin kriteereihin, joita voi yllä esitetyn nojalla pitää melko selvänä, kuten rajoituksella suojatun henkilön yhteiskunnallinen asema ja sananvapauden rajoituksen tapahtuminen joko ydin-, tai reuna-alueella, on EIT:n jäsenvaltioiden olosuhteista johtuvien erityisten perusteiden huomioiminen ja se, onko tietynlaiseen tapaukseen ehtinyt muodostua yleiseurooppalaista standardia.¹⁶⁷ Erityisesti jäsenvaltion olosuhteista johtuva erityinen perustelu antaa ainakin yleistasolla melko paljon liikkumavaraa kansalliselle lainkäyttäjälle.¹⁶⁸ Yleiseurooppalaisen standardin puuttuminen taas koskee ennen kaikkea moraalisia teemoja koskevissa asioissa.¹⁶⁹

Kuten muissakin aspekteissa, ei välttämättömyyttä koskeva arviointi tapahdu tyhjiössä ja riippuu osittain myös kyseessä olevasta rajoitusperusteesta itsestään. EIT:n kanta on esimerkiksi ratkaisussa *Sunday times v. Yhdistynyt Kuningaskunta* ollut, että esimerkiksi kyseessä ollessa tuomioistuinten arvovalta ja puolueettomuus sananvapauden rajoitusperusteena, on olemassa eräänlainen eurooppalainen mittapuu, jonka perusteella tuomioistuimella on edellytykset arvioida rajoitusten välttämättömyyttä demokraattisessa yhteiskunnassa.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Ollila 2005, s. 254

¹⁶⁶ Tiilikka 2008 s. 62

¹⁶⁷ Tiilikka 2008 s. 63

¹⁶⁸ Tiilikka 2007, s.183

¹⁶⁹ Pellonpää ja muut 2018, s. 910

¹⁷⁰ ”Again, the scope of the domestic power of appreciation is not identical as regards each of the aims listed in Article 10 § 2. The Handyside Case concerned the ’protection of morals’. The view taken by the Contracting States of the ’requirements of morals’, observed the Court, ’varies from time to time and from place to place, especially in our era’, and ’State authorities are in principle in a better position than the international judge to

Ihmisoikeustuomioistuin on jatkuvasti painottanut välttämättömyysharkinnan tärkeyttä eurooppalaisen valvonnan osana. EIS 10(2) artiklassa tarkoitettu sana ”välttämätön” ei tarkoita samaa kuin ”korvaamattoman tärkeä”. Välttämätön ei myöskään tarkoita samaa kuin luvallinen tai hyväksyttävä, tavallinen, hyödyllinen, järkevä taikka toivottava tai suotava. Näiden sijasta ilmaisua on tulkittava siten, että se merkitsee painavaa yhteiskunnallista tarvetta.¹⁷¹

Välttämättömyyden osalta termi on nähdäkseni hieman vastaavanlainen kuten Saraviita katsoo ”hyväksyttävyyden” toimivan suhteessa yleisiin perusoikeuksien rajoitusperusteisiin. Saraviidan mukaan esimerkiksi suhteellisuusvaatimus osoittaa keskeisesti arvosidonnaisuutta. Saraviita argumentoi, että kyseessä on yhteiskuntapoliittinen rajoitusperuste ja tästä syystä oikeustieteellisin keinoin ei ole mahdollista ainakaan suoraan osoittaa, milloin edellytys asiassa täyttyy ja milloin ei.¹⁷² Viljanen on ollut tematiikasta osittain eri mieltä, katsoen hyväksyttävyyden vaatimuksen olevan perusoikeusjärjestelmän muodostama systemaattinen kokonaisuus, joka tarjoaa arviointia varten objektiivisen arviointimittapuun. Tästä syystä hyväksyttävyyden täyttymisen arviointi ei olisi riippuvainen kulloisenkin lainkäyttäjän omakohtaisista arvostuksista ja näihin perustuvista tulkinnoista.¹⁷³

Toisaalta samaan aikaan Viljanen myös itse tunnustaa kyseisen arviointimittapuun olevan sinänsä arvosidonnainen. Myös Tiilikka on katsonut, että termin ”rajoittamisen välttämättömyys” on katsottava merkitsevän ennen kaikkea painavaa yhteiskunnallista tarvetta.¹⁷⁴ Tästä syystä EIT:n toimintaa voidaan sinänsä perustellusti arvostella siitä, että kokonaiisharkinnassa voidaan helposti ajautua sääntelemättömälle alueelle ja oikeudelliseen harkintaan voi sisältyä nimenomaan oikeuspoliittisia argumentteja. Tietysti omana perusteenaan käytännön puolesta on EIT:n dynaamis-evolutiivinen lainkäyttötapa, mutta sen seurauksena maksetaan hintaa siten, että EIT:n ratkaisukäytäntö on vaikeasti ennustettavissa.¹⁷⁵ Tämä sopii huonosti yhteen sen lähtökohdan kanssa, että jo kansallisellakin tasolla ilmaisurikokset antavat edellä kuvatuin tavoin paljon tulkintamarginaalia.

give an opinion on the exact content of these requirements’ ... Precisely the same cannot be said of the far more objective notion of the ‘authority’ of the judiciary. The domestic law and practice of the Contracting States reveal a fairly substantial measure of common ground in this area. This is reflected in a number of provisions of the Convention, including Article 6, which have no equivalent as far as ‘morals’ are concerned. Accordingly, here a more extensive European supervision corresponds to a less discretionary power of appreciation.” Sunday times v. Yhdistynyt kuningaskunta perustelukohta 59.

¹⁷¹ Tiilikka 2007, s.181

¹⁷² Saraviita 1999, s. 60 (Teoksessa ”Perusoikeudet Suomessa”, Toim. Liisa Nieminen)

¹⁷³ Viljanen 2001, s. 125–126

¹⁷⁴ Tiilikka 2008, s.62

¹⁷⁵ Tiilikka 2007, s.182

Tässäkin yhteydessä toki tukea asian konkretisointiin voidaan hakea EIT:n ratkaisukäytännöstä ja erinomaisena esimerkkinä toimii jo aiemmin viitattu ratkaisu *Oberschlick v. Itävalta* (n:o 2), joka osittain perusteluineen muistuttaa kotimaista ratkaisua KKO 2022:1. EIT oli ratkaisussa katsonut, että vaikka asiassa syytettynä ollut ja Itävallan kansallisessa oikeudessa kunnianloukkaustuomion saanut toimittaja oli sinänsä käyttänyt termejä, jotka olivat loukkaavia, ei asiassa oltu näytetty ilmaisun rajoituksen, eli tuomion asettamisen, olleen välttämätön toimi demokraattisessa yhteiskunnassa. Tästä syystä tuomio oli siis EIS artiklan 10.2 vastainen.

4.4 Ilmaisun kohteen oma toiminta, tosiasia vai arvoasetelma

Edellä kuvatulla tavalla Suomessa kunnianloukkaussäännöksessä ei ole eritelty sitä, onko kyseessä tosiasia vai arvoasetelma. Tosiasiat voidaan jollain tasolla näyttää toteen, mutta arvoasetelmissa on kyse pohjimmiltaan ilmaisun esittäjän suhtautumisesta kyseisiin tosiseikkoihin. Nämä arvoasetelmat voivat olla kritiikin kohteelle loukkaavia, vaikka niiden perustana olevat tosiasiat olisivatkin paikkansa pitäviä. Suomessa arvoasetelmia ja faktoja ei olla perinteisesti eroteltu toisistaan, toisin kuin EIT:n ratkaisuissa.¹⁷⁶

Tällä oli merkitystä myös jo käsitellyssä KKO:n ratkaisussa 2022:1, jossa oli muiden perusteluseikkojen ohessa todettu, että lehtiartikkelissa esitetyt haukkumasanat olivat loukkaaviin kieliasuihin puettuja arvoasetelmia, joihin turvautuminen ei olisi ollut välttämätöntä kritiikin esittämiseksi. Kuitenkin KKO huomioi, että EIT:n ratkaisukäytännössä mm. ilmaisut ”fasisti”, ”neo-fasisti”, ”natsi”, ”kaappinatsi”, ”kommunisti” tai ”idiootti” eivät ole sellaisia arvoasetelmaa koskevia ilmaisuja, että rikosoikeudellinen vastuu seuraisi termin käyttämisestä suoraan.¹⁷⁷ Sen sijaan tietyissä olosuhteissa ilmaisuja voidaan pitää hyväksyttävänä kritiikkinä, kuten provokatiivisen esiintymisen tai ääriiliikkeeseen kuulumisen vuoksi. Tällöin muissa olosuhteissa sinänsä epäasiallisena katsottava ilmaisu muuttuu hyväksyttäväksi arvoasetelmaksi.

Tämä tulkintalinja on ilmennyt EIT:n ratkaisussa mm. aiemmin viitatussa *Oberschlick* (n:o 2) -tapauksessa, jossa hieman KKO 2022:1-ratkaisua vastaavalla tavalla lopputulokseen vaikutti

¹⁷⁶ Ollila, 2023 s. 333–334

¹⁷⁷ Perustelukohta 11, KKO 2022:1

merkittävässä määrin arvostelun kohteena olleen poliitikon aiempaan toimintaan, tarkemmin tämän pitämään provosoivaan puheeseen.

Tällöin tarkasteltavaksi tuli jälleen se seikka, oliko kyseessä arvoasetelma vai tosiasia. Vastaavalla tavalla vanhemmassa EIT:n ratkaisussa Lingens v. Itävalta vuodelta 1986 journalisti oli julkaissut artikkelin, jossa kritisoitiin voimakkaasti silloista liittokansleria hänen toimintansa perusteella. Liittokanslerin kutsuminen ”opportunistiseksi”, ”moraalittomaksi” ja ”arvottomaksi” oli EIT:n näkökulmasta ennen kaikkea arvoasetelma, minkä lisäksi tämän esitetyn tiedon perustana käytetyt tiedot eivät olleet sinänsä kiistanalaisia.¹⁷⁸

Tämä erottelu tosiasian ja arvoasetelman välillä on keskeinen ja EIT:n näkökulmasta yhteiskunnallisessa keskustelussa onkin lähtökohtaisesti sallittua liioitella, eikä tosiasioiden ja arvoasetelmien sekoittuminen ole lähtökohtaisesti ongelma.¹⁷⁹

Oleennaista on myös se, että keskinen yhteiskuntakritiikin muoto on satiirinen kritiikki, mitä koskevaa argumentointia voidaan havaita mm. Ziembinski v. Puola-ratkaisusta. Ratkaisussa EIT katsoi, että kansallisella tasolla Puola ei ollut riittävästi huomionnut ilmaisujen satiirista luonnetta, jonka EIT katsoo taas olevan spesifi taiteellinen ilmaisumuoto, joka sisältää yhteiskunnallisiin tekijöihin kohdistuvan kommentaarin. Oleennaista tässä punninnassa on satiirin ominaispiirteet, eli tarkoituksellinen liioittelevuus, provosoivuus ja ajoittain myös todellisuuden vääristyminen.

Toisaalta mielenkiintoisen vaihtoehdoisen Vajnai v. Unkari, jossa työväenpuolueen edustajana, joka oli pitänyt takissaan kiinni punaista viisisakaraista tähteä, jolla katsottiin olevan liityntä kommunistiseen puolueeseen ja tätä kautta Unkarin historian johdosta kommunismin ajalta, symbolin katsottiin olevan laissa kielletty totalitaristinen symboli. EIT oli kuitenkin katsonut asiassa, että vaikka symbolin historiaa esitettyssä kontekstissa ei sinänsä kielletty, katsottiin sillä olevan myös muita merkityksiä esimerkiksi kansainvälisen työnväenliikkeen symbolina. Mahdollisen vainon kohteeksi joutuneiden henkilöiden tunteet eivät olleet EIT:n näkökulmasta riittävä syy rajoittaa kyseistä symbolia kantaneen poliitikon sananvapautta ja katsoi rajoituksen olleen artiklan 10 vastainen.

¹⁷⁸ Tapauksessa liittokansleri Kreisky oli puolustanut toista poliitikkoa, kun tätä vastaan oli nostettu syytteitä koskien hänen menneisyyttään ja siihen osana kuuluvia natsiyhteyksiä. Samassa yhteydessä Kreisky oli kritisoinut natsirikoksia koskevaa järjestöä epäasiallisten, ”mafiamaisen” tutkimusmenetelmien käytöstä. Ratkaisussa valittajan, eli Lingensin kritiikki kohdistui tähän seikkaan.

¹⁷⁹ Pesonen 2017, s. 31

Tämän Unkaria koskevan tapauksen esilletuonti on sinänsä tärkeää, sillä nähdäkseni sekä KKO:n, että EIT:n tulkintalinja on sinänsä perusteltavissa. On reaalityodellisuuden tarpeita mukaillen oikein, että julkisesti provosoivasti toimiville ja ääriajattelua edustaville henkilöillä ei ole oikeutta käyttää oikeussuojaansa väärin heidän ajaessaan totalitaarisia ajatuksia muodossa tai toisessa. Toisaalta kummankin tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä puuttuu tarkempi sisällöllinen määrittely sille, mikä muodostaa esimerkiksi sellaisen ääri liikkeen rajan, että siihen kuulumisen johtaisi sinänsä ei-hyväksyttävän kritiikin muuttumiseen hyväksyttäväksi.

Nähdäkseni yhtenä perusteena voisi olla esimerkiksi ajattelutavan edustaminen, jolla pyritään järkyttämään demokraattisen yhteiskunnan toimintaedellytyksiä tai jolla pyritään riistämään toisilta ihmisiltä ihmisarvo. Nämä kriteerit eivät suinkaan olisi ainoita mahdollisia väyliä toteuttaa tätä tavoitetta, mutta omasta näkökannastani kriteereitä olisi hyvä saada laillisuusperiaatteen toteutumisen nimissä selkeämmin kirjoitettuun lakiin. Toisin sanoen omasta näkökulmastani olisi syytä saada kirjattua oikeuden väärinkäytön kielto tältä osin kansalliseen lakiin, jotta tilanne vastaisi sekä tosiasiallista oikeuskäytäntöä, mutta myös reaalityodellisuuden vaatimuksia.

4.5 Kokonaisharkinta

Edellä esitetyn valossa voidaan todeta, että yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä ja erityisesti kunnianloukkausta koskevissa oikeustapauksissa nousee esille paljon kontekstisidonnaisia seikkoja, jotka voivat omalta osaltaan selittää tunnusmerkistön ongelmallista suhdetta laillisuusperiaatteeseen. Tästä syystä yksittäistapauksissa koko kontekstin huomioiminen on erityisen tärkeää ja tapaukset perustuvatkin tapauskohtaiseen kokonaisharkintaan. Tästä eräänä havainnollistavana esimerkkinä *Selistö v. Suomi*

Tapauksessa Suomen katsottiin loukanneen toimittajan sananvapautta, kun tämä oli tuomittu kunnianloukkauksesta sakkorangaistukseen sekä korvausvelvolliseksi. Toimittaja oli kirjoituksissaan ottanut esille selkeästi yleistä huolta herättävän keskustelunaiheen, eli potilasturvallisuuden. Toimittaja oli julkaissut lehtijutun, jossa kerrottiin kirurgin suorittaneen rutiinileikkauksen ”humalassa tai krapulassa”, joka oli johtanut potilaan kuolemaan. Asiassa ei edes väitetty, että toimittaja ei olisi esittänyt riittävästi selvitystä väitteidensä tueksi. EIT kiinnitti asiassa huomiota intressivertailuun kyseessä olevan kirurgin maineen ja yleisen potilasturvallisuuden välillä. EIT oli katsonut, että asiassa oli käsitelty tärkeää asiaa, minkä

lisäksi kirurgin tunnistettavuus oli rajoittunut melko suppeaan piiriin, sillä tämän nimeä ei oltu paljastettu jutun yhteydessä.

Koska kirjoituksessa oli käsitelty tärkeää asiaa eikä kirurgia ollut mainittu nimeltä, jolloin hänen tunnistettavuutensa oli rajoittunut melko suppeaan piiriin, intressi kertoa yleisölle yleistä huolta herättävästä asiasta oli ollut suurempi kuin kirurgin intressi maineensa suojaamiseen.

Vaikka ratkaisua voidaan pitää suurelta osin hyvin perusteltuna, eivät yksittäiset onnistuneet kansalliset tai ylikansalliset tuomiot voi kuitenkaan poistaa sitä tosiasiaa, että tuomioiden kohteena olevat tunnusmerkit yhä kohtaavat merkittävän perusoikeuskollision laillisuusperiaatteen kanssa, lisäksi jo olemassa olevan kollision sananvapauden ja yksityisyyden suojan välillä.

5 Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa on pyritty selvittämään, miten erityisesti poliittisluontoisen sananvapauden käyttö suhteutuu rikoslain määrittelemiin ilmaisurikoksiin ja miten tähän tulisi kansallisen sekä eurooppalaisen oikeuskäytännön valossa suhtautua. Tätä kysymystä on tarkasteltu kriittisessä valossa myös miltei abolitionistisesta perspektiivistä, sillä rikosoikeuden käyttäminen sananvapauden rajoituksiin luo lähtökohtaisesti aina merkittäviä perusoikeusrajoituksia, joiden hyväksyttävyyttä on punnittava tarkoin ja usein varsin tapauskohtaisesti.

Ilmaisurikosten suhde sananvapauteen on erittäin mosaiikkimainen, johtuen lainsäädännön sekä yksittäisten oikeustapausten voimakkaasta kontekstisidonnaisuudesta. Selvää on kuitenkin kotimaisen oikeuskäytännön kehitys sananvapautta korostavaksi, erityisesti EIT:n vaikutuksesta. Selkeää vastausta oikeustilasta on kuitenkin hyvin vaikea todentaa. Oikeustilan tässä tutkielmassa tunnistettuja muutostarpeita tarkastellaan alempana.

Kuvatulla tavalla tematiikan tekee erityisen vaikeaksi se, että, mikäli sinänsä reaalielämän kontekstissa sananvapauden rajoitukselle olisi olemassa jokin hyväksyttävä syy, johtaa tässä tutkielmassa käsiteltyjen tunnusmerkistöjen soveltaminen merkittävään perusoikeusrajoitukseen. Normaalioloissa perusoikeussäännöt tulisi ymmärtää optimointikäskyiksi, joiden perusteella kollisiotilanteissa tulisi löytää mahdollisimman hyvä tasapaino perusoikeuksien toteutumisen välillä.

Sinänsä hyvin yksinkertaistetussa muodossa näissä molemmissa tutkielmassa käsitellyistä tunnusmerkistöistä on muita ilmaisurikoksia vastaavalla tavalla kyse viestinnästä, ja sitä koskevien sääntöjen noudattamatta jättäminen voi johtaa oikeudelliseen vastuuseen, tapahtuipa se sitten rikosoikeudellisesti, vahingonkorvausoikeudellisesti tai jollain muulla formaalilla tai epäformaalilla tavalla. Tematiikan erottaa muusta inhimillisestä toiminnasta kuitenkin se, että siinä yhdistyvät hyvin voimakkaat eriävät kannat yksilötasolla siitä, millainen toiminta on hyväksyttävää ja mikä ei, minkä lisäksi kyseessä on poikkeuksellisen voimakas intressiristiriita. Asiassa on kuitenkin loppujen lopuksi kyse yhteiskunnallisen vallan käytöstä.

Tematiikka kohtaa lisäksi kuvatulla tavalla voimakasta painetta reaalielämän toimintaympäristöstä, ja vaikka sananvapausargumentit saavat osakseen voimakkaita kannanottoja, on mm. tekoälyn ja maalittamisen kaltaiset melko uudet ilmiöt luoneet uusia

uhkakuvia myös toiseen suuntaan, sananvapautta tosiasiallisesti rajoittavina tekijöinä, joihin taas oikeudelliset, jopa rikosoikeudelliset keinot voivat olla hyvinkin perusteltuja.

Ei voi olla hyväksyttävää, että näiden ilmiöiden mahdollistamat anonyymit massavoimat uhkaavat mielipiteenilmaisun mahdollisuuksia ja jopa demokraattista oikeusvaltiota – täten luoden toimintaympäristön, jossa vain äänekkäimmät puheenvuorot saavat tilaa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämä erityisesti siitä näkökulmasta, että näillä mainituilla toimilla voidaan pyrkiä rajoittamaan, asettamalla teon kohde nöyryyttävään tai kiusalliseen asemaan tuomalla tästä joko sinänsä todenmukaisia tai valheellisia tietoja suuren joukon tietoisuuteen, ja tekemällä täten yhteiskunnallinen osallistuminen sillä tavoin vastenmieliseksi, että kynnyks tähän nousee. Tämä toimintatapa on oikeudellis-moraalisesta näkökulmasta moitittavaa, jo huomioiden sekin, että ennen nykymuotoisen informaatioteknologian läsnäoloa yhteiskunnassa esimerkiksi kunnianloukkauksen eräänä kvalifiointiperusteena oli se, että teko oli tehty joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai saattamalla loukkaus muuten lukuisten ihmisten saataville.

Lähtökohtana tällöin oli tunnustettu se, että mitä suuremman ihmisjoukon tietoon loukkaus tulee, sitä haitallisempi sen oli uhrille, ja sitä rangaistavampi teko myös oli. Vaikka nykyään käytännön syistä tätä ei voidakaan pitää enää yksittäisenä kvalifiointiperusteena, oli tämän olemassaolo sinänsä perusteltua siitä näkökulmasta, että näiden mainittujen tunnusmerkistöjen tosiasiallinen haitta ja vaikuttavuus uhrille muodostuukin ympäröivästä yhteisöstä.

Sinänsä on yhtenäisen lainsoveltamisen näkökulmasta oikein, että rikosten tunnusmerkistöjen täyttymisen osalta ei tehdä eroa siitä, millaista teknologiaa tai alustaa hyväksikäyttäen rikos on tehty, mutta sosiaalisen median kautta tapahtuva kunnian tai yksityiselämän rikollinen loukkaus varsin todennäköisesti muodostuu uhrille tosiasiallisesti lähes automaattisesti vahingollisemmaksi, kuin esimerkiksi toinen tietynlaisena stereotyyppisenä tyyppinä kunnianloukkauksirikokselle, eli se että kahden henkilön riidellessä toinen äkkipikaistuksissaan esittää toista loukkaavia ilmauksia, mutta kuitenkin tapahtuen varsin yksityisessä tilanteessa.

Rikoslain ja sananvapauden välillä on kuvatulla tavalla ilmeisiä ristiriitoja, jotka pohjaavat myös suurelta osin erilaisiin arvostuksiin henkilökohtaisella tasolla, mutta myös kansallisella tasolla. Eurooppalaisessa oikeusympäristössä kunnia ja yksityiselämän suoja arvotetaan perinteisesti valtioiden välillä eri tavoin ja Suomen kontekstissa sananvapaus on usein joutunut väistymään näiden oikeushyvien tieltä, mikä on johtanut useisiin langettaviin tuomioihin EIT:n

ratkaisukäytännössä. Vaikka kunnia ja yksityiselämä ovat yhtä lailla turvattu perus- ja ihmisoikeuksina, ratkaisua ei voi tehdä siten, kuten joidenkin suomalaisten tuomioistuinratkaisujen osalta voidaan katsoa tapahtuneen. Sananvapautta ei voida noin vain syrjäyttää kuvatulla tavalla heti, kun kunnian tai yksityiselämän loukkaamisen minimivaatimukset täyttyvät. EIT:n ratkaisukäytännöllä on siis kaikkein kriittisimmästäkin näkökulmasta se ansiokas puoli, että kansalliset tuomioistuimet joutuvat perustelemaan perusoikeusherkemmin ratkaisujaan sananvapaustuomioissa.

Toisaalta keskustellessa esimerkiksi poliitikkoihin kohdistuvasta arvostelusta, mikä tapahtuu erityisesti sosiaalisessa mediassa, on huomioitava mahdollinen kohonnut suojelutarve, kun otetaan huomioon, että tekoälyjärjestelmiä voidaan käyttää hyväksi massiivisissa kampanjoissa, joilla pyritään vaikuttamaan mielipiteeseen. Tästä esimerkkinä voivat toimia esimerkiksi vaikuttamisyritykset, jotka tapahtuvat todellisilta henkilöiltä vaikuttavien tilien takaa, mutta jotka perustuvat tosiasiallisesti tekoälyn käyttöön ja on ohjelmoitu tuottamaan valheellista sisältöä poliittisista vastustajistaan. Rikos on kuitenkin ensi sijassa inhimillinen teko, tarkemmin konkreettinen ihmisteko¹⁸⁰, joten tekoälyn vastuu suoraan vaikuttaa mahdottomalta.

Tässä tutkielmassa on käsitelty myös mahdollisia vaihtoehtoja, joita tulisi soveltaa rikosoikeusprosessin tunnistettavissa olevien heikkouksien vuoksi. Toisaalta se, pystytäänkö silkalla tiettyjen ilmaisurikosten dekriminalisaatiolla ja siviiliprosessuaalistumisella vastaamaan kaikkiin moderneihin ilmaisuvapauden haasteisiin, vaikuttaa tällä hetkellä yllä kuvatun valossa melko epätodennäköiseltä.

Joka tapauksessa ainakin jo Mariapori v. Suomi- ratkaisusta ilmenevällä tavalla on oltava yhtä mieltä siitä, että vaikka tässä tutkielmassa käsitellyt ilmaisurikokset pysyisivätkin rankaistavina ja niiden rangaistusala pidettäisiin muuttuvana, on vankeusrangaistuksen käyttäminen epäsoveliaista vähintään perusmuotoisissa kunnianloukkauksissa ja törkeissä tekemuodoissaankin tätä voidaan pitää ongelmallisena.

Selkeää vastausta oikeaan toimintasuuntaan on hyvin vaikeaa antaa. Kunnian, sekä yksityiselämän suojan ylikorostamisen uhka on kuvatulla tavalla selkeä, sekä monista autoritäärisistä yhteiskunnista tuttu. Toisaalta yhtä lailla näitä sinänsä perusteluja oikeushyviä

¹⁸⁰ Korkka-Knuts, Helenius, Frände, 2020, s.4

aidosti loukkaavat ilmaisut – vihapuheeksi mielletystä puheesta puhumattakaan – verhotaan herkästi sananvapauden legitiimiksi käyttämiseksi. Tästä näkökulmasta näen itse perustelluimpana tulokulmana korostaa kansallisessakin oikeuskäytännössä jo varovasti tunnustettua oikeuden väärinkäytön kieltoa. Sen mukaisia oikeusperiaatteita- ja oppeja tulisi kuitenkin kehittää ja tältä osin aihepiirille löytyykin selkeä jatkotutkimuksen tarve. Kuten aikaisemmissa luvuissa on tuotu esiin, katson myös luonnollisesti laillisuusperiaatteen ja yleisen oikeusturvan näkökulmasta tarpeelliseksi tuoda periaate muodollisesti osaksi kansallistakin lainsäädäntöä. Mikäli periaate implementoitaisiin sopivalla tavalla suomalaisen oikeusjärjestykseen, voisi se olla omiaan estämään toimia, jotka voisivat johtaa pahimmassa muodossaan poliittiseen väkivaltaan.¹⁸¹

Tematiikka tulee epäilemättä pysymään ajankohtaisena myös juuri siitä syystä, että yllä kuvatulla tavalla ilmaisurikosten suhteen laillisuusperiaate muistuttaa jatkuvasti läsnäolostaan, kun lainkäyttäjät joutuu arvioimaan erilaisia seikkoja rikoslakia soveltaessaan. Tämä lähtien jo tunnusmerkistön sinänsä tarpeellisesta epämääräisyydestä itsessään. Tässä työssä keskeisessä tarkastelussa ollut korkeimman oikeuden ratkaisu 2022:1, on ollut osuva kuvaus kuitenkin nähdäkseni onnistuneesta ilmaisurikosten tulkintalinjasta. Arvostelunvapautta, erityisesti kun kyseessä on arvoasetelma eikä tosiasiaväite, ja sitä koskevaa rajoitussäännöstä on perusteltua tulkita laajentavasti nykyisessä oikeustilassa.

Sinänsä onnistuneista ratkaisuista huolimatta kysymykset journalismin roolista, siitä mikä Suomessa on ”yleistä mielenkiintoa herättävä aihe” ja minkälainen arvostelu tai tiedon paljastaminen on aidosti oikeudellisessa ratkaisussa merkityksellistä pysyy ajankohtaisena. Kasvavan disinformaation aikana näiden kaikkien tulkintakysymysten avoimuus altistaa ihmisiä monin eri tavoin, mistä syystä lainsäädännöllinen selkeys olisi nähdäkseni paras oikeusturvan tae.

Sananvapauden kehitys tulee epäilemättä pysymään ajankohtaisena aiheena, sekä poliittisessa, että oikeudellisessa keskustelussa. Yhteiskunnan asenne julkisuuteen ja keskustelukulttuurissa tapahtuvat muutokset heijastuvat epäilemättä siihen, miten suhtaudumme sananvapauteen ja sen rajoituksiin.

¹⁸¹ Nuotio 2022, s. 409 (Teoksessa Rikoksen ja rangaistuksen filosofia)

Kuten aiemmin on tuotu esille, on syytä pitää mielessä sananvapauden asema muiden perusoikeuksien lomassa. Se ei ole sen perustavanlaatuisesta yhteiskunnallisesta merkityksestä huolimatta erityisasemassa muihin perusoikeuksiin nähden ja sen rajat ovat riippuvaisia siitä, mikä taho ne määrittää.¹⁸² Entinen valtioneuvoston oikeuskansleri Jaakko Jonka on todennut varsin aiheellisesti, että perusoikeuksien ydinalueesta loitotessa sekoittuu näihin oikeuksiin arvosidonnaisuutta.¹⁸³ Jonkka toteaa myös yleisesti perustuslakien tulkinnasta sen, että niiden tulkinnassa on kysymys siitä, kuinka perusoikeuksissa ilmaistuja arvoja on sovellettava käsillä olevassa konkreettisessa tilanteessa. Jonkan näkemyksen tämän arvioinnin tekeminen sopii paremmin arvopoliitikoille, kuin juristeille.¹⁸⁴

Itse olen sinänsä samoilla linjoilla. Kun on kyse ratkaisun KKO 2022:1 kaltaisista tilanteista, on mahdollista, että lainkäyttäjälle muodostuu liikaa poliittista valtaa silkan oikeudellisen vallan sijasta. Vaikka samaan aikaan on täysin tavanomaista ja hyväksyttävää, että lopullinen oikeudellinen ratkaisu muodostuu yksittäistapauksellisesti lainkäyttäjän soveltaessa normia, on oikeusturvan kannalta nähdäkseni parempi, ettei lainkäyttäjälle myönnetä liikaa valtaa tulkintatilanteissa, lainkäytön edustaessa sinänsä vain välillisesti demokraattista vallankäyttöä

Tietysti on myös muistettava samaan aikaan se, että demokratian tosiasiallisen toiminnan kannalta välttämättömiä perusoikeuksia on pyrittävä aktiivisesti suojaamaan myös lainsäätäjän mahdollisilta loukkauksilta. Esimerkiksi Kelsenin mukaan vain silloin valtio on oikeusvaltio, kun se ensin synnyttää oikeuden ja sitten alistuu itse tähän oikeuteen.¹⁸⁵ Tässä tuomioistuimet ovat arvokkaassa roolissa, vaikka niiltä välitön demokraattinen valtuutus puuttuukin.

Tästäkin näkökulmasta oikeuden väärinkäytön kiellon formaalimpi omaksuminen kansalliseen lainsäädäntöön voisi olla sopiva keino suhtautua tässä tutkielmassa käsiteltyihin perusoikeuskollisiotilanteisiin. Tämä mahdollistaisi oikein toteutettuna laillisuusperiaatteen näkökulmasta hyväksyttävämällä tavalla lainkäyttäjälle liikkumavaraa yksittäistapauksissa, joissa poliittiseen sananvapauteen pyritään puuttumaan yksityisyyden suojan kustannuksella.

¹⁸² Neuvonen, 2018 s. 364

¹⁸³ Jonkka 2020 s. 299

¹⁸⁴ Jonkka 2020 s. 299

¹⁸⁵ Kelsen 1968 s. 328